

«Jentan hæran»

**Liten nok
til å høre på deg
– stor nok
til å hjelpe deg**

Snakk med oss – og du skal se det kan lønne seg

Årsskrift 1988

Forsidebilde: «Venninner». Malt av Borgny Salvesen.

Utgitt av
Vennesla Historielag
Eget forlag
November 1988

© Copyright Vennesla Historielag, 4700 Vennesla.

1988-årsskriftet er redigert av lagets redaksjonskomité bestående av Åse Fjermedal, Sylvi Egelandssaa og Nils Jan Bakken. Olaf Ingebretsen, Arne Krogstad og Åse Voreland har også vært med i redaksjonsarbeidet.

Bestillinger av alle årsskrift: Tlf.: 042/55847 el. 042/55482.
Bankgiro: 3100.64.40390.

Kopiering eller avskrift av innholdet er ikke tillatt uten Vennesla Historielags tillatelse.

Trykt hos Sørtrykk A/S på 100 gr. Hunsblade fra Hunsfos Fabrikker.

Innholdsfortegnelse

	Side:
ÅRSSKRIFTET 1988	5
KONER OG JENTER I VENNESLA, BEGYNNELSEN PÅ EN USKREVET HISTORIE av Bjørg Aase Sørensen	8
MED HANS NIELSEN HAUGE I «KVITT ELLER DOBBELT» av Martha Einstabland	38
DAGLIGLIV PÅ MOSEID FOR 50 ÅR SIDEN av Sigrid Moseid	53
DA DU KOM – dikt av Mildred Kjønnvoll	59
TRE RØDE ROSER – dikt av Mildred Kjønnvoll	60
TIL MOR – dikt av Annie Reber	62
PROLOG TIL VANFØRELAGETS FEST av Annie Reber	64
DIALEKTANE VÅRE ENDRAS SEG I TAKT MED TIDA av Sig Tove Aasen	65
KANSKJE ER DET MOT BEDRE VITEN, MEN LA OSS KALLE DET, TANKER I TIDEN – dikt av Borgny Salvesen	73
KVINNEFRIGJØRINGENS BØLGER – dikt av Borgny Salvesen	74
PRESENTASJON AV KUNSTNERNE	75
«ALLTING FORANDRES MED TID OG MED ÅR» av Åse Voreland	77
GURI STOKKELAND «Fruen med det gode humør og det varme hjerte» av Erna Robstad	81
VENNESLA ARBEIDERPARTIS KVINNEFORENING av Gunhild Mortensen	86
BONDEKVINNELAGET av Sigrid Moseid	91
KVARSTEIN KVINNEFORENING av Torbjørg Mosland	93
MØDREFORENINGEN TIL VENNESLA SKOLEMUSIKKORPS av Målfrid Torsøe	97
VENNESLA SANITETSFØRENING av Klara Enes	100
VENNESLA HUSMORLAG GJENNOM 50 ÅR av Erna Robstad	107
BYGDEFEST PÅ VOLLEN av Sylvi Egelandssaa	114
PRESENTASJON AV VENNESLA HISTORIELAG	121
ÅRSBERETNING	122

**HEISER – RULLETRAPPER
PARKERINGSANLEGG
SERVICE – REPARASJONER
OMBYGGING**

**Vi leverer over 300 anlegg hvert år fra
våre 21 avdelinger over hele landet**

Schindler
for den kresne byggherre

Schindler

Reber Schindler Heis A/S

Telf.: (042) 55 311 – N-4701 Vennesla

**Boka er den
beste gaven!**

Vennesla Bokhandel a.s

Sentrumsvn. 4700 Vennesla – Telefon 042-55 927

Sentralbokhandelen

Årsskriftet 1988

Historielaget er fem år.

Det er blitt gammelt nok til å ha slått rot, og er begynt å vokse i «kulturlandskapet» i bygda vår. Men er samtidig ungt og friskt nok til å gå nye, utradisjonelle veier. Noe arbeidet med vår årlige bok bærer preg av.

Dette femte årsskriftet er blitt et reint «KVINNESKRIFT». Et skrift om kvinner i arbeid, fritid og organisasjonsliv, skrevet av kvinnene selv. Så vidt jeg vet har ikke andre historielag gjort noe liknende. Årets skrift er blitt et pionerarbeid jeg håper andre kan følge opp.

Idéen kom for nøyaktig et år siden, da jeg deltok på et Årbok-seminar på Bårdshaug i Orkanger, holdt av Samnemnda for lokalhistorie i Nidaros bispedømme, Lokalhistorikeren ved Trøndelag folke-museum og Norsk Lokalhistorisk institutt. Blant alt vi lærte, ble vi oppfordra til å få flere kvinner med som skribenter i en ellers nokså mannsdominert geskjeft.

Jeg tenkte, dette må vi gjøre noe med i Vennesla! Nesten bare menn hadde bidradd med stoff til våre tidligere årsskrift. Et fem-årsjubileum kunne være en fin anledning til å prøve noe nytt, og rette på skeivhetene.

Det var med spenning vi, i laget, fatta vedtak om å lage et skrift med bare kvinnelige bidragsytere. Ville vi ha mulighet for å skaffe nok skribenter til et helt årsskrift? Og hvordan skulle vi få i gang skrivingen? Alle sa det var så vanskelig.

Arbeidet med dette årsskriftet ahr vist at «Jentan i Vennesla» kan være eksempler til etterfølgelse. Aldri har det vært så stor bredde

i innholdet. Skriftet vil kaste lys over sider ved «kvinnelivet» i bygda som tidligere ikke har vært fremme i dagen. Samtidig vil det friske opp igjen minner om personer og hendinger vi kjenner fra før. Alt dette ispedd bidrag fra flere av våre skrivende og bildende kunstnere. Jeg håper innholdet kan være et bilde på mye av det kvinnene i Vennesla står for, og at flere får øynene opp for hvor mange dyktige kvinner det er og har vært i bygda.

Historielaget har mange oppgaver som venter på å bli tatt hånd om – personer skal intervjues, lokalhistorisk stoff samles inn. Alle i bygda kan delta i dette arbeidet. Vi er takknemlige for bidrag, råd og vink.

Håpet er at dette skrift kan være starten på, og grunnlaget for en mer systematisk innsamling av minnestoff av og om kvinnene i Vennesla.

Med tanke på et slikt fremtidig arbeid har jeg søkt råd hos historikere og forskere fra flere deler av landet, for å få idéer og grunnlagsmateriale å arbeide ut ifra. Jeg har fått mye positiv respons og mange nyttige tips tilbake.

Björg Åse Sørensen ved Arbeidsforskningsinstituttet i Oslo har utarbeidet en spørreliste for Vennesla kvinners livsløp. Den er delvis tatt i bruk ved intervjuer av eldre i bygda.

Anna Jorunn Avdem ved De Heibergske samlinger – Sogn folke-museum har sendt spørre- og emneliste hun bruker i undersøkelsen «Kvinnekår i Sogn 1900–1940».

Liv Emma Thorsen – Muséet i Trondheim har sendt spørreliste for livsløpsintervju av bondekvinner, brukt i en undersøkelse av bondekvinners liv i nyere tid.

Dagfinn Slettan ved Historisk institutt – Universitetet i Trondheim har sendt flere spørrelister, utarbeidet ved instituttet, beregnet på minneinnsamling.

I tillegg har jeg fått litteratur og litteraturhenvisninger om emnet fra dem alle.

Ennå er ikke dette materialet tatt i systematisk bruk, men det har vært med som inspirasjon og idégrunnlag ved utformingen av vårt «Kvinneskrift». Jeg vil med dette takke dem alle for velvillige bidrag.

Mange har vært i sving for å få arbeidet ferdig. Foruten redaksjons-

komitéen har flere personer fra laget vært med. Åse Voreland ved Venneslastua har gitt mange nyttige råd. Likedan har Arne Krogstad og Olav Ingebretsen vært med under store deler av redaksjonsarbeidet.

Jeg vil på vegne av redaksjonskomitéen takke alle som har deltatt i arbeidet, eller bidradd med stoff, billedlig og skriftlig, alle råd og vink vi har fått underveis.

Jeg vil også takke alle annonsørene og andre som har støttet oss økonomisk, samt Oddvar Robstad, som har hatt ansvar for denne delen. Og sist men ikke minst – gamle og nye lesere, som kjøper boka. Et godt salg gir oss økonomiske midler til å gå igang med nye lokalhistoriske oppgaver.

Målet vårt er at flere får mer kjennskap til bygda, det lokale særpreg og fellesskap vi alle er en del av. Noe kvinnene i aller høyeste grad har bidradd til med all sin innsats.

God lesing.

Vennesla, oktober 1988

Sylvi Egeland saa

Koner og jenter i Vennesla, begynnelsen på en uskreven historie

Sørensen, Bjørg Aase (født 1944), oppvokst i Vennesla på Vikeland. Flyttet til Kristiansand i 1952, men har alltid vedlikeholdt interessen for Vennesla. Sammen med vennslafolk, først og fremst Andrès Andersen, Goli og Marie Birkenes, Fene, samlet jeg nok materiale om Venneslas historie til å kunne lage doktoravhandlingen «Arbeiderbevegelsen og industribygda» (1983). Jeg arbeider som forsker ved Arbeidsforskningsinstituttet i Oslo.

INNLEDNING: I de skrevne kildene til vår nære historie finner vi ikke alltid så mye stoff om kvinner og deres liv. Derimot tyder erfaringen på at muntlig historie, det folk forteller, inneholder mye stoff om kvinner, deres erfaringer og livsløp.

Kvinner deler erfaringer med hverandre, både når det bare er kvinner til stede og når de formidler sine erfaringer til barn og menn. Små historier, spøk og humor, såvel som alvorlige erfaringer, belyser verdier og kunnskaper som kvinnene forvaltet. Akkurat når det gjelder kvinnene på Vennesla, stiller denne forfatteren med en bakgrunn som både kan være en styrke og en svakhet når det gjelder forutsetninger for å gi en «objektiv» beskrivelse og analyse: Jeg var så heldig at jeg vokste opp på Vikeland, og hadde mor og «Besta» som lot meg oppdage livets muligheter gjennom å ta meg med i sine liv, til familie, slekt og nabolag. Da familien flyttet til «byen» var jeg åtte år, og denne flyttee erfaringen gjorde at jeg opplevde ganske sterkt at det var annerledes å være «by-jente» enn «Vennesla-jente». Jeg lengtet meg nes-

Egebakken
Fenstad, Fene | Lunden

↓ ↓ ↓

Vikeland ca. 1920. Sentralt på bildet fabrikkboligene, de såkalte «Brakkanne». Til høyre mellom trærne ser vi fabrikkpipe og bygning fra Vigeland Brug A/S. Fjelltoppen til venstre bakest i bildet er «Bakhei», senere frigitt fra Vigeland Brug A/S til tomteområde. Landeveien på bildet er veien til Kristiansand S. og var bindeleddet mellom sør og nord i den langstrakte bygda langs Otra.

Lunden, Karoline Egebakkens hjem ligger sør for «Bakhei» som vist ved pil. Den plassen hun giftet seg til Egebakken er plassert i hellinga midt mot Lunden. Fene ligger øverst på en knaus over Egebakken.

Foto: R P. Thu

ten syk etter «Goli-gudane», Frøken Isaksen på Hunsfos skole, turene til Marie, Tomine, Sofie og Berthe som Besta og jeg hadde hatt. Antakeligvis er dette noe av bakgrunnen for at jeg bare trengte å bli satt på sporet av denne fortiden for virkelig å kunne huske en hel rekke detaljer fra begynnelsen av 1950-tallet. Men det var en samtale med to ansatte på Hunsfos som fikk meg til å innse at dersom jeg skulle undersøke industriens og arbeiderbevegelsens utvikling i bygda, ja, da var kvinnene sentrale. Jeg var da i ferd med å skrive om organisasjonene, bedriftene og hovedsaklig mennene.

I ettertid er det lett å gi de to fagforeningsmennene rett i sin påpeking, for det viste seg at gjennom å samle inn stoff om Vennesla-kvinnene, lot mye seg forklare som tidligere hadde vært utforståelig. For etterhvert ble det mer og mer tydelig: kvinnene, mødrene, Besta'ene og jentene hadde preget mange sider ved Vennesla-samfunnet og påvirket handlingsvalg, privat og i det offentlige. I denne korte artikkelen kan jeg bare gi noen korte utsnitt av denne histo-

rien, og jeg regner meg heller ikke ferdig med å samle materiale om Vennesla-kvinnene.

Jeg har konsentrert meg om å drøfte noen utvalgte emner:

- (1): Hvordan vi med utgangspunkt i enkeltkvinnens livshistorie kan se gjenspeilinger av samfunnsforvaltninger.
- (2): Hvordan kvinners innvirkning i det private (familielivet) kan gjenspeile deres egne, kvinnespesifikke verdier, spesielt i forhold til mors-oppgavene.
- (3): Hvordan kvinners opplevelser i den første fagbevegelsesperioden kan nyansere den vanlige versjonen av historien.
- (4): Hvordan kvinner preget barnas oppvekst og deres samfunnsforståelse.

Framveksten av industrien som bakgrunn for kvinners livstilpasning

Vennesla er en bygd med en interessant økonomisk historie (se f.eks. Sørensen, 1982). Fra sagbrukstiden med Thrane-ria til etableringen av Hunsfos og senere Vigeland Brug fram til 1980-tallets arbeidsmarked med servicenæringer og mange små-arbeidsplasser har utviklingen gått i flere faser. Disse kan inndeles i forskjellige perioder. Her skal jeg helt enkelt snakke om industrireisningen fra ca. 1875 - 1. verdenskrig, mellomkrigsperioden, den andre industri-perioden fra avslutningen av 2. verdenskrig og fram til 1970-tallet. I motsetning til mange andre såkalte «ensidige industristeder» har Vennesla hatt flere vekstfaser.

At det var en relativt liten forskjell på folk før industrialiseringen tillegges stor vekt når vi skal forklare hvorfor det også seinere forble relativt jevne økonomiske forhold. Arbeiderbevegelsens gjennomslag og effektive grep om kommunen på et tidlig tidspunkt er også en viktig faktor i utviklingsforløpet. Som vi skal se var det interessante forhold mellom religion og arbeiderbevegelse i Vennesla.

Mens bygdas menn ble trukket inn i lønnsarbeid allerede under sagbrukstiden, var kvinnene først og fremst bundet til arbeidet i hjemmet. Etterhvert ble det arbeidsplasser på «Salen» på Hunsfos, og kvinner drev også butikk og losjeringssteder. Utviklingen ga altså både kvinner og menn nye muligheter og utfordringer, men som vi skal se, møtte kvinnene de nye tidene på sine vis.

Karoline som ung mor.

Fra brugs-samfunn til industri-bygd, Karolines livsløp som eksempel:

I denne korte portretteringen av Karolines liv gjøres det bruk av mange kilder, men det er hovedsaklig avis-stoff, brev og intervjuer som er bakgrunn for nettopp Karolines livsbeskrivelse:

Karolines*) livsløp strekker seg fra 1853 til 1944. På grunnlag av samtaler med hennes etterkommere, brev hun selv har skrevet og journalistens intervju, vet vi endel om henne og hennes generasjon kvinner i Vennesla.

Hun ble født inn i en slekt som var tallrik både på mors- og farssiden. Familien hadde det rimelig bra, eide gården Lunden og hadde også skog. Far var daglønt arbeider, men den etterhvert barnerike familien lever allikevel godt i forhold til mange andre. Som i mange andre liknende familier utviklet familieband og arbeidsband ved siden av hverandre. Det er kanskje noe av forklaringen på at vi ikke

*) Født Lunden, gift Egebakken eller Eiebakken, noen steder også omtalt som Eikebakken.

Besta Karoline er her 77 år.

finner så store forskjeller mellom selveiende bønder, husmannsfamilier og de tilflyttede anleggs- og industriarbeiderne. Ved siden av Lunden var det bare én sjøleid plass på Vigeland, den lå i dalen bak åsryggen i nordøst.

Da Karoline ble voksen kvinne og kone i egen heim, kunne hun stå i tunet på Egebakken og se ned lia mot foreldreheimen. Hun giftet seg med Ingebret Kristensen, som først hadde plassen Brunbakken eller Bronebakken. Men hun ble tidlig enke, og det var ikke et lett liv. Hennes dager var fylte av arbeid.

Da Karoline var i konfirmasjonsalderen, tjente hun på gården Ravnås, og derfra måtte de gå en og en halv mils vei over heia til Øvrebø. De stod opp klokka 4 om morgenen, slik at de kunne være framme klokka 10. De hadde gått flere sammen. Sånn hadde de måttet ut alle, det var godt de hadde hverandre. Noen var små og andre var bare redde, men de måtte ut. Heime var det god bruk for alt de fikk av egne midler. Da Karoline hadde gått for presten, fikk hun en post i Topdal, på Hamre, og var glad for lønna på 40 daler og et par lærsko for året (ca. 1869).

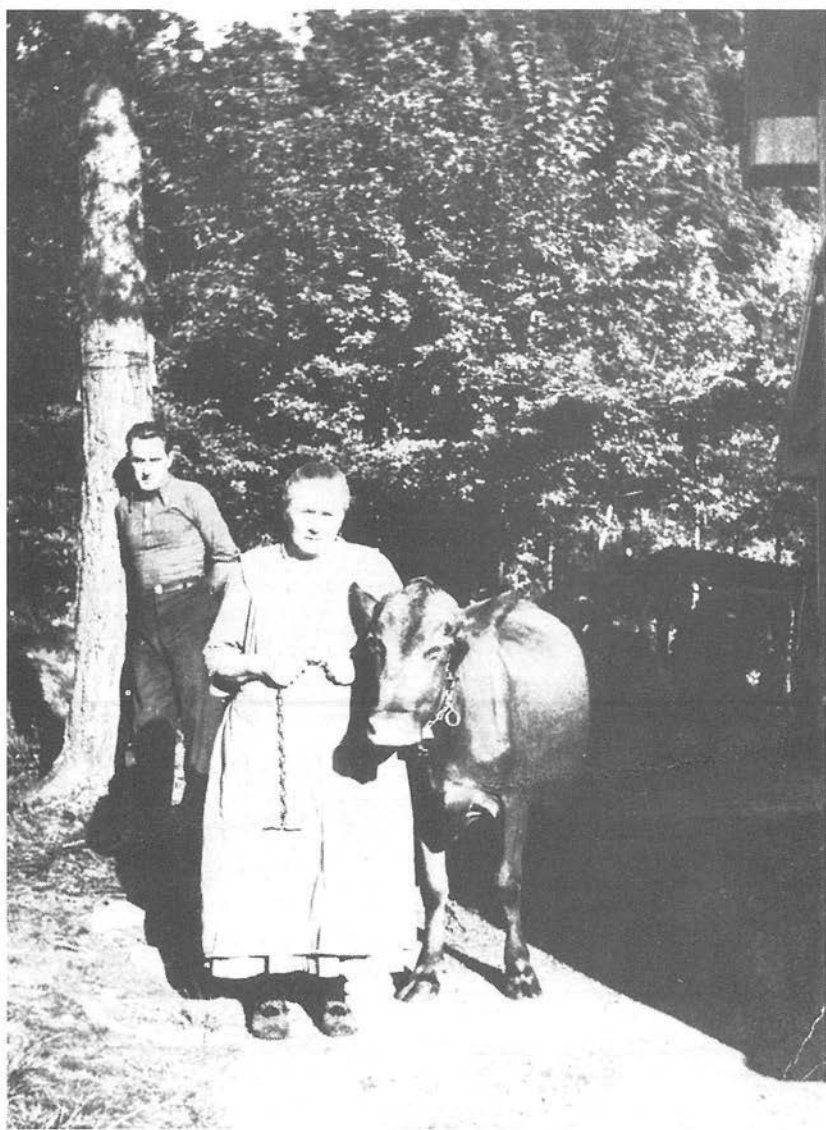
Langs Otra fra «Saga» og opp var det sagbruk. Det stod om vinteren. Ingebret, mannen hennes, var merker hos Wildt og hadde om våren og sommeren arbeid i Vigelandsfossen på sagbruket. Når sagbruket stod stille, gikk han på jakt. Det var mye mat i skauen, og Ingebret tok fugl med hov, mest det. Sjølvom han også skaut hare og rev somme tider. Karoline kom godt i håg den vinterkvelden då far hadde komme heim til Lunden med ein svær bamse som han hadde felt inne på Moseidheia.

Karoline var hele livet igjennom en sentral skikkelse i sin voksende slekt. Klok, bestemt og vidsynt, men framfor alt en arbeidsmaur. Hun er først datter, så mor og tilsist Besta.

Dette bildet av fra venstre Besta Karoline med barn på armen, hennes datter Aase, brevskriverson Anny, Karolines sønn Kristen, Karolines barnebarn Dagny og Lovise, er det Anny nevner. Bakpå brevet sto det:

«Det er tæt ved den store grana vi står under «Palmer og Bananer» som du sagde bestandig når du var hjemme.»

Karolines datter Aase med kua utenfor hjemmet sitt i Julindalen. Sønnen Ingebret i bakgrunnen.

Besta Egebakken som finner kvile i å stå der oppe i lia og se hvordan de grønne markene og nabbene på Vikeland tettes til av våningshus og uthus, av arbeiderboliger, og hun kan se fabrikkpipene og røyk stige til værs.

I hennes egen barndom var det en dagsreise å komme til stiftsstaden Christiansand. I 1880-årene kom det dampskip i Otra som kortet inn reisen betraktelig. Skipet het Torridal, og det var en drøm å få ta denne turen med far og mor. I 1890-årene hadde strekningen mellom Egebakken og Lunden blitt skåret over av en jernbanelinje, og flere forandringer skulle komme.

Det var rart å bli minnet om naturkreftenes voldsomme makt da storflommen kom i 1892. Den satte flere hus i Vennesla under vann. Nå hadde det jo tatt til å hende så mye at det var nesten underlig at slike ting kunne inntreffe. Den nye tida hadde jo lært dem å temme fosser og tvinge naturkraften dit menneskene ville.

Utover mot slutten av 1900-tallet begynte Karoline å ta del i det nye Vennesla som vokste fram. Av de 9 barna hun fødte, vokste 6 opp til voksen alder. Også de måtte tidlig ut – én strøk til Amerika og de andre 5 ble igjen i Vennesla; Aase, Greta, Kristen, Emily og Jens. Kristen fikk gården og giftet seg med Kristine som døde tidlig, og så, på sine eldre dager, fikk Karoline igjen en full familie å være matmor for.

En gang midt i 1930-årene skriver hun dette brevet til sitt barnebarn som er bosatt i Chicago:

Kjære barnebarn Artur og din frue.

Ja, Artur nu sidder jeg i Bryggerhuset alene. Saa rand det i mig i tanker at jeg skulde sende dere nogle ord og sige hvorledes vi har det. Vi har helsen alle sammen til denne tid som er Gud at takke for. Ola *) som du ved han er ikke rigtig god for brystet. Nu har han haft det **) i 5 aar saa vi haaber at han staar det over, men du ved at han er ikke alltid lydig som han skulde være saa jeg har haft meget tungt siden Kristine døde. Men det har gaat aligevel for jeg har elsket alle børnene. Der var 3 som ikke var store da hun døde. Men alt er vel. Ja din frue skulde komme og se mit hus da vilde hun faa en

*) Barnebarn

**) Tuberkolose

Kjære barnbarn Artur og din
frue Ja Artur nu sidder jeg i
Bryggarhuset alene saa rart
det mig i tanker at jeg skulde
sætte dere nogle ord og sige
hvorledes vi har det vi har
hilsen allesammen til denne
tid som er gud at takke for
Ja som du ved har vi ikke
rigtig god for brygget nu har
han højt det i 5 aar saa vi
haaber at han staar det over
men du ved at han er ikke
altid lydig som han skulde
være saa jeg har højt meget
dünkt siden Kristine døde
men det har gaat aligevel
for jeg har elsket alle børnene
der var 3 som ikke var store
da Anna døde men alt er vel

Første side av brevet til Artur og frue.

Øverst fra venstre: Ukjent, Victor i Fene, ukjent, ukjent, Artur, sønn av Aksel som får Amerikabrevene og som Karoline og Anny skriver til, ukjent, ukjent.

Sittende fra venstre: Aksel – Victors eldre bror, ukjent, Anders i Goli. De fire siste er ukjente.

god latter af mig for du Artur ved hvordan jeg er. jeg har alltid faat en god latter af dig. Men det haanklæet som jeg fik af dere det har jeg hengt til pynteklæde og ikke til at tørke sig paa for det var for pent. Saa maa jeg sige tusen tak for det. Ja jeg tænker tit paa dere om dere var saa nerme at jeg kunne komme og faa en kop kaffi og sidde i sammen med dere. Det var min glede. Men det bliver ikke i denne verden men lader os tragte mer efter det som er Jesus vilje saa mødes vi i Himmelen med alle vaare kjære. Ja Artur jeg synes det er tungt mangel gang at tænke paa Albert ***) for jeg ved ikke om han lever. Jeg har ikke haft brev fra ham paa 2 aar. Jeg har skrevet til ham mange breve men jeg har ikke faat nogen tilbage. Jeg skriver alltid min Adres paa brevet di siger at vist ikke han fik brevet saa kom de tilbage. Hva mener du. Skriv til din mor en gang hvad du mener. Jeg maa skrive lit om forholdet her. Det er daarligt med arbeide. Kristen har faat lit arbeide paa Drivenesveien. De skal læge ny vei til Øvrebø det bliver vel sommer arbeide. Men Kristian og Jens ****) di har aldri haft noget arbeide. Men nu er Jens paa exisen og skal være i 72 dage. Men han er lei af det.

***) Sonn emigrert til U.S.A.

****) Barnebarn

Jens er heldig han er paa (jern)banen og der er mange som er kommen ind. Viktor *) han er paa Vigeland. Her er mange som arbejder der. Men bare paa halv tid. Men det er bedre end kommunen. Jeg kan hilse fra Andres og Anna Aabølvollen. Di taler saa tidt om dig og di venter brev fra dig.

Naa faar jeg slutte mit ringe skrift for denne gang med tusen hilsninger fra din gamle Bestemor. Hilsen fra Kristen. Hils alle bonnane fra Oldemor.

I fredsåret 1945 dør Karoline på Egebakken. Karoline ser gjennom sitt lange liv hvordan Vennesla endrer seg – og hun bidrar sjøl i denne endringsprosessen. Hun ser hvordan tekniske fremskritt gir nye livsbetingelser, og hun vet å sette pris på det. Men det er mange ting i livet som hun strever med å finne svaret på: Hvorfor skal sykdommer ramme barn og unge og ta dem bort midt i sin utvikling? Hvorfor finner vi ingen rådebot mot fattigdom og arbeidsløshet? Hun må slå seg til tåls med uvisshet på mange felter. I det daglige strevet setter hun sin lit til Gud og prøver å leve gudfryktig. Hun hjelper til der hun kan yte noe og tar selv med takk imot omsorg og hjelp – det er mye å glede seg over – det går framover! Besta Egebakken står for en holdning til livet som formidles videre til stadig nye slektsledd: Menneskene må ta ansvar for sitt liv. Livet skal ikke bare flyte, det skal ha en retning. Livet er noe mennesket må innta, fylle med egne handlinger. Karoline vil ha det rent og på stell rundt seg. Men hun kan óg le sin gode latter – «litt rein lort gjør ingen skade» – og så kan hun sette bort limen og kaste seg ut i samtalen. Rett nok går det gjerne en neve nedi flisekorga med bundingen om samtalen drøyer for lenge – Karoline kan ikke være uvirksom.

Med glede ser hun døtrene stifte egne familier. Men gleden kan vendes til bitter sorg, når minste dattera Emily dør 27 år gammel i Spanskesyken, fra Anders, mannen, og den vesle sønnen Andres. Når barnebarnet Bertha dør 17 år gammel av blindtarmbetennelse – og når tuberkulosens trusler nærmer seg familien. Hun har omsorg for dem alle, og viser dem sin kjærlyghet. Hun elsker dem alle, og hos henne lærer de å tenke igjennom alles rett til å bli likeverdige

*) Av svensk opprinnelse, bror til svigersønn, onkel til brevets mottaker.

behandlet, med respekt. Sånn blir hun en modell for dem – som andre bestemorskikkelser i bygda. De mødrene som ble tidlig alene med en stor barneflokk forsvarte sin verdighet ofte gjennom å yte til dem som var verre stillet. Kvinnene samlet inn penger og gjenstander til trengende i bygda, til Spania-hjelp og til misjon hjemme og ute. Det var godt å gi noe, å kunne gi var en bekreftelse på det gode mellom folk.

De gamle konene samlet ikke i lader, unødvendig prydnatter måtte vike for deres nøysomhet. I sin virksomhet ga de akt på at det skulle rekke til familien hele året, det de samlet i krukker og binger. Matkjelleren var viktig i husholdningen, der oppbevarte de bær fra skogen og hagen, poteter og løk, kålrabi og gulrøtter. I saltønna kom både fisk og kjøtt – og noe hang til tørk på loftet. Inniblant hang også timianriset og salvien og spredte sin duft – det gode krydderet som satte smak til kompene. Alt som kom i hus på dette viset, var utenom gjeld. Karoline visste alt fra hun var småjente at å ta noe «på borg» hos kjøpmannen – som også var brukseier, *det* måtte ikke skje oftere enn høgst nødvendig. Da arbeidsfolk laget sine egne kooperative utsalg i bygda, syntes hun det var en stor lettelse. Å slite med gjeld var et ork, og hun hadde god greie på både pantebrev og veksler.

Da kvinnene fikk tilkjempet seg stemmerett, gikk Karoline i sitt 60. år. De regnet seg som arbeidsfolk både hun og mannen. Døtrene giftet seg med bevisste unge arbeidere. Emily og Aase giftet seg med hver sin murer, og begge menn – Anders og Axel – var blant de besluttomste da arbeiderne i bygda gikk sammen om å følge opp ivelendingen Ole Eialands agitasjon for å organisere seg politisk.

Karoline var ikke fremmed for politiske tanker. Hun hadde hørt om Marcus Thrane. Hennes far Jens hadde blitt med i den arbeiderforeningen som Jens Fritz Jensen hadde stiftet her et par år før hun «sjøl kom til verda». Med Bibelen i handa hadde Jensen talt om frihet fra fattigdom og nød, frihet fra presteskapets og industriherrenes undertrykkelse. Rettferdigheten skulle nå alle mennesker, det var Guds mening. Og slik hadde hun oppdradd dem alle, i tro på den rettferdige strid for verdighet og eget ansvar og ærefrykt for Gud. De dyder som hun satte høgt hadde rotfeste både i hennes forstand og i hennes hjerte. Barna vokste til i denne troen. De fikk tro og

tillit til egne krefter, og i samfunnsutviklinga rundt dem kunne de handle utifra sine egne verdier.

På Vikeland var de fleste innbyggerne knyttet til familier som f.eks. Lunden-slekta. Den økonomiske stilling til folk var ganske lik – jevne forhold – og jevnheten ble bevart gjennom industrialiseringen, fra jevn fattigdom til jevn, moderat velstand.

De «rike» i bygda var få og ville kanskje ikke kunne gått for å være rike på Østlandet eller Christiania. Den gamle bondekulturen var representert blant dem som eide en del, senere kom industri- og kjøpmannsrike. Heller ikke de var skikkelige rikinger, selv om folk som tjente hos dem, kunne fortelle om andre seder, andre skikker, annen mat. Engelskmennene på Vikeland gard ble det fortalt mange historier om. Men om det var noen av bygdefolket som sammenliknet seg med dem?

I gjennomgangen av kildene til Venneslas historie avtegner det seg en klar tendens: *Arbeiderklassens kvinner og menn var vendt innover mot sin egen sosiale klasse, det var i sin midte de så kimen til et bedre samfunn.* Tilliten til egne krefter og håpet om en bedre framtid ga dem overskudd til kultur, til agitasjon og ap. Ap mot dem som var bedre stilt. Forstod ikke de som var bedre stilt økonomisk i dette urettmessige samfunnet at *de* var avhengige av at urettmessigheten vedvarte? Forstod de ikke, måtte de få klar beskjed, gjennom ringeakt eller i et oppgjør bak låven.

Derfor er det kanskje ikke så rart at en politisk forgrunnsfigur som Jakob Nygård legger vekt på å få fram avisstoff om arbeidsfolk i bygda. Selv om kvinner stort sett glimrer med sitt fravær i offisielle historiske beretninger og protokoller, de har allikevel vært ansett som viktige, iallefall av slike som Jakob Nygård. Det skinner tydelig igjen i hans intervju med henne i Sørlandet (1933). Det er tydelig viktig for ham å understreke at hun, det gamle arbeidsjernet, er en av dem som støtter arbeiderbevegelsens sak. Gjennom henne, forstår vi, går en linje bakover til Thrane-tilhengerne Jens Knudsen Lunden (far) og Knut Gunvaldsen Eikebakken (svigerfar).

I Jakob Nygårds intervju med åttiåringen Karoline ser vi at han har respekt for den livsgjerningen hun har hatt.

Nygård var interessert i å se linjer i den politiske utviklingen i Ven-

nesla. Han så åpenbart en sammenheng mellom disse menneskenes verdier, deres valg av handlinger og deres støtte til arbeiderbevegelsen. Det skinner også igjennom at han gjerne ser at hennes verdier skal forstås som det arbeidende folks verdier, han venter ikke å finne en avspeiling av noen teori eller noe budskap fra noen utenfor henne, et parti eller en fagforening. Det virker snarere som om de verdier hun har, *sammenfaller* med arbeiderbevegelsens verdier.

Hun tar vare på mennesker, hun er solidarisk med sine, hun åpner familien for svigersønner som ikke bringer med seg noe inn i ekteskapet, hun leser, hun er våken og tenker over den forandringen som har skjedd med bygda gjennom hennes liv. Hun vågde å ta igjen med autoriteter. Informanter forteller f.eks. om hvordan legen som ville belære henne hygiene og renslighet, fikk svar som han ikke glemte så fort. Hun støttet også sønnen Kristen da han var med på streik på Vigeland. Dette medførte at han hadde store vansker med å få plass der siden.

Noen år etter at Jakob Nygård har intervjuet Karoline, uttaler han seg om behovet for en historie om Vennesla. «Vi har lite behov for en slektshistorie. Hovedvekten må legges på en skildring av den økonomiske og kulturelle utviklingen bygda har gjennomgått» («Sørlandet», 5.2.1938). Hans mange bidrag til skildringer av mennesker og institusjoner i Vennesla må sees i lys av dette synet som han kanskje først formulerer helt klart mot slutten av 1930-tallet.

Men, kvinnene hadde egne meninger og kunne markere det!

Det kan reises spørsmål om denne harmoniske framstillingen, som vi her har bygget på Jakob Nygårds, er hele historien. For det første kom det klare uttrykk for at det kunne være ganske bestemt uenighet innad i familien, og det var uenighet både mellom mann og kone og mellom mor og datter. Her skal vi først se på uenighet mellom ektefeller:

Informanter har fortalt at selv om både mor og far hørte til i arbeiderbevegelsen, kunne det allikevel ofte være slik at moren var mer opptatt av de religiøse verdiene. Hun «passet på å sette grensene» i de røde sjatteringene.

Aktiviteten i misjonsforeningene og i arbeiderforeningene minnet

om en større sammenheng som en inngikk i, og der en var bidrags-
yder. (Sml. beretningen 1936 fra HAF). Likevel må det være rett å
understreke at folkereligjøstheten nettopp tok *ulike* retninger, og
derfor skapte den et visst konfliktgrunnlag internt i arbeiderklassen
som vi har vist. Misjonsarbeidet styrket troen på at en kunne skape
og bidra til utvikling – sammenliknet med folk i andre land hadde
arbeidsfolk nådd langt i Norge. Arbeiderbevegelsen førte også inn
til internasjonalt solidaritetsarbeid.

Og hvor var «dei på den andre sia» i slike sammenhenger? Anekdo-
tene om dem som «hadde så mye – og så lite å dele med andre» fikk
en høre som barn – og var særlig viktige til å opprettholde og styrke
forståelsen av hva sosialisme var: Et grunnlag for samliv mellom like-
verdige mennesker.

I en samtale formulerer en av Hunsfos-arbeiderne seg slik:

«Den forrige generasjonen elsket revolusjonen – men det vi så var
at det nyttet å gå fram med solidaritetspolitikken. Her var det alltid
religionen som stengte for revolusjonen. 'Det røde, selv om vi elsket
det, så kunne det være farlig', sa mor. Det røde sto for oss som det
som skulle skape frihet. Frihet fra folk som laget skiller og urett og
vanstyre.»

Flere av informantene fortalte at deres personlige kristne mødre
i enkelte sammenhenger kunne true sin ektefeller med «å stemme
med Venstre dersom Arbeiderpartiet ble mer glad i revolusjonen enn
religionen». Foran valget i 1925 føltes denne trusselen særlig stor, Ar-
beiderpartiets motstandere prøvde å spille på «antireligjøstheten». Anders S. Robstad lagde dette oppropet som sitt innlegg i denne de-
batten:

Ti bud eller tesene?

Kamerater i Vennesla! Hallo, det er valg! Møt taktfast, kvinner og
menn! Kast alt unyttig kjegl bort og seiren er sikker, som sig hør og
bør. Hør ikke på muldvarpagitasjonen som nu drives av våre borgeli-
ge motstandere, slik at noen kan tesene bedre udenat enn de ti bud.
Bare fremad! Slut op på den ytterste venstre fløi hver eneste en!
og så på gjensyn ved urnen førstkommenda mandag! 17.10.25.

Allikevel hevder flere informanter at kvinnene stemte annerledes

enn sine ektefeller. Under valget i 1930 skal dette ha spilt en særlig viktig rolle (Zachariassen, 1962). Da ble det hevdet at Arbeiderpartiet ville utrydde kristendommen. Og aldri hadde kvinnene møtt så fulltallig opp ved valgurnene.

Mødrene og sykелighet i arbeiderklassen

I mai 1926 ble a/s Vigeland Brug dømt til å «betale en del oppsittere erstatning for skade forvoldt ved røken fra aluminiumsfabrikken» (Sørlandet, 8.5.26). Det er skaden på barskog, løvtrær og frukttrær som bruket må erstatte. Også plagene fra Hunsfos fabrikker, først og fremst forurensningen av elvevannet er oppe. Etterhvert har industriens konsekvenser kommet til syne, blitt merkbare: Det er ikke bare økt aktivitet på alle områder, arbeidsplasser og vekst. Fabrikkerne gir tunge arbeidsplasser. Menn og kvinner sliter av seg helsa. Karen Pålsson som en lengere periode var med i styret for Hunsfos ar-

Karen Pålssen og Knøbel.

Karen Palsen med medalje.

beiderforening og som arbeidet på «Salen», forteller i intervju om mange tunge løft. 60 kilo var vekten på løftet, dag ut – og dag inn. Til sist sa ryggen nei.

I 1936 kom medisinsk forskning inn og var med på å forklare sammenhengen mellom arbeidsplassenes vilkår og sykkelighet.

Å holde sykdom fra livet, fra familien, var avgjørende. Sykdom, først og fremst den skremmende tuberkulosen, rammet de fattigere oftere enn de rike. De fattigere hadde også arbeid som utsatte dem for stor ulykkesfare. Det ble fortalt fra stue til stue om de grusomste ulykker i fabrikkene. Alle kjente hosten, «Vigelandstmaen», og fabrikkjenter med vonde rygger og bleike ansikter.

«Tungpustethed», astma og mere dramatiske utslag av miljøeksponering var kjent i mange hjem. Og det er nettopp Vigeland Brug som omtales slik i Årsberetning for Arbeidsrådet og Fabrikktilsynet (1936):

«Ved en aluminiumsbedrift opptrådte blandt ovnsarbeiderne sykdomstilfelle som av den behandlende læge blev opfattet som akutt forgiftning med kryolitt (Na_3AlF_6) og hos 1 arbeider blev funnet knokkelforandringer som blev antatt muligens å skyldes langvarig optagelse i organismen av små mengder av dette stoff. Samtidig påpekte lægen den hyppige forekomst av astma blandt disse arbeidere. Arbeidstilsynet traff i slutten av året forberedelser til å få forholdene nærmere undersøkt.» (1936).

Og Karl Evang *) blir den som «Centralkontoret for statens arbeidstilsyn» velger å gi dette oppdraget. 8.1.1937 skriver dagbladet «Sørlandet»: «Doktor Evang kommer til Vennesla for å drive undersøkelser». Og videre: «Opfatningen blant arbeiderne har vært at sykdommen skyldtes røken og støvet fra smelteovnene.»

Og 14. august kan avisa skrive: «Vigelandastmaen skyldes antagelig at bedriften er av eldre type». «Statens fabrikktilsyn pålegger Vigeland Brug å ta forholdsregler som kan fjerne de skadelige virkningene».

Det ble Karl Evang som avrapporterte denne undersøkelsen i en tidsskriftartikkel med tittelen: «Forekomst av astma bronchiale, akutt kryolittforgiftning og 'fluorose'». *)

Frostad hadde i sin praksis ikke fått adgang til fabrikkene. («Da jeg selv blev nektet adgang til å få bese fabrikken, var jeg henvist til ved eksaminasjon å bringe arbeidsforholdene på det rene».)

Og Frostad må ha fått gode data fra sine informanter: «Støvet i luften kan til sine tider bli meget tett og legger sig overalt, på gulv, lister og takbjelker, og det forekommer i sådanne mengder at det feies op og kjøres ut i trillebører, lass på lass. Støvet, som av arbeiderne kalles «subb», er gråsort, lett, pulverformet.

Gassen har en sur, stikkende lukt og består for en stor del av fluor, som etser vindusglasset i fabrikken og gjør det helt ugjennomsiktig i løpet av kort tid.»

De helsemessige konsekvensene var synlige og skremmende: Astmaen kom i voldsomme anfall. **) Overhyppigheten av astmaen blant ansatte i fabrikken anslår Evang til å være 14 ganger så stor som i distriktet ellers.

*) Men «Doktoren» gjorde ikke bare dette på Vennesla. Han nyttet også høvet til å holde foredrag om Spania og den internasjonale situasjonen.

* Den måten Evang utformet forskerrollen på kan være forbilledlig på mange vis. I 1950-årene, etter at Evang var blitt helsedirektør, kunne staute, sterkt religiøse Vennesla-koner lytte andektig til «Evang-doktorens» radioforedrag. Han hadde skapt tillit, på tross av den enorme kulturelle distansen mellom ham og dem.

**) Jeg har hørt beretninger om den fryktelige «maren» – om hvor redde de ble i familien –.

For å kontrollere sine funn sammenlikner han hyppigheten av astma i A. sykekaske med ca. 400 medlemmer og omfatter bare arbeidere ved A.fabrikken (tresliperi), (vi må gå utifra at dette er Hunsfos), og B. trygdekassemedlemmer som omfatter arbeidere ved aluminiumsfabrikken og dertil andre pliktige og frivillige medlemmer i bygden.

I *A-trygdekassen* finner Evang 4 personer med astma (2 kvinner og 2 barn).

I *B-trygdekassen* finner han 31 individer med astma (4 kvinner, 9 barn, 18 menn). «Av de fire kvinnene var én gift med en aluminiumsarbeider som selv ikke hadde astma. Av de 9 barna hadde 7 fedre (ialt 5) som arbeidet ved aluminiumsfabrikken.»

Evang mener det er grunn til å regne med at astmaen egentlig er mer utbredt. «Det anføres ikke sjelden av arbeiderne at den astma de fikk, ofte ikke gav anledning til besøk hos lægen fordi man mente det var nytteløst, da ingen behandling hjalp, eller da man allerede fra tidligere anfall visste hvilke midler man skulde anvende.*)

Så opplevde familiene igjen og igjen den «tungpustede faren» som måtte sitte oppe og hoste løs det verste før han kunne legge seg. Og guttene lå i rommet ved siden av – og bestemte seg for å dra til sjøs – eller bli snekker. Den vonde hosten var de redde for. Derfor var matmor streng, og far hadde også sine regler. En måtte passe på renslighet og skikkelig søvn og mat, så langt det var mulig å rå seg. Der hadde kvinnfolkene sine tradisjoner for renhold og tillaging av mat. I det små kunne en også hjelpe seg med litt kjerringråd. Det hendte at det kom blodigler i hus, og det ble sydd katte- og kaninskinn mot gikta.

Det er tydelig at familiens hverdagsliv veves sammen med fabrikkene og utviklingen av arbeiderbevegelsen. Slik forteller to som er vokst opp i bygda:

«Jeg tenker på oppveksten her, på at det var en fabrikksskole, en bruksskole. Det var så mange andre ting – de færreste av oss hadde

*) Et problem som hefter ved all yrkesmedisinsk forskning basert på data om klienters egen legesøking. Det er et klassisk problem f.eks. i forskning om skiftarbeidets konsekvenser.

bad heime. Så mor, hvis ho arbeide på fabrikkene, eller far, tok oss med for å bade på fabrikkene. Du blir prega av slikt – at det er det du gjør – at det er naturlig å gå til en fabrikk for å bade.

Både helg og hverdag var prega av livet i arbeiderklassen, i fagbevegelsen og i fabrikkene. Jeg husker høgtida i heimen då far og mor skulle på fagforeningsmøte – at de dressa seg opp og at det var noe ubestemmelig høgtidelig. Fagforeninga var noe veldig, og vi visste det fra vi var knyr små.»

Deres minner fra barndommens Vennesla trekker inn andre sider ved Vennesla enn de en får tak i ved å lese fagforeningens eller bedriftenes historier. I de muntlige overleveringer av den nære historia trer kvinnene fram og deres rolle i omforminga av Venneslasamfunnet blir tydelig. Men, som vi skal se, sønner og døtre kommer i hug forskjellige ting, og kvinnene selv har sine versjoner.

Vi har lagt arbeid i å prøve å avdekke kvinnes og mødrenes *samfunnsmessige* stilling i den formative industrialiseringsfasen. Det var i og for seg interessant å merke seg at menn i egenskap av offentlige personer, dominerer de lokalhistoriske fremstillingene som er levert hittil (se f.eks. Sagedal, 1980, Seland, 1961). Under intervjuer der informanter ble bedt om å snakke om egen livshistorie, er derimot mødrene og bestemødrene og konene svært sentrale. Beretninger om at det er mor man kan «takke for» utdanning, helse og politisk orientering, er på denne bakgrunnen kanskje noe overraskende. Intensiteten i fortellinger om hvordan informantene anstrengte seg for ikke å skuffe, såre eller utløse sinne hos moren var også uventet for intervjueren. Det er heller ikke enkelt å bestemme det «egentlige» budskapet i disse beretningene. Rent innholdsmessig dreier det seg om mødres arbeid, deres oppfinnsomhet (f.eks. når det gjelder å få i stand konfirmasjonsklær), deres stolthet (svar som minnes i familien, og som forteller for familien hvor høgt hun satte deres verd), deres selvstendighet (de holder på egne oppfatninger både om politikk og avholdssak og religion), deres lojalitet (de støtter mann og kamerater og brødre når det er «hardt vær i fabrikkene».)

Samtidig gir historier om disse egenskapene, og de konsekvensene mødrenes handlinger fikk, et innblikk i barnas tvesyn: Disse sterke mødrene kunne straffe kraftig, deres grensesetting var som regel

absolutt. Straffen utførte de selv, og umiddelbart. Far var så mye borte, det var så lange arbeidsdager, så lange veier til anleggene.

Far var til gjengjeld på noen måter mer «uansvarlig». Han tok seg kanskje en omgang med kameratene i helga, han kunne sloss og også han kunne komme hjem med ødelagte klær. Han kunne miste arbeidet sitt. Men hun, hun rørte aldri alkohol, hun lagde klærne og bødte dem, kun kunne være på kant med andre kvinner, men da prøvde hun å «bære det» så usynlig som mulig. Og om fabrikken sto, om det var streik eller oppsigelser på Vigeland, var mor likefullt i arbeid. Hun og hennes var hverdagstryggheten og hverdagskravene overfor barna.

Derfor, forteller informanter, var mors sykdom den store skrekken. Dager når mor lå på kammerset, var annerledes enn alle andre dager, mørke og uhyggelige.

Men mor styrte hus og hjem med henvisning til sin mor og sin mors erfaringer. Derfor kunne hun også bli stående der som en stengsel for ungdommens planer. Den kvinnegenerasjonen som måtte oppleve dette sterkest, var unge rundt 1. verdenskrig. De opplevde at deres mødre kunne presse dem til å ta arbeid som førte dem inn i helt nye valgsituasjoner (se Olevines beretning). Jentene på «Salen» fikk jo lære hvor sammensatt det nye organisasjonssamfunnet var. Den lokale, «direkte-motstandstradisjonen», som de kjente gjennom muntlige beretninger, ble nå satt til side av deres menn, brødre og kamerater. Nå skulle en handle i tråd med nasjonale, forbundsvisse avtaler og overenskomster.

Mennene som la fram parti- og fagforeningssaker hjemme, måtte regne med å få sine planer overprøvd på hjemmebane: hvor praktiske var de, hvor gjennomførbare? På dette viset kunne mennene oppleve at kvinnene bare hadde motforestillinger og ble en slags motkraft i den politiske utviklingen.

Men kvinnene reiste *andre* krav enn mennene, – kvinnene ville bli kvitt alkoholen, usikkerheten på arbeidsplassene, og de ville ha en trygg økonomi for familien. Kvinnene ønsket med andre ord at fagbevegelsen skulle realisere målsetninger som var avgjørende for dem i deres situasjon som *mødre i arbeiderklassen*. Rundt 1910 begynner kvinnene i Vennesla, parallelt med kvinner i andre industri-

miljøer (Bratteli, red. 1977) å tre inn i den organisasjonsdannende delen av arbeiderbevegelsen. Rent symbolsk flytter kvinnene inn med egne gardiner og eget husgeråd. Den folkelige arbeiderbevegelsen har fått sine organisatoriske uttrykk.

Fortsatt, og en lang tid fremover, er slektskapsforhold og gamle samværsformer sentrale, både i Vigelandsmiljøet, hvor vi har hentet livsløpshistoriene i de første periodene, og i andre deler av bygda. Men her i Vennesla taes nye befolkningsgrupper raskt og tett inn i de «gamle» familiene. Danske murere og svenske papirarbeidere blir fort venndøler.

Venneslajentene søkte ut - til Brooklyn og Kristiansand S.

Jenter fra Vennesla søkte seg etterhvert også arbeid i Kristiansand S. En av brevskriverne, Karoline Egebakkens datterdatter, Anny, får en god jobb, slik hun selv vurderer det. I det brevet som er sitert nedenfor og i andre brev beskriver hun sine arbeidsforhold. Dette brevet skrev hun til sin bror som utvandret til U.S.A. I ett av brevene unnskylder hun at brevet er blitt så rart. «Men», skriver hun, «vi er tre på verelse og hver tøyser på sitt vis». Hun skriver også kommentarer til nyhetene i de avisene som hun sender broren, og hun beskriver også hyggen i hjemmet, når hun er på besøk hver andre søndag. At mat er stemningsskapende i alle sosiale lag og de fleste kulturer, vet vi fra litteratur og forskning. For disse brevskriverne er den sørlandske «kompa», potet og grynballer med fleskebiter i, en slik rett. De har det koselig og da spiser de komper. Lengter han ikke litt hjem?

Kristiansand S. Sygehus 2-9-36

Min kjære bror og Frida og barna.

Nu fikk jei sånn lyst til aa skrive til dere i kvel. Jei er inne alene derfor blev tanken saa paa dere, som er saa langt i fra os her hjemme. Kan sige at jei har det godt til idag, jei har plas paa det nye store sygehus vi har faat i Kr.sand. Det er Europas fineste sygehus, saa vist du kom hjem Arthur ble du vel forskrækket, at vi var saa flotte her hjemme. Min plas er på rullen, og strygeriet saa jeg har det saa fint. Jei arbeider ifra kl. ½7 om morgenen til 6 om kvelden, og er

fri annenver søndag ifra Lørdagskvelden. Og det er saa greit, for da reiser jei hjem til mamma og det er saa koselig aa vere hjemme Arthur, du skulle se hvorledes vi har det, kan dere ikke ta dere en tur hjem til os, vi taler alti om dere naar jei er hjemme.

Om søndag var vi hjemme alle det er ikke saa tidt nu, vi tog nogle billeder, men jei har blitt saa stygg at jei er mest flau for aa sende di, men jei vet dere syns det er morro aa se lit ifra gamle tomter. Besta*) og Kristen var nere til kaffi hos os.

Mange kjærlige hilsener deres Anny.

Anders i Goli, en av stifterne av fagforeningen på Vigeland Brug A/S, ca. 1917.

«Jeg ville jo så mye heller ha begynt i butikken hos Andres Askedal . . .»

Industriarbeidsplassene ga muligheter også til de unge kvinnene. Men de lærte fort at det ikke var lettvinde penger å tjene der, arbeidet var slitsomt og selv om fagforeningen på mange måter var sterk, rådde det mye usikkerhet. Det hjalp på å ha en far eller brødre på Hunsfos. Det hadde også vår informant som begynte, ganske motvillig, på «Saksa» på Hunsfos som 17-åring. Det var Marie Birkenes i Fene som tok meg med til denne informanten. Marie fortalte at denne jenta som nå var oppe i 80-årene, stadig kom med historier fra sine ungdomsår på fabrikken.

*) Karoline Egebakken.

Utenfor Fene i 1907. Dette er et typisk bilde, tatt av omreisende fotograf. Marie i bestestasen foran.

Og siden det å ha vært på «Saksa» eller «Salen» er en erfaring som deles av ganske mange Venneslakvinner, er det naturlig samtaleemne når en møtes. Blant de mange historiene framstår «Kvinne-streiken» på «Salen» som særlig interessant. Den er en av de tidlige norske «likelønns-streikene» og fortjener å komme fram som det bidrag den er til den seige innsatsen for å få til utjevning av kvinne- og manns-lønninger.

«Jeg begynte på Saksa da jeg var 17 år gammel. Jeg hadde jo ikke lov, men min bror snakket med en formann . . . Jeg hadde ikke det grann lyst. Jeg ville så mye heller ha begynt i butikken hos Andres Askedal. Men far var syk, og i butikkjobben ville jeg bare tjene 15 kroner i måneden, så det hadde jeg ikke råd til. Vi var tre søsken på Hunsfos da. Jeg måtte arbeide ei uke natt og ei uke dagen, og så fikk jeg så vondt i fordøielsen. Men jeg *måtte* jo slite meg gjennom det også. På Saksa var jeg i ett år. Men så kom formannen, og så kom

Marie Fene fotografert inne i Fene. Hun ble husmor i Fene og stelte i fjøset. Helt opp til 1950 hadde hun husdyr.

Fabrikkarbeidersken Marie var ett av Karolines barnebarn. Her ser vi henne med ny sykkel.

Akkurat som Marie Fene var Marie Julindal født ved århundreskiftet.

jeg på Salen. Den største lønna jeg hadde på Salen var 80 kroner. Jeg var på Salen i 6 år – tilsammen var jeg 7 år på Hunsfos.»

Den unge jenta her går ikke med glede til jobben på fabrikken. Hun vet før hun begynner at det er tungt arbeid, hun vil mye heller stå i butikk. Men når broren får ordnet en plass, er det ingen vei utenom. Det blir etterhvert ganske greitt, men hun har ikke glemt at hun ble «tvunget» til et arbeid som hun ikke ville ha. Årene på Hunsfos var heller ikke enkle. Informanten trekker frem flere forhold som var vanskelige.

Da hun hadde vært i arbeid i vel tre år, brøt det ut streik blant

Marie Fene hadde husdyr helt opp til 1950.

«Sals-jenter» på Hunsfos i 1932.

salsjentene. Denne streiken er nevnt i flere kilder. Det var en såkalt «vill» streik. Jentene reagerte spontant på at de var så mye lavere lønnet enn de mannlige arbeiderne. De ville legge ned arbeidet i protest. Papirforbundet og de lokale tillitsmennene hadde gått inn på en overenskomst, og fra deres side var naturligvis den «ville» streiken et problem.

Formannen i foreningen, Olav Strandberg, var ikke hjemme akkurat da streiken brøt ut, men da han kom tilbake, ga han klar beskjed om at streiken var ulovlig. Vår informant var nå i en vanskelig situasjon, hun var meget gode venner med ledende fagforeningsfolk, og samtidig var hun ganske engstelig for utfallet av streiken. Hennes mor la press på henne for å gå tilbake til jobben. Familien hadde store økonomiske problemer. Moren var «øvegitt», og befalte datteren å ta opp igjen arbeidet så raskt som mulig. Hun søkte råd hos fagforeningslederen som ikke la fingrene i mellom, det var ulovlig det jentene drev på med. «Jeg har aldri sett så dumme dere er, dere må se å komme dere ned igjen på arbeid. Det er ulovlig det dere driver på med».

Informanten svarte: «Jeg har så lyst til å begynne igjen at det er en gru». – Og så gikk hun for å snakke med de andre jentene. Hun gikk til sine nærmeste venninner, og hun fikk to andre med seg tilbake i jobb. Den tredje ville ikke. De tre venninnene begynte igjen med en gang. De jentene som fortsatte å streike, var nå opprørte og sinte og satte inn mottiltak mot de tre, som nå naturligvis ble kalt streikebrytere: Da det ble lønningsdag, stilte de streikende jentene seg opp der lønningene ble utbetalt, og de ga uttrykk for sin mening om de tre streikebryterne: «Jeg var ganske redd da jeg skulle ned etter lønninga, for da hadde de samla seg alle i hop. Vi ble skylda for å være streikebrytere.

Men, så ble det til at det skulle være møte i Folkets Hus om denne streiken, og vi måtte møte alle sammen. Og det kom også en fra Oslo, fra Papirforbundet, han hette Trygve. Og han gikk opp på talerstolen og så sa han til de andre jentene, de som fortsatte å streike: «At dere er så syndikalistisk anlagte, nei, det hadde jeg aldri trodd». – Da var jeg glad kan du tro, da måtte alle begynne igjen.»

Dette er replikker som hun har gjenfortalt mange ganger, for det

var ikke så greitt å ha vært streikebryter. Hun er også ganske opptatt av å forklare både de objektive forholdene i familien, den vanskelige økonomiske situasjonen, og også hvordan hun ble rådet av sine kamerater i fagforeningen.

Det er to spesielt interessante trekk ved denne historien: Det ene trekket henger sammen med etterdønningene av fagopposisjonen, det er forholdet mellom Tranmællinja og den mer forsiktige linja han hentyder til i talen. Jentene var kanskje ikke så godt skolerte, men var tydeligvis ikke interesserte i å bli utlagte som «syndikalister».

Det andre forholdet som beretningen kaster lys over, er nettopp forholdet mellom fagforeningen og kvinnene lokalt. Den kvinnen som forteller historien, er ganske klart knyttet til «sentrale» politiske tillitsvalgte, hun har en søster som også får sentrale verv selv. De andre jentene, de som er blitt sinte over den lønnsforskjellen som de ser mellom mannlige og kvinnelige arbeidere, disse jentene tilhører klarere jentefellesskapet på fabrikken. De refererer seg til hverandre, og står steilt mot de lokale lederne. Først etterat forbundets mann er kommet inn i saken, må de bøye seg.

Det er interessant at den gamle kvinnen som forteller sin «streikebryterhistorie», ikke kan huske hva som ble resultatet av streiken. Jentene oppnådde noe med den ville streiken. Lønningene ble hevet, det ble ikke likelønn slik de egentlig ville, men lønnsnivået ble oppjustert. For den som forteller, er denne historiens dramatik *ikke* først og fremst knyttet til lønningene, men til det som hendte mellom menneskene som følge av streiken. Hun understreker også at det var en tung byrde å bli kalt streikebryter, for det begrep hadde hun et forhold til alt fra hun var ganske liten. En mann som familien kjente, var blitt utpekt for henne som streikebryter. Og hun fikk forståelsen av at det var noe forferdelig noe.

Streiken varte i 14 dager. Hun sier at «min mor jagde meg tilbake. Og far var syk». Disse 14 dagene teller i hennes livshistorie. Og hun mener at det er sammenheng mellom denne historien og problemer hun opplevde siden.

Kvinnerns erfaringer og de store sammenhenger i livet:

Vi startet ut med å si litt om hvor lite materiale vi finner om kvinner

i tradisjonelle historiske framstillinger, hvor usynlige kvinner er i protokoller og beretninger. Men når levende mennesker blir spurt om syn på livet, erfaringer og minner, kommer kvinnene fram i forgrunnen. Det ser ut til at kvinnenes historie er særs viktig for helhetsforståelsen av et samfunn. I Vennesla har vi begynt å få litt slikt materiale fram, men det er massevis av interessante spørsmål som venter på svar.

Jeg har vært spesielt opptatt av kvinnene og de to mektige bevegelsene som møttes i bygda, arbeidernes og religionen. Når den lokale arbeiderbevegelsen her så raskt nådde så langt i retning av å realisere mål, ser det ut til å henge sammen med den måten kvinnene levde religionen og arbeiderbevegelsens verdier sammen. Vi kan kanskje si at dette er en interessant antakelse som trenger nærmere utforskning. Det var ikke teorier eller teser, men konkrete forbedringer og støtte fra «de på vår side» som samlet menn og kvinner om «det røde».

Og også for kvinnene, som bare var en kortere periode lønnsarbeidere, kom arbeiderbevegelsen til å representere økte ressurser og økt kontroll over levekårene. Barna var på ett vis morens «produkt», og iallefall var de hennes ansvar, og arbeiderbevegelsen ga henne nye støtter i den hverdagslige kampen for å få fram barna, se dem leve opp, få arbeid, bli folk.

Derfor skal det ikke forbause oss at informantene har minner om mors nådeløse verdioverføringsmetoder. Hun ville sikre at barna ikke valgte feil, men ble med i arbeiderbevegelsen. Den jenta som ble «streikebryter» i 1918 og hvis historie vi gjengir, forbant dette begrepet med «noe forferdelig». Når arbeidskameratene fra «salen» slynger ut dette skjellsordet mot henne, husker hun nettopp hvordan hennes egen mor fordømmende pekte ut en streikebryter for henne.

På samme måte fortalte folk fra sin barndom at de måtte bukke og neie pent til Mørchs (direktørfamilien på Vigeland i tre generasjoner). De ble innprentet at de måtte passere raskt og ikke bli lagt merke til. Å «bli lagt merke til» var noe risikabelt. Enten hadde en da gjort noe galt, eller en kunne bli gjenstand for positiv oppmerksomhet. Feks. kunne en bli bedt inn i huset, eller man kunne få småjobber. Men dette medførte at en måtte fortelle, dele både innsikt og belønninger med andre.

Mødrene definerte med andre ord «de andre og oss» for barna. Tilsvarende tilfaller det moren rosende omtale på grunn av barnas gode vandel. Barn er ikke sjelden, i følge informanter, blitt bra folk på tross av en drikkfeldig og ustabil far, på grunn av en stø og målrettet mor.

Kvinnene hadde en viktig rolle i oppbyggingen av det moderne Vennesla, både praktisk og gjennom sine bidrag til å vise at uansett stand og stilling så skulle folk behandles med sans for likeverd. Ikke sjelden handler derfor «gode historier» om kvinnene og deres mot til å si i fra direkte i ansikt- til ansikt-konfrontasjoner med overmakten. En av mine informanter fortalte denne:

«Det var ei kone som bodde med mann og unger i arbeiderboligene til Vigelands Brug. Kona ville stelle opp heime og male litt – og så gikk hun til «en på kontoret». Han sa: «Det får vi nå se på om det kan la seg gjøre, frue». Kona ga han et blikk og sa: «Ja, då male mi føst, så ser mi på det ette'på!»

Informanten tilføyde at sånne historier har et sterkt budskap og hadde betydd mye for at barn kunne ta med seg en holdning til eget verd ut i livet.

Hver dag og i hverdagen skapes vår forståelse av hvilken plass vi kan ha i samfunnet, hva hver og en er verd. Så Jacob Nygård så nok noe viktig . . . Venneslakvinnenes erfaringer gjemmer mange uskrevne historier.

Med Hans Nielsen Hauge i «Kvitt eller Dobbelt»

Av Marta Einstabland

Marta Einstabland er som de fleste i Vennesla ikke innfødt venndøl, men en innflytter. Hun har oppholdt seg her i nærmere 60 år, og føler seg sterkt knyttet til den vakre bygda ved Otras strender. Gjennom sitt lange liv har hun hatt mange opplevelser. Det er en av disse hun skildrer i dette stykket.

Del I

«At du ikke melder deg på i 'Kvitt eller Dobbelt'», sa en venninne til meg en kveld vi var samlet noen venner. Da var det jeg fikk idéen. Så var det å finne emnet. Med mitt kristne livssyn ville jeg ha noe som kunne peke i den retning. Det var landets største talerstol jeg hadde til min disposisjon. Jeg tenkte fram og tilbake, men ble stående med personen Hans Nielsen Hauge. Han måtte kunne fylle oppgaven. Jeg hadde lest to bøker om ham. Det var «Hans Nielsen Hauge» av Jacob M. Bull og «Hauge som kjøpmann i Bergen» av Magnus Breistein. Nå skulle han fram i massemedia – mannen som hadde ofret seg for landet vårt – og ikke fått takk for det. Jeg kjøpte meg kladdebøker og startet opp høsten 1963. Det var et langt lerret å bleke.

Jeg måtte på biblioteket for å låne det jeg kunne finne om Hauge. Da jeg hadde pløyd igjennom det de hadde om ham på Vennesla Bibliotek, var bibliotekaren så elskverdig og fikk sendt opp bøker fra Kristiansands Folkebibliotek. Blant annet Hektveits kirkehistorie.

Kladdebøkene ble fullere og fullere og interessen bare vokste. Tenk for en personlighet! Jeg syntes jeg så ham for meg da han vandret til fots rundt i vårt langstrakte land. Han gikk ofte og strikket. Den kunsten hadde hans mor, Marie Olsdatter, lært ham da han var en smågutt.

Det var trange tider i 1770-årene, og landet vårt var under Danmark og ble dårlig styrt. Den danske konge Christian VII, var nærmest sinnsyk og måtte støtte seg til sin rådgiver – den tyske livlegen, Johann Friedrich Struensee. Kongen var reiselysten og i 1768 rustet han ut en kongeferd med 60 personer til Holland, England og Frankrike. Reisene kostet mer enn 300.000 riksdaler. Så skattene bare økte og økte. Hans Nielsen Hauge ble født 3. april 1771.

Strikkekunsten, som Hans Nielsen hadde lært som liten smågutt, ble en del av inntekten til husets husholdning og vesle Hans var glad for at han kunne være med og hjelpe til.

Lesningen om Hagestoffet ble mer og mer interessant, så jeg tenkte om jeg bare kunne få *noe* av dette fram på skjermen.

Året 1963 til 1964 var det jeg leste, skrev av og pugget. Jeg har alltid likt å lære utenat, og når jeg først fikk lært det, så satte det seg fast.

I desember 1964 sendte jeg inn søknad til Norsk Rikskringkasting om å bli med i «Kvitt eller Dobbelt». Jeg regnet ikke med å komme inn det året, men tenkte at sjansen var større for meg når jeg søkte året etter.

Det gikk som jeg tenkte. Det var for sent for i år, men jeg kunne søke til neste år.

Så kom 1965 – da var det ikke noe «Kvitt eller Dobbelt». Det ble også et trist år for meg, jeg mistet min mann og alt ble annerledes. En vegg i heimen var borte – han hadde vært en god mann og en god far for våre barn. Men livet må gå videre og jeg måtte klare meg alene. Heldigvis var barna voksne og noen av dem bodde hjemme.

Ut på vinteren 1966 kom det melding i fjernsynet at «Kvitt eller

Dobbelt» skulle starte opp til høsten, og at man kunne melde seg på. Dette var jo fristende, så en kveld sier jeg til sønnene mine at nå tror jeg at jeg melder meg på i «Kvitt eller Dobbelt». «Du er gal, mor», sier de. Men jeg var ikke til å rokke, så søknaden ble sendt. Jeg fikk til svar at jeg måtte møte i Kristiansand til testing på høstkanten.

Nå måtte kladdebøkene fram igjen. Det var i grunnen ganske lett for meg, da det bare var repetisjon. Jeg hadde en ganske interessant tid da jeg holdt på med Hauge. Først var det tanken på at jeg kunne vinne 10.000 kroner. I vår ungdom var det lite penger blant folk, så vi var ikke stornøye. Bare et lite eksempel på hvor små lønningene var. Jeg hadde i 1920-årene med utlån av bøker i Mosby boksamling. Vi hadde åpent hver lørdag fra 18.30 til 20.30 og for det fikk jeg en krone kvelden. Det var likevel morsomt å vise at en kunne noe.

Det at jeg holdt på med å forberede meg til «Kvitt eller Dobbelt», måtte være en hemmelighet – det var bare barna som visste om det.

Så kom dagen da jeg skulle møte til testing i Grøntoftsgården i Kristiansand. Det var Knut Bjørnsen og en T.V.-dame som tok imot oss. Han var svært hyggelig og spurte etter hva vi hadde drevet med før. I de fagene vi skulle være med i, måtte vi være amatører. Derfor kunne jeg ha litteratur som var husmor. Vi fikk så utdelt skjema med spørsmål på, og etter som jeg husker så syntes jeg de var vanskelige. Jeg greide omkring halvparten. Jeg var nokså slukøret da jeg sa farvel til Bjørnsen og takket for meg. Da jeg kom hjem og barna spurte meg hvordan det hadde gått, svarte jeg: «Mor strøk på opptagelsen».

Så gikk der en tid – og jeg får en dag telefon fra Oslo. Det var fra Kringkastingen. Jo, det var Knut Bjørnsen som ringte. Om jeg kunne komme inn i «Kvitt eller Dobbelt» førstkommende lørdag? De ville gjerne ha en stemme fra Sørlandet. Jeg ble meget overrasket, med den helgen passet det meg dårlig. Vi hadde nemlig planlagt å møtes den søndagen – vi som var konfirmanter fra Ytre og Øvre Torridal for 50 år siden.

Først skulle vi til gudstjeneste i kirken vår på Oddernes. Etterpå skulle vi ha middag på hotell Norge i Kristiansnad. Der skulle vi møtes i 13.30 tiden. Og jeg hadde lovet å lede ved middagen. Dette fortalte jeg Bjørnsen. «Det blir ingen vanskelighet. Du kan bare ta fly hjem så rekker du middagen», sa han. Til dette svarte jeg at «jeg er

som Hertugen av Windsor – jeg går aldri opp i fly, men denne gangen får jeg vel ta sjansen». Og slik ble det. Jeg var veldig glad for det, men dagen før fikk jeg familiebesøk så der ble ikke tid til å lese om Hauge.

Del II

Endelig opprant den store dagen. Jeg hadde jo lagt alt fram for min himmelske Far, og bedt om hans hjelp og styrelse over det hele, og følte meg trygg og glad. Jeg reiste med toget som gikk fra Vennesla ved 8.30 tiden.

Blandt passasjerene var også en ung frue som jeg ble sittende og prate med. Det er merkelig hvor kjent man kan bli på så kort tid. Hun fortalte at hun hadde det så trist for tiden. Hennes mann lå på sykehus i Oslo, hvor han var blitt operert for en ryggskade og situasjonen var nokså kritisk. De var jo unge mennesker og ville svært

*Marta Einstabland
og Knut Bjørnsen i studio.*

gjærne leve. Så fortalte jeg henne hva jeg skulle den dagen og hvordan jeg gledet meg til kvelden. Det var ikke farlig å fortelle det nå. Dagens aviser var gått i trykken så det ble ingen som fikk vite det på forhånd, utenom oss. «Men», forteller fruene videre, «jeg vet at våre foreldre ligger på sine knær og ber hver dag at vi må bli omvendt. I går bestemte jeg meg for at nå vil jeg bli en kristen». Til dette sier jeg: «Men da er du jo det». Fruen ser på meg med store øyne og skjønner ingenting. «Jo», svarer jeg, «det står i Skriften at den som kommer til meg vil jeg ingenlunde støte ut, så nå vil jeg bare be om at du må få forvisningen. Den vil Gud gi deg og så vil du få både gleden og freden som følger». Vi skiltes i Oslo etter endt togreise. Jeg traff fruene igjen en tid senere – ansiktet hennes skinte som en sol.

På stasjonen i Oslo stod Knut Bjørnsen og en TV-dame og tok imot meg. Der var også en av sønnene mine som jobbet i Oslo. Det var hyggelig å treffe Bjørnsen igjen. Han hadde bil og skulle kjøre meg til hotellet hvor jeg skulle bo. Men sønnen min hadde også bil, så det ble til at jeg kjørte med ham. Bjørnsen gav meg adressen til hotellet, Garden hotell. For meg et ukjent navn, men det skulle vise seg at jeg kjente hotellet. Det hadde nemlig byttet navn fra jeg var der sist, og forandret sitt ansikt utad, men den vakre haven foran var der fremdeles. Det var nemlig dette hotellet vi overnattet på da vi var på bryllupsreisen; København – Stockholm – Oslo i 1931. Gamle minner strømmet mot meg da vi kjørte inn i haven. Den gang het det Studenterhjemmets hotell. Vi fikk et deilig, stort værelse med utgang til balkong med utsikt over haven. Det jeg tenkte minst på den gangen var at jeg skulle komme igjen til dette sted. Der lå 35 år i mellom. I denne tid hadde jeg hatt 5 barn; 4 gutter og en pike, deriblant tvillinger. Den ene mistet vi da han var 4½ år. En tung hendelse det var vanskelig å komme over. Jeg hadde mange år før jeg kunne forstå det Skriftordet: «Alle ting skal tjene dem til gode som elsker Gud». Men de sier tiden leger alle sår, og det er noe sant i det. Jeg hadde mange gode dager siden. Barna vokste og var bare til glede, så jeg har levet på livets solside. Men så kom det hårde slaget da jeg mistet min beste støtte. Men her hjalp Gud meg så jeg så bare hvor godt han hadde det i saligheten, og dette virket slik at sorgen ble ikke bitter.

Heldigvis hadde jeg barna å støtte meg til, og dessuten hadde jeg mange interesser. Det var nok av oppgaver. Nå skulle jeg prøve å løse en av dem. Jeg fikk et deilig værelse på hotell Garden og det første jeg gjorde var å ta meg en middagslur. Det er rart for en husmor å være på hotell og få allting ferdig – jeg var ikke vant med det.

Da jeg hadde hvilt, var det å gå ned i spisesalen og få middag. Så gikk tiden og jeg måtte ringe etter drosje som skulle kjøre meg til kringkastingshuset på Marienlyst.

Jeg ble helt imponert da jeg kom opp. Her hilste jeg på Knut Bjørnsen og de andre deltagerne som skulle i ilden den kvelden. Først var det bonden fra Vestlandet, Per Lønning. Han skulle opp i siste runde den kvelden. Da man hadde snakket med den mannen en stund måtte en vel si at «han hadde ved å sele» som vi sier på Vennesladialekt – eller oversatt til riksmål: «forstand å selge», for det bodde meget i hodet til den personen.

Så var det Osломannen Willy Holmen som skulle opp i jazz, og skøytemesteren Bjørn Syvertsen fra Holmestrand og reporteren Bjørn Rognelien. Disse to hadde sporten. Denne gruppa ble kjørt ned til Centraltheateret, hvor vi skulle opptre. Det var et gammelt teater.

Vi ble ledsaget opp på et værelse – jeg vil kalle det «øverste loftet», hvor vi skulle være til forestillingen begynte. Her fikk vi kaffe og god servering – og vi pratet sammen.

Lønning sa til meg: «Du har vel undersøkt godt om de danske kongene i forbindelse med Hauge, for han var jo i Danmark?» «Det har jeg i grunnen ikke», svarte jeg. «Ja, da må du gå på biblioteket når du kommer hjem», sa han, «hvis du slipper gjennom denne kvelden». Jeg skjønnte da at han var like god i Hauge som jeg var.

Da vi hadde fått oss mat, skulle vi alle pyntes på i ansiktet av en sminkedame. Så kom turen til meg. «Gid, for en deilig hud De har», sa hun, «hva bruker De?» «Vann og såpe», svarte jeg. Da hun var nesten ferdig sa hun til meg: «Skal vi ikke ha litt rødt på leppene?» «Ja, smør på – det er føste gonga», svarte jeg på ekte Vennesladialekt.

Så var vi ferdige til å starte opp. Dette var spennende. Vanlig er jeg ikke nervøs for å opptre og stå foran folk. Jeg synes det er inspirerende med mange mennesker. Og da jeg kom inn på scenen, var alt så hyggelig. Bjørnsen hadde en god måte å lede alt på.

Spørsmålene var lette, husker jeg. Jeg husker ikke alle spørsmålene lenger, men jeg tror det siste var: «Hva hette den første båt Hauge hadde?» «Håbet», svarte jeg med en gang – og så var alt over. Kvelden var reddet for denne gangen.

Etter forestillingen kom fotografer og journalister som gale for å få stoff til avisene sine. Etter denne begivenhetsrike dagen var det godt å gå til ro for natten.

Neste morgen, da jeg skulle se ut av vinduet, lå tåken tett over Oslo. Og jeg skulle opp i fly for første gang. Sønnen min kom med bil og skulle kjøre meg ut til Fornebu. «At du tør gå opp i dag, mor». «Jeg er jo nødt til det – så sant flyet går», svarte jeg. Og det gjorde det.

Det var et lite fly, og jeg tror vi var 6 passasjerer, 2 damer og 4 herrer. Jeg fikk et hyggelig reisefølge med en doktorfrue fra Kristiansand. Hun hadde sett meg på skjermen kvelden før, og vi ble fort kjent. Da vi kom til Kjevik, lå tåken som et tett bomullsteppe over flyplassen. Da kom beskjeden i høytaleren at vi ikke kunne gå ned på Kjevik på grunn av tåka, men vi måtte fortsette og prøve om vi kunne lande på Lista. Jeg ble svært bekymret for hvordan jeg skulle rekke middagen på Hotell Norge kl. 13.30 og sukket til Gud om hjelp.

Heldigvis lettet tåken litt så vi kunne lande på Lista. Vi stod en stund – så kom det en bil ut på flyplassen. Den ble med ett kapret av tre av herrene, og kjørte bort i full fart. Vi – to damer og en herre – stod igjen nokså slukøret. Vi syntes det var lite høflig gjort.

En tid etterpå fikk jeg vite at disse herrer var fra kriminalpolitiet i Oslo. De skulle granske et mord i Kristiansand, og da tilgav jeg dem.

Vi stod og ventet en stund, så kom bilen til oss. Den herren som kjørte med oss presenterte seg. Han var amerikaner og snakket bare engelsk. Doktorfruen var språkkyndig og oversatte til meg. Amerikaneren fortalte at hans kone stod på Kjevik og ventet på ham. Hun var på besøk hos sine foreldre her i Norge, og hadde en liten sønn med seg. Nå hadde amerikaneren fått telegram fra henne at gutten plutselig var død, og derfor var det at han kom. Han var svært nedfor og var også i åndelig mørke.

Han følte at Gud talte til ham. For en del år siden hadde han reist rundt og forkynt Guds ord, men var nå kommet bort fra Gud. Doktorfruen forsøkte så godt hun kunne å forklare ham at veien til Gud

fremdeles var åpen, og jeg tror hun var ham til stor hjelp. Da vi skiltes i Kristiansand takket han for følget og for de gode ord han hadde fått. Det står skrevet: «Vei har du alle steder, på virke ingen trang». Så sendte Gud tett tåke for at en av hans minste skulle få et trøstens ord i sorgen.

Da jeg stod på trappen på Hotell Norge var klokken 13.30. Gud kan greie å passe tiden.

Jubileumsmiddagen var vellykket. Alle syntes det var morsomt at en av konfirmantene fra 1916 hadde vært på TV.

Da jeg kom hjem etter første runde i TV, var det som å være på en annen klode. Å være TV-stjerne er både vel og ille. Alle ville snakke med meg og alle syntes de hadde en del i meg. Jeg forsto etter hvert hvor nødvendig det var for meg å vinne prisen. Det hadde vært slik en morsom kveld – så alle håpet at jeg klarte det. Jeg fulgte Lønnings råd og tok meg en tur på biblioteket.

Etter hvert som dagene gikk begynte posten å strømme inn – med de rareste adresser: Til «TV Sola» fru Einstabland, Grovane, fru «Teve» Martha, Vennesla pr. Kristiansand. Ja, det ble en fornøyetlig tid.

Del III

Så kom dagen da jeg skulle inn igjen. Jeg reiste med toget igjen, og på stasjonen i Oslo stod min sønn og ventet med bilen. Han syntes jo det var morsomt å kjøre mor.

Programmet var som sist. Jeg skulle møte på Marienlyst og derfra kjørte vi til Centraltheateret. Da vi hadde fått oss kaffe og var stelt opp i ansiktet, sier Knut Bjørnsen at hvis vi hadde en eller annen koselig opplevelse av ett eller annet – så kunne vi godt fortelle det før vi begynte på spørsmålene. «Da tror jeg at jeg vil fortelle litt om Hauge – for han var flink til å ordne ekteskap for folk», sier jeg. «Ja, det var festlig» svarer Bjørnsen.

Så kommer min tur til å innta scenen. Bjørnsen forteller da at Hans Nielsen Hauge, som jeg har som emne, var svært allsidig etter som jeg har fortalt ham. Han kunne nemlig ordne ekteskap for folk. «Ja», svarte jeg, «her er et tilfelle fra Kristiansand. Mannen het Hans Torsen Backerud, og var fra Helgøen i Mjøsa. Han var boktrykker og

gav ut en avis; Christianssand Adresse Contours Efterretninger. Han ble enkemann i 1808. Han trivdes ikke alene og skrev inn til Hauge om han kunne hjelpe å finne en kone til ham. Hauge satt på den tid i fengsel i Kristiania. Han hadde da vært fengslet siden høsten 1804, unntatt da han fikk fri en stund for å lære folk å koke salt. Det var under krigen i 1809.

Hauge bad ham om å komme inn til Kristiania, og de skulle avtale møtested. Fengselsstraffen var ikke så streng da som i førstningen. Møtet kom i stand, og Hauge sendte bud etter en ung dame, Lucine Nesterud fra Toten. Det var 4 søstre, døtre til gårdbruker Johan Nesterud. De var alle meget begavede og særdeles dyktige kvinner. De drev med veving av dreil, åklær og alminnelig tøy. De tok også imot elever i veving. De var alle haugianere. Hauge sier da til Lucine: «Det ville passet vennsamfunnet at du giftet deg med Hans Torsen Backerud, og reise med ham til Christianssand». Lucine sier at det kan hun ikke, for hun er forlovet. «Med hvem?» spør Hauge. «Med Ole Pedersen Moe», svarer Lucine. «Da får vi sende bud etter ham», sier Hauge. Ole Pedersen Moe var fra Røros. Han ble vekt omkring 1800 – under Hauges besøk der i byen og kom i 1804 til hovedstaden, hvor han tok tjeneste hos en av Hauges venner.

Ole Pedersen Moe kom, og Hauge sier til ham: «Du er jo en ung mann, så det haster ikke å gifte seg enda», og han forklarer for ham at han kunne trenge å lære litt. Med gråt i hjertet gikk de begge med på Hauges forslag. Ole Moe ble sendt til Trondheim til Hauges venn Arnt Bjørnsen Solem og skulle lære handel, og Lucine reiste med Backerud som hans kone. Det var i 1809. Ekteskapet ble ikke langvarig. Backerud døde i 1814 og etterlot seg Lucine med to barn. Nå skriver Hauge til Ole Pedersen Moe at han kan innfinne seg, og han ventet ikke lenge. Allerede i 1815 er de lykkelig gift. De fikk ti barn og levde sammen i 47 år. Ole Moe overtok trykkeriet, avisen og en kjøpmannsforretning, og han grunnla en tobakksfabrikk. Han var stortingsmann fra Kristiansand i flere perioder, og var med blandt dem som fikk opphevet Konventikkelplakaten 27. juli 1842. Han var også en av byens største redere. Det er sagt om ham at han var en type som passet å leve i en hard tid, energisk, men forsiktig og from. Ole Moe døde 21. mars 1862. Lucine døde i 1878. Slekten etter dem

driver fremdeles tobakksfabrikken i Kristiansand. Dette var historien om en av Hauges ekteskapsformidlinger. Jeg fortalte ikke så fylldig som jeg gjør her, men grunnriset hadde jeg.

Og så kom turen til at jeg skulle inn i boksen. Etter så mange år husker jeg ikke så godt spørsmålene, men et av dem var det bare så vidt at jeg klarte. Det lød slik: «Hva het den første bok Hauge skrev etter han kom ut av fengselet i 1814?» Jeg svarte «Reiser – viktigste hendelser og tildragelser». Jeg hadde det fra Norsk Biografisk Leksikon hvor det står: «Av ulike større interesser er den «Beskrivelse» over hans «Reiser – viktigste Hendelser og Tildragelser», som han utgav i 1816. (Halvdan Koht).

Nok om det – dommeren godtok svaret. Og så kom spørsmålet om motto på Hauges signet. Det spørsmålet hadde jeg ventet å få, så jeg hadde pugget det godt. Det lød slik: (Matheus 13. 45–46) «Atter er himlenes rike likt en kjøbmenn som søkte efter gode perler, og da han fant en kostelig perle, gikk han bort og solgte alt det han hadde, og kjøpte den». Da var kvelden reddet for denne gang.

Da jeg kom ut av boksen, sier Bjørnsen: «Har du lyst til å se Hauges signet?» Han gir meg det. Det er en firkantet liten kloss. Da var det at jeg ikke kunne holde meg og sier: «Der står mer på signetet», og så begynner jeg å ramse opp:

- 1) Hauges signet Matheus 13, 45–46. Den kosteligste perle omgitt av seierskransen.
- 2) Øverst vintreet, derunder vandringsstav og palmegren, derunder H.N.S.H.
- 3) Esaias 6. og 46. kap.
Jer. 1. og 3. kap.
Matheus 28. kap.
Mark. 8. kap. 34. vers.
Visdom 7. og 8. kap.

Alt dette skulle jeg ikke ha gjort. Jeg fikk høre at jeg hadde snakket for meget. Men en må finne seg i kritikk, når man vil fram i rampeyset.

Da jeg kom hjem til hotellet, lå der en hyggelig beskjed:
«Hjertelig gratulerer.

Hilsen fra Backeruds enkes tippolderbarn, arkitekt Bente Moe og konsul P. J. Moe» – dato 22/10.

Neste dag, søndag, hadde jeg avtale med min datter, som var i Oslo for tiden, at vi skulle gå sammen til gudstjenete i Domkirken og at vi møttes på trappen der. Jeg kom først og stod der og ventet. Det kom en herre som skulle inn i kirken, men da han så meg stoppet han, kom bort, hilste og presenterte seg. Han kjente meg fra fjernsynet – og han sier: «Det ble så underlig for meg og min kone da vi så på TV i går aftes, for nettopp det skriftstedet, Matteus 13, 45–46 – om den kostelige perle skal jeg tale over i dag ved gudstjenesten». Han var en av prestene ved domkirken.

Om ettermiddagen skulle min datter og jeg til kaffe hos min sønn og svigerdatter som bodde på Drammensveien. Vi stod på en trikkeholdeplass. Det regnet litt. Plutselig er det en bil som stopper. En mann spør om vi skal med trikken. Vi svarer at vi skal ut til Drammensveien. «Stig på, så skal jeg kjøre dere ut. TV-stjerner skal ikke regne ute», sier han og kjører oss ut.

Så var også denne helgen over og hverdagen begynte. Posten bare økte – fra hele Norge, ja også fra Amerika – ja, helt fra California. Publikum var svært interessert i at jeg vant prisen. Jeg fikk en telefon, 2 brev og et jubileumshefte i anledning et spørsmål de tenkte jeg muligens skulle få.

Fjernsynet hadde hatt opptak fra en gudstjeneste i Hamar domkirke – på den tiden jeg var i «Kvitt eller Dobbelt». Nå ventet de at jeg skulle bli spurt om hvilken kirke som har Hans Nielsen Hauge på sin altertavle. I Hamar domkirke står han avbildet som mannen bak pløgen.

Jeg fikk også telefon fra Oslo – fra et firma der – som ville gi meg en kjole. Den kjolen har jeg som penkjole fremdeles, enda den er 14–15 år og «helt tidløs». Jeg la den opp da motene på kjolene ble kortere, men nå har jeg lagt den ned igjen. At det var et godt firma, forstod jeg jo, for som han i telefonen sa: «Vi leverer til prinsessene». Jeg fikk også tilsendt flere bøker. Fra en frue i Kristiansand fikk jeg «De enfoldiges lære og avmeftiges styrke», og så fikk jeg Hans Nielsen Hauges utvalgte skrifter, men der var avsenderen anonym så den har

jeg ikke fått takket for. Så fikk jeg også «Haugianere i Østfold» av H. Mustorp.

Jeg fikk også tilsendt gamle blader fra Namdalen med en beretning om Hauge. Det var i 1802. Hauge gikk over fjellet fra Lensvik til Snildal i Hemne. Søndag var han med folket til Hemneskyrkja. Etter gudstjenesten gav han seg i snakk med folket ute på kirkebakken. Det han sa vakte rørelse. Noen gråt mens andre spottet. Mellom dem var en skolemester, Hans Jakobsen (navnet er feil, og skal være Hans Isaksen). Han ble kalt for Stutt-Hans, for en hund hadde bitt hånden av ham slik at det bare var en stubb igjen. Hans gikk nå opp på kirkegårdsmuren og ropte: «Såaminsant de som er presta de må rope høgt dem gi sæ ut fær presta og de kan itte katkjes-boka?» Hauge som fikk vite at han var skolemester, gikk bort til ham og sa: «Si meg det, min gode mann som jeg hører er skoleholder, hvorfor har Gud lagt forjettelsen til det 4. bud og ikke til de 3 første?» Men det kunne «Stutt-Hans» ikke svare på. Samme søndag ettermiddag talte Hauge under åpen himmel på Kirkesæterøra for en stor forsamling. Han talte over salme 87, 7: «Når de vandrer gjennom tåredalen gjør de den til kildevann og tidlig regn dekker den med velsignelse». Etter den gamle oversettelsen: «Når de går gjennom Morbærdalen, satte de den for seg til en kilde; ja og en regn med velsignelse skal bedekke dem». Denne talen gjorde stor virkning på dem som hørte på. Også «Stutt-Hans» var der og sa om den: «Saaminsant der maa vera noko som vi itte forstår oss på, Guds ånd maa tale gjennom dette menneske.»

Denne ene reise av Hauge til Hemne, var av gjennomgripende virkning for bygdefolket. En stor del ble enten religiøst vekket av talen hans, eller kom til senere ettertanke. Det fortelles at de få dager Hauge var i Hemne, var han en dag til gården Stølsmo og lærte folk å lage bedre ploger.

En dag kom en pakke i posten til meg. Det var den største eske Kong Haakon konfekt jeg har sett. På den stod der skrevet med pen skjønnskrift: Hans Nielsen Hauge Ordning, 7 år gammel.

Slekten etter Hauge satte sikkert pris på at han kom fram i masemedier.

Hans Nielsen Hauge fikk liten takk for alt det han gjorde for sitt land. Han hjalp folk både åndelig og materielt. Foruten Eker papirfa-

brikk anla han en på Fennefoss i Setesdal. I 1802 kjøpte Hauge Valsenggården i Bergen for 5500 riksdaler. Han drev her handel og skipsfart. Han sendte mel og gryn og andre kolonialvarer nordover, og tok fisk i bytte. For sin «brugende handel med Nordlandske indbyggere» var det at Hauge måtte erlegge en årsavgift til Mariakirken i Bergen på 3 riksdaler.

I 1803 kjøpte Hauge møllebruket Gravdal av Mathias Gjerding for 2000 riksdaler. Det var bruket Gravdal gård med plassene Lien, Uren og Christinebakken. Det var et gammelt møllebruk som var nevnt i 1207. Hauges tanke var at eiendommen skulle overføres til 4 østlendinger. En av dem het Ole Reiersen Underbakke. Men etter en tid tok Gjerding eiendommen igjen.

I 1803 kjøpte Christoffer Olsen Bratteng handelsstedet Sørøy i Steigen etter Hauges råd. Bratteng var fra Snertingdal. Han solgte gården sin der og reiste nordover.

I 1804 ble boktrykkeriet i Kristiansand innkjøpt av Hans Thorsen Backerud etter Hauges råd, for 5900 riksdaler.

I 1804 kjøpte Ole Eielsen Smeland gaarde Eeg ved Kristiansand for 2800 riksdaler etter Hauges råd. Det var et teglverk som lå nede. Ole tok navnet Eeg. Han satte i gang produksjonen igjen. I 1814 arbeidet 17 mann og årsproduksjonen lå på 340.000 mur- og takstein.

I 1804 kjøpte Hauge gården Strudshavn med kirke for 11.500 riksdaler. Eierne hadde rett til å drive gjestgiveri. Besetningen på gården var 12 melkekyr, 1 okse, 1 hest og noen og tyve sauer. Dessuten hørte småbrukene Træet, Stølen, Vågen og Engvik til. Eiendommen ble skjøttet til Loose og Aalderust.

I 1803 kjøpte Arnt Bjørnsen Solem etter Hauges anbefaling fiskeværet Sør, og Nord-Gjæslingene, Haraldsøy og Sørøy for 2664 riksdaler av William Schilliaas. Retten til å drive handel og gjestgiveri fulgte med.

I 1804 kjøpte Hauge også Svanøgodset i Sunnfjord. Kjøpesummen var 12.000 riksdaler – eller for å være nøyaktig, 11.999 riksdaler av hensyn til stempelavgiften. Der hørte til, utenom hovedbruket, 5 gårder og 2 husmannsplasser med en skyld av 4 løp smør og 1/2 tønne laks. Budskapen bestod av 48 storfe, 4 hester, 14 griser og 40 sauer. Det ble Ole Torjussen Helling fra Hallingdal som overtok Svanøy.

Hans Nielsen Hauge ville hjelpe opp næringslivet. Folk hadde det vondt på den tiden – mange kunne ikke spise seg mette.

Alle disse stedene ble samlingsplasser for Hauges tilhengere. Her kunne de samles og oppbygges om Guds ord til styrke på veien. Blandt disse var mange dyktige menn. Hauge drev også stor forfattervirksomhet. Han skrev mange bøker og til dette trengtes det penger, og da var det at vennene hjalp ham.

En av dem, Guttorm Kolbjørnsen Haftun fra Gol, sendte Hauge 150 riksdaler (eller 480 kroner). På den tiden kunne man få kjøpt 20 kyr for dem. Disse bøkene av Hauge var svært ettertraktet. De ble delvis solgt og gitt bort. Men så kom den forordningen av 5. juli 1805 som forbød salg og utdeling av Hauges skrifter, og hvis noen var i besittelse av et av Hauges skrifter måtte han betale 50 riksdaler til soknets fattigkasse.

Fra bestyreren for postmuseet fikk jeg tilsendt en plakate av denne forordningen. De hadde et eksemplar av den på museet og jeg fikk en fotokopi. På den står det følgende: «Placat hvorved Salg og Uddeling av Hans Nielsen Hauges Skrifter forbydes» utferdiget på Friedrichsberg Slot den 5. juli 1805.

Slik gikk uken og en ny runde ventet meg.

Del IV

Denne gangen hadde jeg tatt bunaden med meg og ville opptre i den. «Det var svært så fin du var i dag,» sa Bjørnsen. «ja, skal jeg forlise så må jeg jo gå til bunns med flagget løftet», svarte jeg.

Så var det å ta plass i tenkeboksen og studere spørsmålene som jeg hadde fått. Denne gangen var det 5 spørsmål og vi måtte besvare 4 riktige.

1) Hvor var det Haugianerne bygde bedehus først?

Dette kunne jeg ikke svare på. Så kom det neste:

2) Hvilken by drog Hauge ut fra første gang han var i Bergen?

Svaret var Drammen.

3) Hvor var Hauge julen 1809?

Jeg svarte at han var i fengselet.

Spørsmål 4 og 5 husker jeg ikke, men jeg vet at svarene var Trondheim og Kristiania.

Da jeg kom ut av boksen, sier Bjørnsen: «Det var nok ikke riktig det svaret om fengselet». «Å nei,» svarte jeg, «han var hjemme hos sin fader i julen». Gud gav meg svaret med en gang. Jeg skulle ikke, som kineserne sier, tape mitt ansikt.

Da jeg satt i boksen og forstod at jeg ikke greide det, kom den tanken: Hva skal du nå bruke alt Haugestoffet til. Jeg hadde ikke fått alt det inn i hodet for ingenting – det lå et langt strev bak. men så kom det for meg; Når du kommer hjem skal du ringe soknepresten og spørre ham om lov til å holde et foredrag om Hauge, og så ta opp en kollekt til nybygget ved Menighetsfakultetet. De hadde begynt å samle inn penger til det da.

Det var 5 tusen det gjaldt for meg – den kvelden jeg tapte. Men det var verre med lagkamerat Bjørn Rognlien – han hadde 10.000 å tape. Dessverre så brast det for ham også, og da vi møttes etterpå gav jeg ham en god klem. Fotografene kom til litt for sent til å få knipset det. De var litt skuffet, men så sa jeg at jeg kan gi ham en til. Så det ble klem nr. 2 som kom i bladet.

Den kvelden jeg kom med ekspressen til Grovane og skulle gå av toget, kom det en mann fra den andre enden av kupeen for å hjelpe meg med kofferten. I sannhet – jeg møtte velvilje fra alle kanter.

Marta Einstabland hadde besøk av mange journalister da hun var med i Kvitt eller Dobbelt. Her er hun fotografert av billedbladet NÅ utenfor heimen sin på Bomtreåsen i Vennesla.

Dagligliv på Moseid for 50 år siden

Av Sigrid Moseid

Sigrid Moseid er født og oppvokst på Kvarstein. Hennes foreldre var Torine og Edvard Andersen.

Endre og jeg blei gift sommeren 1937. På det vel et halvt hundre år har det skjedd store forandringer både med arbeid og levesett på en gård.

Svigerfar var mye i Oslo på grunn av sitt yrke som Stortingsmann, og svigermor var bare 48 år da hun fikk hjerneslag og blei nokså hjelpeløs. Så vi måtte stå for det meste av styre og stell.

Jeg var 20 år og temmelig grønn og uerfaren med praktisk arbeid. Men det var bare å henge i og gjøre så godt en kunne. Erfaring og lærdom kom etterhvert. Tabber blei det. Som første gang jeg skulle bake brød i den store bakerovnen, 16 brød var omtrent svarte på under halvtimen. Jeg hadde nok brukt for mye ved. På toppen av alt kom gamle Gonnår fra nabogården og skulle «låne et brød til imåra». Men – alt blei tatt med godt humør.

Vi hadde tjenestegutt og tjenestejente (som var yngre enn meg). I onnetider var det travelt, med mange folk som skulle ha mat. Det første var jeg sjeleglad for hver middag som var servert. Og vanka det kyt av maten, var det en som var glad.

Gamle Guri, tante til svigerfar, lå på et rom ovenpå. Hun var blind

Sigrid Moseid forteller om garden:

«Navnegranskerne mener at de naturgitte navnene er eldst. Navnet Moseid blandt flere andre navn her i bygda hører til disse. Og de mener også at navnene går tilbake til Kristi tid, kanskje enda lenger.

Vi har et jordstykke som kalles Hovane, her menes det å ha stått et hendsk gudehov.

Setehuset som står på garden nå stod ferdig i 1851. Det blei bygd av Endres bestefar. Til det brukte han den beste materialen av 3 års tømmerdrift. Det har holdt seg utrolig godt.

Gunder Moseid blei på sine gamle dager interessert i slektsgransking. Han var mye på Statsarkivet. Han rakk bare å granske ei grein av slekta som hadde bodd på garden. Den fulgte han tilbake til år 1500. Så blei han sykelig og måtte gi opp. I eldre tid hørte det 4 husmannsplasser til garden.»

og sengeliggende i 8 år. Søster Sally kom og stelte henne av og til. Svigermor hadde det daglige stellet med henne i mange år.

Da hun blei syk falt det mest på meg. Jeg minnes en dag i potetopp-takinga. Vi hadde det svært travelt, og jeg skulle servere ekstra god mat i onnetida. Etter middagsoppvasken kom jeg plutselig på at jeg hadde glemt Guri. Kaffekjelen kom på, og «sokkerbedane» som hun

likte så godt blei smurt i en viss fart. Da jeg kom opp på loftet satt Guri blid og fornøyd i senga og sa: «Du slette tid, æ det alt måråen». Jeg pusta letta ut og sa ingenting. Etter maten måtte jeg som vanlig tenne pipa for henne og legge den bort når kosen var over.

Vi hadde 8–9 kyr, et par griser, høns og sauer. For å drøye på føret «slo vi på heia». Vi lå ei veker tid ved Storemyr i ei skarve hytte vi hadde der. Det var stas når vi dro avsted. Vi hadde etter hvert fått 3 barn, de var med, og hesten, ei kyr og tåtelåm. Høyet blei satt i stakker som blei henta på vinterføre. Det var travle, men fine dager.

Laukjerv måtte vi også ha. Det var så godt til dyrene på vårparten. Tida før St. Hans måtte det foregå på grunn av förverdien. Osp og raun var best. Vi bandt kjervene på heimeheia, så det ikke blei så lang transport. Endre kjørte de tilgårds i høytrommel med meier. Barna var også med på dette, og kunne være til litt hjelp. Et år var Guri Stokkeland med oss. Arbeidet gikk med liv og lyst de fine sommerdagene.

Slåtten var ei travel tid for alle. Ikke minst for hesten. Han måtte trekke slåmaskinen og han måtte trekke tunge høylæss opp den bratte låvebruna. Min jobb under innhøstinga var å trø høylæssene, for som de sa at jeg «drekt» så godt. Det var en god følelse når siste lass var kjørt inn, og vi rakte opp låvebruna og hadde alt vel i hus.

Om høsten kom «bakstekåna» og bakte flatbrød til vinterforsyning. Det stod gjerne på i 3 dager. Tynne fine leiver blei bakt og stekt på hella i skorsteinen. Det var ei anseelig «rue» som blei bakt. Siste dagen var det tynnbrød, myke lefser og potetkaker. Å, som det smakte.

I tida før jul var det mye som måtte gjøres. Småkaker blei bakt, så alle boksene stod fulle av alle gamle kjente slag. Og det måtte skures og gjøres rent alle veier, så det lukta av grønnsåpe, fra loft til kjeller. Storvask av tøy måtte og til. Først alle «golvdekkenane» som trengte mest tørk. Så gang og sengetøy. Vi stod i bryggerhuset og vaska, der var det steingulv så det gjorde ingenting om vi sølte. Tøyet blei vaske i store trebaljer. Vi brukte vaskebrett og skrubba i vei så såpeskummet stod. Ei kjempestor jerngryte blei brukt til koketøyet. På 3dje etasje var strekt snorer som etterhvert blei fulle av tøy. Vi hadde ekstra hjelp til all denne vaskinga.

Like før jul kom slakter Stiansen. Da måtte 2 griser og 1 kalv bøte

med livet. Saueslaktinga var unnagjort om høsten. Det var grusomt å høre på grisehylene, og fælt å røre i det varme blodet så det ikke skulle levre seg. Foruten blodmat lagte vi persesynte, nellikflesk, morr, lungemos, fatesynte, suss og leverpostei.

Lille julaften blei det bakt 2 omganger med brød. Først grovbrød av «heimvekveide», så fint brød og julekaker. Vi hadde 2 store trekjerr med tett lokk som vi oppbevarte brødene i. Der holdt de seg utrolig godt.

Så kom endelig julekvelden. Formiddagen gikk med til de siste forberedelsene før helgen. Mannfolkene måtte blant annet bære inn mye ved og kornband til fuglene, de måtte ikke glemmes. Det var fast takst med ribbe, surkål og lefse midt på dagen. Alle måtte bade og stelle seg før juletreet blei pynta i kvellinga. Endre og jeg hadde som vanlig fjøsstellet. Også dyrene måtte ha en ekstra godbit i helga. Klokka 5 ropte svigerfar, som nå blei bare kalt bestefar, oss ut på framtrappa for å høre kirkeklokkene ringe jula inn. Vi stod der høgtidsstemt i vinterkulda og lytta i den stille kvelden. Det var dekket langbord i den ene stua. Bestefar las juleevangeliet med tydelig og klar røst.

Risgrøten blei servert, og tok det for lang tid ved bordet blei barna litt utålmodige. De tenkte nok på alle pakkene under juletreet. Det var mest myke pakker, mange heimelagte ting. En og annen kjøpeting var det ekstra stas med.

Juletreet blei satt midt på gulvet i mellomstua. Stearinlysene blei tent og de måtte stå rett ellers blei det drypp på gulvet. Vi tok hverandre i hendene og gikk rundt treet og sang de kjente, kjære sangene som hører julen til. Senere kom alle kakene og julegotteriene på bordet. Det var ikke «ut og inn kaker» som nå. Ingen var så godt vant med «det søte».

Frokostbordet 1. juledag bugna av god mat, og alle spiste med god appetitt.

Dette var kirkedag, så middagsmaten var enkel, lutefisk og melkesuppe, resten av grøten var lagt til suppa. Ikke alle var fornøyd med kosten, men det var tradisjon, den måtte følges.

For barna var vel dette omtrent den lengste dagen i året, alle måtte holde seg heime. Ikke gå på besøk, og ikke få besøk

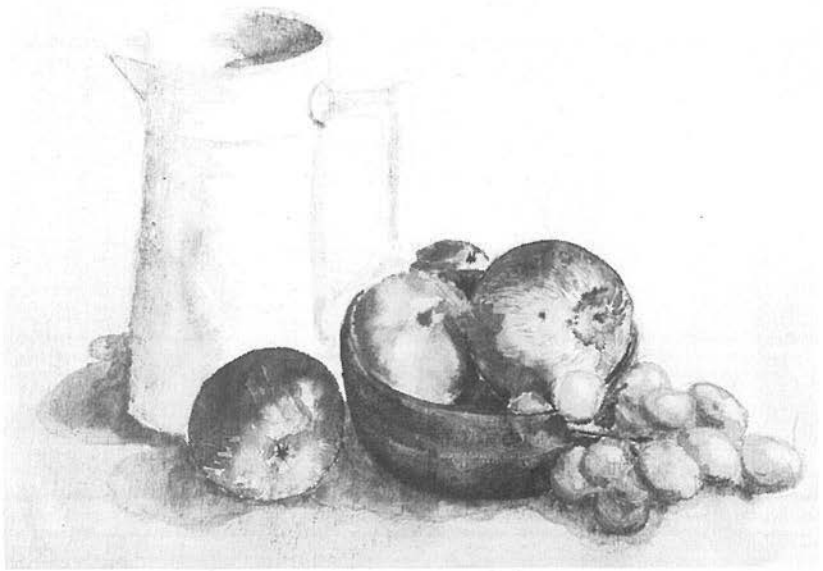
Bakerst ser vi Notto Moseid, Sigrid Moseid, Siri og Notto Jortveit og Nanna Moseid. Framme sitter Torborg og Gabriel Moseid m/lille Gabriel på fanget. Jenta på bildet er Torborg (Tebba).

Fra 2. juledag var det tid for å få besøk av slekt og venner. Var det godt føre når vi skulle avsted, blei hesten med bjellekrans på spent for «sluffa». Vi satt godt nerpakka i kjørekep og tepper.

Det blei mange koselige turer. Jeg minnes en søndag, vi var bedt til Eikeland, til Ragnhild og Olai. Vi kjørte over fjorden i et forrykende uvær. Det var vel snaut de hadde venta oss i det fæle veret. Vi blei vel mottatt, og det var godt å komme i hus. Olai leste fra noen gamle skinnbrev, og beretta om god forbindelse mellom våre slekter. Før det blei mørkt bar det på heimvei igjen, til fjøsstellet.

Så mange andre ting kunne nevnes. Harald, bror til Gabriel var lektor i Arendal. På sine eldre dager blei han åreforkalka, og vertsfolk hans kunne ikke ha ansvaret for ham lenger. Han måtte tilbake til fedregarden, så han levde sine siste år hos oss. Da min far blei enkemann kom han også, og var der noen år. Han var sterk og flink og hjalp oss med mye arbeid.

Nå bor Endre og jeg i vår aldersbolig, og har vært de eldste på gården i mangfoldige år. Vi har til og med barne-barns-barn.

Tegning av Randi Aasheim.

Da du kom

- Mildred Kjønvoll -

I livets mørkeste stunder
når allting omkring meg var natt,
når tung var den letteste byrde,
og jevneste veg synes bratt,
DA KOM DU med lys over ordet!
Fra byrdenes åk blev jeg fri,
og natten blev solklare dagen
og bakken en blomsterkledd sti.

Når bølgene slo over båten
og himmelen lukket seg til,
når tåken lå tungt over sinnet,
og sjelen i skodden gikk vill,
DA KOM DU min Herre og Mester!
Du åpnet en veg for min tro,
og vinden og bølgene stilnet,
da hjertet i deg fant sin ro.

Når vantro og tvil blev mitt følge
og mismotet knuget meg ned,
når fortidens tilgitte synder
berøvet min glede og fred,
DA KOM DU som synden beseiret!
Den dag du på korstreet hang,
din kjærlighet fylte mitt hjerte
med jublende seierrik sang.

Tre røde roser

Tre røde roser pryder mitt bord, -
de nettopp ble bære inn.

Tre roser og noen kjærlige ord
som gledet mitt hjerte og sind.

Jeg sitter og ser på rosenes prakt
da er det jeg synes forstå:
Det er noe de gjerne vil ha sagt,
og i undring jeg lytter på.

Den første rosen forteller meg
at meningen her på jord
det er å strø blomster på vår vei,
i gjerning og gode ord.

Den andre bøyer seg frem for å si
mens det skjelver lett i dens blad:
Den største gleden det er å gi,
og å gjøre andre glad.

Den tredje hvisker en stille bønn,
det høres som toner i moll:
Det gode du gjør, det gjør i lønn,
det gir renter i tusen fold.

Jeg stirrer igjen på rosenes lød,
så ber jeg: Gud hjelpe meg,
så jeg kan bli fylt med den indre glød
og strø blomster på min vei.

Mildred Kjønvoll

Tre røde roser. Akvarell av Mildred Kjønvold.

TIL MOR

Jeg elsker dine trofaste øyne
som alltid så kjærlig på meg ser.
De øyne som lærte meg å skue
oppad når til Gud jeg ber.

Jeg elsker din milde stemme
som kaller meg hjertevennen sin,
den stemmen som lærte meg å bede
og finne veien til himmelen inn.

Jeg elsker dine kjærlige hender
som stryker meg så varlig over kinn.
Du lærte meg å folde mine
når jeg beder til Frelseren min.

Annie

Mor og barn. Malt av Mildred Kjønvold.

PROLOG

til Vanførelagets fest

Ja, nå er dere atter samlet til fest
hvor hver en vanfør er hedersgjest.

Dere er ikke vant til å sitte forrest på skansen,
nei dere er nærmest satt ut av dansen.

Og til deg min friske venn,
glem aldri en vanfør, men gå på besøk igjen og igjen.

Tenk engang på alle dem som har mistet førligheten
i et eller flere av sine lem,
ja gi dem en blomst mens de lever
så øyet kan frydes derved.
Deres øyne ei ser de blomster, du legger på kisten ned.

Har du som er sund og frisk,
noen gang sett en vanfør sur og bisk?

Selv om hjertet føler trang til å gråte en skvett
så må de alltid holde tett
og må i hvertfall utadtil vise
et blidt ansikt og et glad smil.

Livets vev kan vi ikke alltid forstå,
dens tråder er ofte lyse,
men de kan også være mørke og grå.

Da er det godt å ha Jesus til venn
som dere kan gå til om og om igjen.

Selv om sorger tynger vårt sinn
viser han oss til slutt i sin lyse Himmel inn.

*

Dere kan tro jeg hadde lyst til å være hos dere i kveld.

Hilsen *Annie Reber*

Dialektane våre endrar seg i takt med tida

Av Sig Tove Aasen

Sig Tove Aasen, f. 1952 Røyknes i Høgeland. Hovudfag i nordisk ved Univ. i Bergen med dialektar som hovudemne. Har vore leiar i Vest-Agder Mållag og har site i «bynemnda» i Noregs Mållag.

Arbeider nå som inspektør ved Vennesla videregående skole. Underviser i faga tysk, norsk og psykologi. Har arbeidd i fagforeining som leiar av Vest-Agder Undervisningsforbund og sit i landsstyret i Norsk Undervisningsforbund.

Språk endrar seg. Det er noe alle konstaterer. Det skjer både skriftlig og muntlig bruk av språket. Når det gjeld skriftspråket, er det vel ikkje så mange som tenker over det eller engasjerer seg i det. Men når det gjeld måten me snakkar på, er interessen større.

Mange av oss taler dialekt. Ofte skryt me av oss sjølv eller andre og meiner dialekten er som den var då me var små. Det blir i stor grad i Noreg oppfatta som positivt å halde på dialekten sin og ikkje «knote».

Dette synet heng mye saman med ideologiar og synsmåtar frå 70-talet, då så mange blei opptatt av «det norske» og «rotene». Bygde-Noreg fekk på denne måten større status enn tidligare.

Likevel – dialektane våre endrar seg, av mange grunnar.

Språket er ein *levande organisme* som endrar seg og tilpassar seg ytre forhold. Av og til endrar det seg og utan at ein kan vise til årsaker. Dette har vore emne som mange språkgranskarar har kasta seg over i 70- og 80-åra.

Me veit at det innafor eit språkområde for svært lenge sidan utvikla seg dialektar. F.eks. kan me seie at norsk, svensk og dansk er utvikla som dialektar frå eit felles nordisk språk. Dette skjedde for i alle fall over 1000 år sidan.

Sjølvsagt er det vanskelig å vite grunnane. Det er og vanskelig å vite noe om eit språk så langt tilbake sidan det fins så få skriftlege kjelder. Lydbanda var dessverre ikkje oppfunne! Noe kan me likevel finne ut av det skrivne materialet me har.

Ei årsak til endring i talemålet har tydeligvis vore *økonomisering/rasjonalisering/forenkling*. Dette har f.eks. vore tilfelle i det grammatiske systemet. Ulike bøyningar av ord har forsvunne, fordi dei blei oppfatta som unødvendige. Eksempel på det er at me i moderne norsk bøyer verba likt i alle personar. Det heiter: eg går, du går, han går osv.

I gamalnorsk hadde dei eit system me finn igjen i moderne tysk, kvar person har «si verb-bøyning»: Ich gehe, du gehst, er geht osv.

Dette har i norsk altså blitt oppfatta som unødvendige skilje.

I sørlandske dialektar finn med det unødvendig å skilje mellom kjønn av substantiv i fleirtal: guttane, jentane, husane. Dette vill vere heilt «uhørt» i andre dialektar.

Ein annan type endring går føre seg i uttalen av lydane. Slik har me f.eks. fått «blaude» konsonantar og «skarre-r» i sørlandsk. Grunnen er ikkje så lett å peike på, men noen meiner det rett og slett er lettare å uttale desse lydane. I mange høve er det klart at årsaka til endring er forenkling av eit innvikla system.

Ei anna årsak til endring er *påvirkning*. Dette er jo eit kjent fenomen, og det er vel dette me helst ikkje vil vere ved når det er tale om at me har endra dialekten vår.

Kva skal ein f.eks. kalle det når ein Venndøl seier «ikke» og «kommer»? Nettopp dette er det me kallar «knot» og ser på som noe negativt. Det er liksom me nedvurderer personen og skuldar ho for ikkje å stå mot presset frå f.eks. Kristiansand.

Nettopp *denne* typen språkendring er det vel folk er mest merksame på og har meiningar om.

Det skjer over heile landet, på grunn av flytting, massemedia, kommunikasjonar. Det er ingenting me kan gjøre med utviklinga, *men*, det er eit interessant spørsmål korfor noen dialektar har så mye større prestisje og status at dei er i stand til å fortrenge andre.

Frå Sørlandet er vel eksempla mange nok. Byggedialektane ved kysten påvirkar talemåla innover i bygdene – sjeldan omvendt. Grunnen er *ikkje* at dei reint objektivt er så mye penare!

I større samanheng ser det ut til at austnorsk trengjer inn i sørlandske talemå, ved at f.eks. dei «blaude» konsonantane står svakt hos mange born og unge i dag. Korfor blir me ikkje påverka vestfrå i staden? Svara er nok fleire. Det austlands-dominerte NRK skal nok ta sin del av skulda.

Ordforrådet.

Ei side av dialektane er det grammatiske systemet og lydane. Ei anna er ordforrådet, dei orda me bruker når me vil uttrykke oss. Dei norske dialektane danner saman eit utrulig rikt språk. Ikkje alt er nedfelt i skriftspråka våre, sjølv om dei i prinsippet er ganske åpne for dialektuttrykk. Derfor har me etterkvart fått eit «standard-norsk» me bruker skriftlig over det meste av landet. Framleis er det stor skilnad på talemål og skriftmål i Noreg. Me bruker mange andre ord og uttrykk når me snakkar enn når me skriv.

Dette er jo på eitt vis positivt. Men ein kunne vel ønske seg at skriftspråket tok opp i seg meir frå talemåla for at fleire på den måten kunne beherske skriftspråket betre. Ein skal aldri gløyme at talemålet er *det primære*, det me alle virkelig kan!

Språkforskarar har fundert på om me også er på veg mot å få eit standardisert talemål i Noreg. Det let seg undersøke til ein viss grad ved å samanlikne ordforrådet i ein dialekt over tid. Det var dette eg gjorde då eg skulle skrive hovudfagoppgåve i norsk ved Universitetet i Bergen.

Utgangspunktet mitt var *Hægelandsdialekten* og det at eg visste det var skjedd endringar i den. Eg hadde ofte lagt merke til at dei

eldre heime brukte ord og uttrykk som me unge ikkje brukte eller ikkje ein gong forsto.

Reint metodisk er det ikkje så lett å lage ei slik undersøking. Ein kan jo ikkje skrive opp alle ord folk av ulike generasjonar bruker. Det ville i så fall ta eit heilt liv!

Men det er jo *ein* mann som brukte heile livet sitt til slikt arbeid –

Ivar Aasen.

For over 100 år sidan reiste han rundt i store delar av landet og skreiv opp utrulig mye av det språket folk i bygdene då snakka. På Agder var han og, sjølv om han ikkje verdsette dialektane her så høgt som han burde.

I hans «Norsk Ordbog» kan ein finne ei mengd ord som han fann i Agder. Desse orda var altså levande blant folk som levde i Hægeland og andre stader i Agder rundt 1850, og dei brukte eg som grunnlag for mi undersøking.

Eg intervjuar då rundt 1979 10 personar frå Hægeand, 6 over 60 år og 4 under 30 år. g presenterte dei for om lag 1500 ord frå Aasen si ordbok for å finne ut om dette var ordtilfang som framleis er i bruk i Hægelandsområdet.

Som venta var, hadde mange ord gått ut av bruk. Det viste seg og å vere stor forskjell mellom dei eldre og dei yngre som lever i dag. Noe av målet med undersøkinga var å finne ut *kva slags ord* som ikkje lenger blei brukt, og *korfor* dei var forsvunne.

Totalt sett brukte dei eldre i 1979 46,2% av dei 1500 årda frå førre århundret. Over halvparten var altså gått tapt. Når det gjaldt den yngre generasjonen, brukte dei bare 36,5% av desse 46,2% igjen.

Det er så ein kan lure på om me taler *eit anna språk* enn dei gjorde for 140 år sidan? Eigentlich er ikkje det så lang tid. Det er snakk om så nær som oldeforeldregenerasjonen for mange.

Sjølvsagt taler me samme språket. Det eksisterer framleis ein Hægelandsdialekt. Men, ein kan godt slå fast at han ikkje skil seg så ut frå andre dialektar som han nok ein gong har gjort. Det er ikkje vanskelig å tenke seg at dette har samanheng med kommunikasjonsane som utvikla seg sterkt på slutten av 1800-talet. Folk frå ulike byg-

Både orda og arbeidsmåtane har endra seg!

der møttes i mye større grad enn før. Tenk bare på utbygginga av Setesdalsbanen frå 1890-åra.

Språk blir slipt i samkvem med andre menneske. Ord som kanskje var heilt spesielle for Hægeland, måtte byttas med andre meir «standardiserte» når ein skulle kommunisere med andre.

I vår tid speler dette endå større rolle. Nå er me daglig i kontakt med folk frå andre kantar, både andlet til andlet og gjennom fjernsyn og radio. Me tilpassar ordforrådet vårt til eit nivå der me er sikre på å bli forstått. Dette betyr likevel ikkje at alle taler likt eller *må* tale likt! Me har utrulige evner til å forstå kvarandre, når me tenker etter. Ofte er det og snakk om kunnskap og vilje.

Det fins og meir konkrete årsaker til at ord døyrt ut. Dei er rett og slett ikkje nødvendige lenger, eller dei beskriv noe som ikkje lenger eksisterer. Dette må ha skjedd i stor grad i samband med den industrielle utviklinga og endringane i jord- og skogbruk.

Eg delte i oppgåva mi orda inn i *ulike kategoriar* for å sjå nettopp på dette.

I kategori 1 hadde eg ord som fortel om *gardsdrift*. Her fann eg den største orddøden. Det var ikkje uventa. Tenk på korleis arbeidsmetodane har endra seg! Kven veit i dag kva ei «stakksneise» er, å sette høyet i stakk på heia er det slutt på. Då er det ikkje naudsynt å kjenne orda som var knytta til det arbeidet heller. Ein kan sjølv sagt seie det er synd at slike ord døyrt ut, men dei høver ikkje til anna enn museumsgjenstandar i dag. Derimot veit alle kva ein slåmaskin er!

Det er interessant å registrere skilnad mellom kvinner og menn når det gjaldt å kjenne orda i denne kategorien. Mennene kjente mange fleire ord. Dette viser vel at det i bondesamfunnet har vore ei skarp arbeidsdeling mellom kjønna.

Det ser ein og av kategori 2 som inneheldt ord som fortel om arbeidet *inne* på ein gard, altså husmora sine gjøremål. Det viste seg at kvinnene kjente ein god del fleire ord her, som rimelig var.

Det var interessant at i denne kategorien hadde svært mange ord overlevd. Det var noe uventa, ettersom arbeidet innomhus og har endra seg mye. Ei forklaring kan vel vere at ord som har med det daglige livet i heimen å gjøre, sit godt i minnet og blir overført frå generasjon til generasjon.

Når det gjaldt dei unge, peikte særlig kategorien som hadde med *dyr* å gjøre, seg ut. Dei unge kjente svært få ord her, sjølv om dei var oppvaksne på gard. Det må tyde på at borna etter kvart får mindre og mindre kontakt med vaksenarbeidet, også på gardane. Borna

er lengre opptekne med skulegang, og flyttar ofte ut før dei er ferdige med utdanninga.

Kategorien «ver- og terrengtilhøve» har og stor orddød blant dei unge. Eg trur me i våre dagar ikkje er så avhengige av veret og terrenget som dei eldre var. Derfor treng me ikkje lenger desse orda. Eks.: «ein gnæen vind» – sur og kald vind. Det er vel og slik at det «å tale om veret» ofte kjem med alderen, og at emnet ikkje er så aktuelt for dei yngre.

Orda delar me og inne i *ordklassar*:

Eg såg på kor me her finn den største orddøden. Mange substantiv og verb er borte. Til ein viss grad heng vel dette saman med det eg har skrive over. Substantiv og verb beskriv ting og handlingar som i mange høve ikkje fins lenger.

Hos dei unge er orddøden blant adjektiv og adverb særlig påfallande. Dette må henge saman med «standardisering» mot eit felles ordforråd.

Er språket fattigare i dag?

Det sprsmålet har eg vel ikkje grunnlag for å uttale meg sikkert om. Men ein kan jo reflektere . . .

I mange tilfelle gjeld dette at når noen ord døy, kjem nye til som tener betre til å dekke nye omgrep, gjøremål, reiskapar osv. Det er bare som kuriositetar desse orda har verdi, eller som kultur- og språkhistorie.

Når det gjeld ei mengd adjektiv og adverb, stiller det seg noe annleis. Her er det ikkje tale om at me ikkje *har bruk* for orda lenger. Desse orda seier noe om måten folk er på, måten noe blir gjort på, korleis noe ser ut osv.

Eg trur me er blitt fattigare på slike *beskrivande ord*. Me får nok nye inn, men færre enn dei som døy ut. Dei me får inn, er og annleis enn dei som er forsvunne. Dei «gamle» orda var meir beskrivande, dei «spesifiserte» meir. Dei var talande, omtrent som eit onomatopoeikon. Dette la eg merke til mange gonger når me kom til ord som ingen av oss kjente. Me kunne likevel «høyre» kva dei tydde.

Eks.: «drustelig» om eit menneske. Det tydde at det var *mye med* det menneske. I dag ville det kanskje heite «kjekk»?

Dersom ein legg merke til ein samtale mellom yngre særlig, i dag, høyrer ein ord som *sable, veldig, tøff, gøy*. Dette er tildels moteord som seier like lite alle saman. Det ser ut til at ein del av desse orda oppstår på Austlandet og spreier seg til andre ungdomsmiljø via vekeblad, fjernsyn og radio. Tenk på ord som *kjipt, fett*, kva seier eigentlig dei?

At yngre folk på slikt vis får eit anna «moderne» ordtilfang til beskrivande bruk enn eldre folk, gjør at kommunikasjonen med ein annan generasjon kan bli heilt umogelig. Eit stabilt ordtilfang (noe me vel aldri får) ville trulig hjelpe noe på den såkalla generasjonskløfta. Når vaksne ikkje skjønar kva dei unge seier, er det ikkje rart at dei tar avstand frå det dei unge prøver å få sagt.

Me må likevel ikkje gløyme at det er naturleg å ha behov for å «normalisere» etter eit skriftspråk eller eit sentrumsmål. Det merkar alle når ein kjem i kontakt med folk frå andre stader. Dette er kanskje særlig viktig når det gjeld ord som karakteriserer menneske på ulike vis. Her er det ikkje lenger tale om at ikkje dei gamle orda er nødvendige, folk si åtferd endrar seg lite. Men på dette området føler ein det er viktig å uttrykke seg klart og forståelig. Det er viktig å bli forstått rett når ein vil seie noe om eit menneske. På denne måten mister me i språkutviklinga ein del nyansar, men oppnår lettare kommunikasjon.

Det er likevel eit faremoment med den orddøden eg har peikt på. Det blir frå mange hald ropt varsku når det gjeld evna hos unge til å uttrykke seg både skriftlig og muntlig. Nettopp i tap av nyansar og varierte beskrivande uttrykk ligg noe av årsaka til dette. Det heng saman med samfunnsstrukturen som gjør at aldersgruppene nå er svært isolert fra kvarandre. Den språklige arven blir på den måten ikkje ført vidare.

Orda betyr ikkje så mye lenge. I stor grad overtar *bileta* som formidlar av både nyheiter, underhaldning, kunnskap.

Skal me sjå for oss eit stumt samfunn, der me bare sit og peikar? Dette er vel eit kulturelt og politisk problem noen verkeleg burde begynne å tenke ut løysingar på.

Kanskje er det mot bedre viden, men la oss kalle det, tanker i tiden

Av Borgny Salvesen

Idag må du simpelthen mene noe, om alt som skjer og er,
du bør være aktuell og helst litt revolusjonær.
Idag det gjelder og mene og ha viden,
hvis en skal følge med så nogenlunde i tiden.
Alle skal vi mene noe relevant,
og alt skal være underbygd, og sant.
Vi må ha kunnskap om tidens prognoser,
alt må uttales med de rette gloser.
Her er det snakk om logikk, ut fra meningsmåling og statistikk.
Noe må vi mene om kjønnskvalifisering,
om undertrykkelse og kvinnekvalifisering.
Ja, og selvsagt om abort,
hvis du ikke vet noe kommer du helt til kort.
Vold og video og pornografi,
om alt dette må du ha noe og si.
Det forlanges din mening om økonomisk struktur.
Du må informeres og holdes ajour.
Det går ikke an å slappe av,
og mene og vite er blitt et tidens krav.
Markedsføring, konjunktur og skatter,
og kunne delta i alvorlige debatter,
dette må du kunne, om du skal bli oppfattet så noenlunde.
Du må mene noe om høns i bur,
og om vår tids kunst og kultur.
Om fiskerigrenser og grå soner.
Du må følge med i de politiske toner.
Miljøvern og krise i syd og i nord,
- her må du ikke bare si hva du tror.
Hvis du vil bli tatt alvorlig og vinne gehør
må du bruke mange ord, og være sånn litt «nonchariør».
Du må kjenne reglene til dette spill,
om du ikke vil bli oppfattet som det rene fossil.

Kvinnefrigjøringens bølger . . .

Av Borgny Salvesen

Kvinnefrigjøringens bølge den dreper
alle de gamle tradisjonelle begreper,
om kvinnen, hennes stilling og stand.
Så en uten vanskelighet kan,
forstå dagens mann.
For nå er det blitt andre boller
kvinnen og mannen har snart byttet roller.
Ingen tror lenger på den myte,
at kvinnen er et vesen uten lyte.
Kanskje hun ikke helt fortjente,
og bli romantisert som Prillarguri og seterjente,
og som Kari med Stakken,
og vår kjære Synnøve Solbakken.
Nei nå har kvinnen vist sitt sanne vesen,
så mannen føler seg tatt, ved nesen.
Det er'ke no'e rart at mannen blir stresset,
frustrert og kuert og presset.
Han som alltid har trodd han var skapningens Herre,
akk - vi må bare si dessverre.
Så går det opp for oss at der er blitt andre tider
og vi må spørre, om der nå er andre som lider.

Randi Aasheim er født 1949 i Vennesla. Hun er ekte venndøl – har bodd i bygda hele sitt liv. Interessen for tegning har alltid vært der. Hun har gått mange A.O.F. kurs i tegning og maling. Etter å ha tegnet plakater og skilt i Ungdomslaget i mange år, ønsket hun å lære mer om komposisjon og fargelære. Hun har tatt korrespondansekurs i tegning – Famous School Scandinavia, og gått linje for tegning – form og farge ved Kristiansand Yrkesskoler.

Mildred Kjønvold er født og oppvokst på Kvarstein i Vennesla. Hun bor i Kristiansand i dag, men sier hun følger seg som venneslajente ennå.

Mildred har skrevet dikt og sanger i mange år, men mest har hun drevet med opplesing. Hun liker å være med – og bli brukt til slike oppgaver. Oljemaling har hun drevet med siden hun var ganske ung, og har tatt mange kurs for å lære om dette. I de senere år har hun gått over til å male akvareller.

Borgny Salvesen, f. 1925 i Vennesla. Hennes far, Toralf, var og fra Vennesla. Han tegnet og malte. Hennes mor, Aase, var dansk. Hun hadde mest interesse for historie og litteratur.

Selv har Borgny malt og skrevet dikt i mange år. Noe hun selv sier er fantastisk moro og en stor utfordring. Hun har gått på malerkurs for Sigurd Gundersen og Finn Emanuel. Sitt daglige arbeid har hun hatt ved Venneslaheimen gjennom flere år.

Annie Reberf. 1909 og oppvokst i Vennesla. Da Annie var 16 år, ble hun plutselig syk en dag på veg til skolen. Hun har vært lam siden den gang.

I alle år har hun vært familiens husdiker. Hun har også skrevet dikt til lag og foreninger ved forskjellige anledninger.

Ellen Dyb Wedeld er født i Volda i 1964, kom til Vennesla i 1979. Hun har gått på kurs i akt-tegning og grafikk med lokale kunstnere, husflidskole på tegn., form, farge-linja. Hun har deltatt på diverse lokale utstillinger sammen med andre eller alene.

«Allting forandres med tid og med år»

Åse Voreland

Åse Voreland er født i Vennesla 1925 på gården Eikeland. Hennes far, Ottar, er fra Eikeland. Hennes mor fra Telemark. Hun har bodd i Vennesla mye av sitt liv, med noen korte avbrekk til skolegang og opphold som kokke i Oslo, Kr.sand og Birkenes, der hun var på Flakk gamlehjem. De siste 10 år har hun vært engasjert i eldreomsorgen, som daglig leder av Venneslastua.

Dette er et gammelt, noe forkorta uttrykk, som blei brukt i mange ulike sammenhenger. Noen ganger til trøst, andre ganger for å konstatere fakta, som bare måtte godtas.

Åra før var ikkje bare oppdelt i årstider. Nei, dei var noe meir enn nå delt inn i perioder, der dei forskjellige gjøremål hadde sin tid og sin plass. Det var «Vårvinna», «Hoballen», «Høstonna», «Skuronna», «Slaktinga» og fleire.

«Vårvinna» var tida fra snøen gjekk, og me begynte å så ut kunstgjødsla, til alt hadde komme i jorda, som me sa.

Kunstgjødsla blei sådd ut for hånd. Det var alltid far som sådde. Me bonna bar til han, så han ikkje skulle miste retninga og plassen

der han slutta å så. Dette var nøye, for det blei synlig heile sommeren – der det kom for mye eller motsatt. Noe seinare, då åkrane hadde tørka noe, var det å kjøre ut husdyrgjødsla. Då var det au møe vanlig at jentane var med. Me lesste «sprett» (spreie gjødsel på åkeren). Etterpå skulle åkrane horves. Dette tok lang tid, og me bonna måtte ta vår tørn bak horva så sant me ikkje var på skulen. Alt arbeid blei gjort av «hest og mann» før traktorens tid.

Hoballen, tida mellom vårvinna og høstonna (slåtten), brukte «kvinnfolka» til meir huslige gjøremål, sånn som reingjøring. Både tak og vegger blei vaska med riktig godt grønnsåpevann. Etterpå blei gardiner, brikker og duker vaska, stiva og strøke «etter alle kunstens regler». Då dette var gjort, sto huset «på stas». Me flytta for det meste tidlig i kjellaren. I kjellaren kokte me maten og åt alle måltida. Der var det svålt og godt i varmen, men det blei fort noe kjølig når veret var dårlig.

Det var alltid stas når me kunne «flytte opp» «Då skulle potetene helst vere oppe av jorda», som dei sa.

Hoballen blei også brukt til vedlikehold av huset – sånn som maling og lakking av golvene. Mamma brukte all denne tida til å sy nye ting til bonn og voksne. Undertøy, skjorter og nattøy blei sydd av bomullsstoff. Likeså «framforkle», det brukte alle jentene, både voksne og bonn til hverdags, for at ikkje kjolen skulle bli så fort svart. Sengetøy og lintøy blei alltid sydd heime. Noen vevde alt tøyet sjøl. Her var det nok å gjøre, tida blei som oftest altfor knapp, og ferie hadde me snaut hørt om.

Høstonna begynte «når timoteien hadde skrid» som pappa sa (det er når du ser aksa). Heime hos oss hesja me alt høyet på «heimejordane», me slo og noe på «skaueslottane» som det heitte. Alle, både store og små, var med når me hesja. Høyet blei rakt for hand, og det var «kvinnfolkas» arbeid. Vannblemmane kunne bli mange og plagsomme den fyrste tida til ein fekk meir trening og tykkare hud i hendane. Visst me hadde fått høyet på hesje så tolig «dogglaust» og veret var godt, med litt vind og sol, hang det på hesje mellom ei og to veker for å bli passe tørt.

Men bøyané kunne komme ganske fort på dene tida av året. Bestefar kjikka ofte etter gamle vermerke. Han så nøye etter hossen veret

Bildet er fra Eikeland ca. 1944. F.v. Gunhild Strandberg, Gunnar Honnemyr (nabo), Åse Voreland og Gregar Eikeland sitter foran.

Under evakueringa bodde Kristine Langenes hos oss. Hun drev Nottosens herrekvipering, og berget med seg et lite kriselager da krigen kom. Dette hadde hun på øversteloftet heime. Det var ikke vanlig at jentene brukte «snekerbukser» i den tida, slike ting var ikke å få kjøpt i det heile tatt under krigen. Men vi jobba mye på garden og trengte godt arbeidstøy. Vi visste om Kristines «lager», og drista oss til å spørre henne om å få kjøpt hver vår overall – som siden ble flittig brukt.

var då «honnedagana» gjekk inn. Me var mest redde for «middagsbøyane», dei kunne komme så fort og ubeileilig når høyet skulle tørke.

Etter slåtten fekk me jentene det travelt med bærpløkking, blåbær og ville bringebær. Det var mest som ein konkurranse mellom oss om hvem som hadde vore tidligast oppe i bringebærrøysa. Me måtte opp i femtida for å vere sikker på at ingen kom før oss.

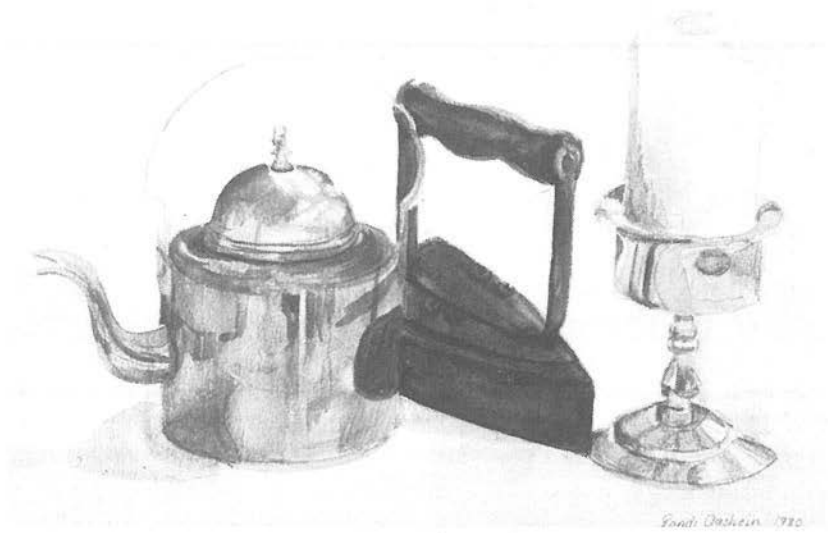
Det var ikkje vanlig å ha bringebær eller jordbær i hagane då. Å kjøpe slike bær var heller ikkje vanlig, det hadde nok noe med økonomien å gjøre.

Solbær og rips hadde me alltid møe av i hagen. Me plokka til saft, syltetøy og «skjelé» for heile året. Dette var alltid jentenes arbeid.

Me hadde mange andre faste oppgaver au ettersom året gjekk i sin rytme. Møe av arbeidet me lærte av mor, hadde mor lært av sin mor. Arbeidet var tradisjonberar av så mangt.

I dag er møe forandra, mødrene treng ikkje læra bonna dei gamle arbeidsteknikkane/skikkane. Dei unge går helst på kurs for å lære det dei har lyst til.

Møe av det som før var nødvendig arbeid er idag blitt hobby og fritidssyslar.

Tegning av Randi Aasheim.

GURI STOKKELAND

«Fruen med det gode humør og det varme hjerte»

Av Erna Robstad

Guri Stokkeland ble født i 1887. Hun er kjent som en av bygdas store poeter, og som Fædrelandsvennens medarbeider i 12 år. Hun var med og stiftet Vennesla Husmorlag. Ellers var hun aktivt med i andre lag og foreninger i bygda.

«Nå kjæme Guri!» Utropet fikk det til å stilne av i ungeflokken som ventet utenfor kinoen. Alle vendte seg, strakte hals for å se – jo da, Guri var i «rute». Som sedvanlig iført sin mørke kåpe, og ditto vidbremmede hatt. I hånden bar hun vesken med billetter og vekslepenger.

Guri solgte billetter på Vennesla kino og dessuten hadde hun nøkelen til bygningen som rommet vår lokale «laterna magica». Alle ungene kjente henne og hadde stor respekt for denne godmodige kvinnen.

Det var den gang da Vennesla kino lå i Vikelandsmonen. Her var det stedets unger som dominerte. Det gav ståhei, og ungene fra Graslja og Moseidmonen eller andre steder i bygda måtte føre seg med varsomhet for å unngå de store konflikter. Guri kjente til spillets reg-

ler og hennes kloke øyne gransket flokken før hun fant fram nøkkel-
len og åpnet dørene.

Av og til kunne «spetakkelet» føre til tåredrypp. Da vanket det for-
manende og trøstende ord fra Guri.

Det er selvsagt Guri Stokkeland det her er snakk om. «Fruen med
det gode humør og det varme hjerte», skrev Fædrelandsvennen da
hun rundet 60 år i 1947. Eldre venndøler husker godt den markante
og energiske kvinneskikkelsen på vandring gjennom bygda til og fra
forskjellige oppdrag. Hun var et engasjert menneske. Blant annet var
hun lokalmedarbeider i Fædrelandsvennen gjennom mer enn 12 år.
De gamle årganger av avisen rommer tallrike artikler fra hennes
hånd.

Signert G.S. eller Guribesta. Det spenner over et vidt felt. Dikt,
lokalhistorie, ord og uttrykk, lokale tildragelser, eller referater fra
skole, – og herredstyremøter. Hun var rask i replikken, og bygde-
patriot på sin hals. Hennes kjærlighet til bygda var uten grenser.

Guri Stokkeland var født i Kristiansand den 3. juni 1887. Faren
Ole Johan Quarsten var på den tiden urmaker i Kristiansand. Han
var gift med Gunhild født Torgersen. Kort tid etter at Guri var født,
overtok hun farsgården hjemme på Kvarstein. Siden var familien bo-
satt i Vennesla. Familien vokste og fikk 13 søsken etterhvert. Guri
var nr. fire i rekken, så hun fikk tidlig ta del i arbeidet hjemme på
gården.

Nitten år gammel gifter hun seg med Olaf Stokkeland fra Greip-
stad. Om dette fortalte hun selv i et lenger intervju med signaturen
«Åse» i Fædrelandsvennen.

– Far mente jeg var rent for ung til gifting og den slags. Han stengte
meg inne i stua for å få meg til fornuft. Men jeg, ung og galen som
jenter pleier å være i den alder, tok beinvegen gjennom vinduet. I
dag ser jeg at det var meg som var «nauden» og han som var klok.
Jeg skulle hatt lengre ungdom og mer moro før jeg gifta meg.

Etter giftermålet begynte hun og mannen med handel. Forretninga
holdt til i Venneslands hus på Hunsfoss. Siden ble den flyttet et par
hundre meter nordover langs hovedvegen. Huset er idag borte, men
eldre venneslafolk minnes sikkert bygningene. Den rommet i sin tid
Skislands slakterforretning.

Guri Stokkeland. (t.v.) og Anna Eidsaa f. (Sagen) (t.h.). Bildet er tatt før det kom elektrisk lys i Vennesla (omkring 1914) på Stokkeland Landhandel - Hunsfos.

Guri ble tidlig enke. Mannen døde i 1934. Hun drev forretningen alene frem til 1940.

Guri Stokkeland var et arbeidsjern og en god organisator. Dette sammen med hennes ukuelige pågangsmot førte til at hun gjennom årene ble mye benyttet i sentrale verv i bygdas foreningsliv. Hun var aktivt med i arbeidet både i Sjømannsmisjon og Sanitetsforening.

Det er likevel arbeidet i Vennesla Husmorlag som i ettertid vil bli stående i en særstilling. Hun var med å stifte laget i 1936, og ble lagets første formann. Vervet hadde hun i de første fem årene. Siden var hun lagets sekretær frem til 1946. Arbeidet i laget den første tiden var forbunnet med store problemer. Oppfinnsomhet og pågangsmot, men fremfor alt, arbeid måtte til for å få det til å lykkes. Guri Stokkeland var i besittelse av alle disse egenskaper. Hennes innsats bidro sterkt til at laget kom gjennom den første vanskelige tiden.

Hennes overskudd var stort. Inne imellom alt foreningsarbeide og annen aktivitet ble det også tid til å skrive. Under krigen skrev hun sanger til brylluper og fester for folk i bygda, men også andre dikt og sanger ble det tid til. Endel av disse er samlet av Vennesla Bondekvinnelag og utgitt i bokform under tittelen «Blade av Gull». Diktsamlingen spenner over et vidt felt, og forteller mye om mennesket Guri Stokkeland.

«Fruen med det gode humør», skrev Fædrelandsvennen. «Det er jo så mye moro i verden og da vet du en må le. Jeg har streva hardt i min tid, men det som har hjulpet meg og enda hjelper meg er at jeg ikke kan la være å le», sa hun på sin 60 års dag.

I mange sanger og dikt kommer dette lyse og muntre humør til uttrykk. Noen strofer fra sangen «Jentenens Vise» kan stå som eksempel på det. Det smilende, lattermilde ungjentesind ble aldri helt lagt vekk.

Vi er så glade i kveld hurra
og livets tusen stjerner skinner
og månen lyser på himlen, ja
så svermerisk og rik på minner.

Det er så deilig å gå arm i arm
når hjertet leker gjemsel i vår barm
kom å bli med
fort deg avsted
innover Ålefjærveien.

Men livet var selvsagt ingen dans på roser hele tiden! Fra tid til annen tårnet nok prøvelsene seg opp også for henne. Hva da? Da ble viljen og troen satt inn, som kanskje den siste og sterkeste ressurs. Vi synes å kunne ane dette i diktet «Vis mig dog vei».

Dette lyder slik:

Gud løft min sjel mot lyset opp
lad ikke mørket mig knuge.
Mismodets hære i sluttet tropp
vil min frimodighet sluge.
Finnes der vei ut fra mørkets gru?
Gylner mon solen himlen ennu?
Lad mig, o Herre, få se det.

Mulmet sig legger foran min fot
snart ser jeg ei hvor jeg træder.
Er det i mulmet jeg har min rot
der hvor kun tåreregn væter?
Vis meg dog vei, o Herre Gud
så jeg kan finne av mørket ud.
La meg se deg gjennom mulmet.

La disse to sitater være passende avslutning av vår omtale av «Fruen med de gode humør og det varme hjerte». De kan stå som ytterpunkter i hennes liv og lynne.

Guri Stokkeland var en begavelse langt utover det vanlige. Hun ble født inn i en tid med få muligheter. Alternativet var i beste fall hardt arbeid. Utdannelse var det sjelden snakk om. I ettertid kan vi undre oss over hvordan hennes liv ville ha artet seg om hun hadde hatt samme muligheter som vi har i dagens samfunn.

Guri Stokkeland døde 20.08.1947.

Vennesla Arbeiderpartis Kvinneforening

Av Gunhild Mortensen

Gunhild Mortensen f. Solheim. Er født i Vennesla 1917. Hun har vært medlem av Vennesla A.U.F. siden 1935 – Vennesla Arbeiderpartis Kvinneforening fra 1938. Ble valgt inn i kommunestyret i 1968, som første kvinnelige representant fra Vennesla Arbeiderparti.

Vennesla Arbeiderpartis Kvinneforening ble stiftet i 1911. Bortsett fra en enkel protokoll finnes det i dag ingen arkivmateriale fra perioden 1911 – 1940. Da de tyske okkupasjonstropper kom til Vennesla ble arkivet beslaglagt og ødelagt. I krigstiden var foreningsvirksomheten innstilt. Som kjent var all foreningsaktivitet forbudt under okkupasjonen. Den 28. mai 1945 ble foreningsarbeidet gjenopptatt. Det var den siste formannen fra før krigen, Tomine Almedal, som sammenkalte til det første møte. Av de grunner som nevnt er det derfor vanskelig å gi noen fyldig omtale av virksomheten fra den første tiden – fra 1911 til 1940, men noe vet vi.

Den første som fremla tanken om å danne en kvinneforening var en av stifterne av Vennesla Sosialdemokratiske Forening, Gunvald Viksnes. Denne foreningen ble stiftet i 1909 og ble senere omdøpt

Medlemmer i 1939.

Første rekke: Mally Svendsen, Tomine Almedal, Ingrid Gundersen, (på fanget til sin mor), Åse Finnestad, Gunvor Nygaard, Signe Gundersen, Gudrun Thorsen og Magnhild Salvesen.

Andre rekke: Edvarda Andersen, ser litt av Amalie Skjervedal, Gunhild Mortensen, Torborg Nygaard, Olga Solheim, Emma Fosheim, hodet av Nora Røros, Gulborg Sjø, Martoline Hansen, Karen Finnestad og Amanda Salvesen.

til Vennesla Arbeiderparti. Tanken ble til virkelighet og den 1. november 1911 ble foreningen stiftet i Folkets Hus. Viksnes hadde nok i noen tid agitert blant kvinnene – prøvd å motivere dem for foreningsarbeid. Målsettingen for foreningen var å drive humanitært og politisk arbeid.

Han hadde sikkert ingen lett jobb. Det at kvinner skulle drive politikk var nok en fremmed tanke for de fleste i Vennesla på den tiden – ikke minst blant kvinnene.

Hvem som var tilstede i stiftelses møte er noe usikkert, men Anne Nesheim ble den første formann, Tomine Almedal ble nestformann og sekretær og Tomine Andersen ble kasserer. Den første tiden var sikkert både vanskelig og tung – mange fordommer måtte overvinnes. I dag må vi bare beundre disse sterke og energiske kvinnene

- de var i høy grad med å påvirke det kvinnesyn som i dag er en selvfølge.

Min mor Olga Solheim ble med i foreningen i 1914. Familien var bosatt utenfor bygda i noen få år. Bortsett fra denne tiden var hun med i alle år. Hun mente at kvinnene måtte stå frem og være med både politisk og humanitært. Alt i 1938 ble jeg også med og fikk det samme syn som min mor.

Da jeg begynte i foreningen, ble møtene holdt om ettermiddagen, hjemme hos medlemmene, vi kunne da ta barna med oss. Ellers hadde vi møtene i den lille salen på Folkets Hus. Vi fikk bruke salen som vederlag for å holde gardiner til hele huset. Møtene ble holdt hver fjortende dag, men ellers var innholdet omtrent som i dag. En fastlagt dagsorden, allsang, kaffe, håndarbeide og utlodning. Det var forelesninger eller demonstrasjoner av forskjellig slag, og en og annen gang festlig samvær med andre foreninger. Da det nye Herredshuset var ferdig flyttet vi møtene dit.

25 års jubileum 1936 - Vennesla Arbeiderpartis Kvinneforening.

I den første tiden dominerte nok det humanitære arbeidet foreningens virksomhet. Mellomkrigstiden var en vanskelig tid for mange. Det var mye arbeidsledighet blant bygdefolk. Når sykdom støtte til i slike situasjoner ble forholdene enda verre. Foreningen hjalp til etter evne i slike tilfeller både økonomisk og med praktiske tiltak. Foreningen engasjerte seg også i internasjonalt hjelpearbeide. Her kan nevnes innsamling til sultende barn i Tyskland og Østerrike etter forrige verdenskrig. Alle medlemmene var flinke til å få penger inn i kassen. Det ble holdt basarer og utlodninger av forskjellige slag. Gevinstene var laget av medlemmene eller de var mottatt som gaver til formålet. Foreningen støttet også partiet økonomisk.

Litt etter hvert ble kvinnene med i det politiske liv. Først og fremst i kommunepolitikken. Mange ble valgt inn i kommunale råd og utvalg. Vergerådet, forsorgstyret, sykepleierstyret, kinostyret og skolestyret for å nevne noen. Men det tok lang tid før den første kvinnen ble valgt inn i Herredstyret. Som regel kom vi aldri lenger en til varamannslisten. En av stifterne av foreningen, Tomine Almedal, sto på varamannslista. Hun ble innkalt til det herredstyremøtet som behandlet kjøpet av det første boligområdet på Kampen, i dag Moseidmoen. Dette satte hun overmåte stor pris på. Tomine Almedal hadde gjennom alle år gjort en fremragende innsats i kvinneforeningen, hun var politisk aktiv og for sin innsats ble hun utnevnt til æresmedlem av Vennesla Arbeiderparti ved partiets 50 års jubileum i 1959.

Foreningen har gjennom årene reist en rekke saker på det kommunale plan. I 1946 tok foreningen opp forslag om å ansette kommunale husmorvikarer. Kommunen var velvillig innstilt til forslaget og ordningen ble gjennomført. I 1963 fikk foreningen opprette en kommunal klippestue. Den var flittig benyttet og var i virksomhet i de påfølgende 12 år. I 1973 tok foreningen opp med Sosialkontoret spørsmålet om å få gjennomført en ordning med middagslevering til syke og eldre for en rimelig penge. Sosialkontoret kontaktet vår forening og det ble sammenkalt til et stort møte med representanter fra alle lag og foreninger i Vennesla. Møtet var vellykket og i 1973 var det flere lag og foreninger med i arbeidet med å bringe maten ut. Det praktiske ble ordnet av Sosialkontoret og kjøkkenet på Venneslaheimen sto for tilberedningen. Samarbeid med andre foreninger har

vært fruktbringende. I dag er nesten alle foreninger og lag med i frivillig hjelpearbeid på Venneslastua.

Etterkrigstiden var en vanskelig tid. Det var stort sett mangel på alt mulig. I denne tiden satte foreningen i gang en utlånssentral for spedbarnstøy. Tøyet hadde medlemmene laget selv eller skaffet tilveie på annen måte. Vi tror den var til stor hjelp for mange i denne vanskelige tiden. Det ble også kjøpt inn en støvsuger som ble leid ut for en rimelig penge. Foreningen kjøpte inn et radioapparat som ble skjenket til Hunsfos Skole. Dette førte til at alle skolene i Vennesla fikk radioapparat ved kommunal bevilgning.

Vennesla Pensjonistforening ble stiftet på et av våre møter. Denne foreningen har i dag mange medlemmer. Det blir hvert år holdt en førjulsfest for alle pensjonister i Vennesla. Foreningen bærer omkostningene ved festen. Ellers blir det hver jul sendt blomster til alle pensjonærene ved Hægelands- og Venneslaheimen. Økonomisk støtter foreningen Redd Barna med faste bidrag, men også andre foreninger og lag blir støttet økonomisk av oss. Pengene kommer fortsatt inn ved utlodninger. I de senere år er det blitt avviklet en Bingo to ganger i året. Dette støtter godt opp om økonomien.

Foreningen har i alle år drevet studie og opplysningsarbeide. Det har vært brevringer, forelesninger eller kurser av forskjellige slag.

Vårt mål har hele tiden vært å delta mer aktivt i det politiske arbeid. I 1967 ble jeg valgt inn i Herredstyret. Jeg var den første kvinnelige representant for Vennesla Arbeiderparti. Det var en krevende, arbeidsom men lærerik tid. Jeg husker fra denne tiden at jeg ønsket inderlig at vi hadde vært flere kvinner i herredstyret. Vi var bare to kvinnelige representanter blant 33 menn. Jeg syntes situasjonen til sine tider var vanskelig. Særlig vanskelig var det når jeg ble medlem av en byggekomité eller et utvalg. Der var det bare plass til en kvinne. Mye har rettet på seg i de senere år – men det er langt igjen frem til en jevnere fordeling.

Bondekvinnelaget

Av Sigrid Moseid

Vennesla bondekvinne­lag blei stifta 11. februar 1931. På første møtet tegna det seg 18 medlemmer. Gudrun Vennesland blei valgt til formann. De andre i styret var: Torborg Moseid, Torine Andresen, Birgit Austad og Gudrun Eikeland. Gunhild Bjørndal, formannen i Oddernes bondekvinne­lag, møtte og rettledet om lagsarbeidet. Vennesla bondekvinne­lag må være et av de eldste lagene ettersom «Bygdekvinna» kunne berette.

Av aktiviteter kan nevnes 2 vevkurs, bagedemonstrasjon og fester med mye god underholdning. Og så hadde de flere turer sammen, og ellers hadde de møtene heime hos medlemmene. Årskontingenten

Vennesla Bondekvinne­lag på hyttetur i Hægeland.

Anne Vennesland, Gunhild Kvarstein, Torborg Moseid, Siri Jortveit, Torine Andersen, fru Austad, fru Einstabland, Laura Drivenes og Gudrun Vennesland. (De to jentene i døra vet vi ikke navnene på).

var 1 kr. Men i slutten av 30 årene gikk det hele mer tungt, ingen ville påta seg formannsvervet. Da krigen kom opphørte møtevirksomheten.

Vårt andre bondekvinnelag ble stifta 8. januar 1960. 27 medlemmer tegna seg første kvelden. Åse Voreland las en velskreven prolog. Vi hadde besøk av daværende fylkesformann Tora Øydna. Hun ga ei grei rettledning om lagsarbeidet, og ønska oss lykke til. Åse Voreland blei valgt til formann, resten av styret: Torbjørg Fjermedal, Marie Kvarstein, Tone Rysstad, Tordis Drivenes og Sigrid Moseid.

Det kan vel trygt sies at laget har fylt et behov. For å nevne noe av det som har vært på programmet er: Kurser, studieringer og tevlinger av flere slag. I den senere tid er slutført et stort arbeid med å samle dikt og viser av forskjellige bygdediktere. Randi Vennesland og Tordis Drivenes har arbeidet med dette på vegne av laget. Dette er nå utgitt i bokform med tittelen «Blade av gull fra Vennesla».

Laget driver aktivt på flere felt. Pengegaver er gitt til nødvendige formål. Blant annet har Venneslaheimen fått duker og gardiner både til første og andre etasje.

Vi har fått penger av kommunens kulturmidler som er brukt til nyttige ting. På eldresenteret står: Vevgang, rennebom, rokk, garnvinne og spolemaskin, som laget har lånt ut.

Gjennom årene har vi hatt samarbeid med skogeigar-laget og bondelaget. Med skogeigarlaget på mange forskjellige «fakturer». Det er årvisst å feire Olsokkvelden og annet sammen med bondelaget.

Vi har møter en gang i måneden, for det meste på Herredshuset. Men vi har og hatt mange møter heime hos medlemmene. I det siste har vi heldigvis fått en god del yngre medlemmer som kan føre laget videre.

Kvarstein Kvinneforening

Torbjørg Mosland er født i Hægeland. Hun ble gift på Kvarstein, og har vært med i Kvarstein Kvinneforening i ca. 50 år.

Kvinnearbeid i indre og ytre misjon i Vennesla. Når det skal skrivast om kvinnene sin plass og sitt arbeid i heim og bygdelag i Vennesla, kjem ein ikkje utanom det store arbeidet som er lagt ned i kvinneforeningane for indre og ytre misjon.

Dei fleste av oss eldre har vel høyrte om «kvinneforeningenes mor», prestekona Gustava Kielland i Lyngdal som gjekk i gang med den første kvinneforening for misjonen i 1844. Etter det ein kan lese i boka «Fra kirke og kristenliv i Vennesla», ser det ut som den første kvinneforeninga i Vennesla er nemnt i 1871. I 1881 blei Hunsfoss og Vikeland kvinneforening stifta, og i 1884 Kvarstein kvinneforening. Det hadde og vore ei kvinneforening for Honnemyr og Omdal i 1898.

Når det gjeld Kvarstein, har forfattaren av boka tatt med eit trekk som eg tykkjer gir oss eit fint bilete av denne tida for over 100 år attende.

Eg siterar: «Det forelles at Berthe Heisel og Ole Lie Ramnaas på vei hjem fra kirken gikk og talte om misjonsarbeidet. Berthe mente der var flere som hadde interesse for misjonsarbeid, men ikke kunne

gi pengegaver, derimot kunne de være med å yte arbeid for misjonen i en kvinneforening.» – Er det ikkje med desse få orda som me ser desse to kyrkjekledde menneske til fots den lange vegen frå Vennesla til Kvarstein. Dei har sikkert hatt mange kvardagslege ting å tale om, – grannar og slekt, årsvekst, sjukdom, sorger og gleder. – Er det ikkje slike ting me plar ta for oss? – Men så er dei komne til å tale om misjonsarbeidet. – Kanskje presten har nemnt det i preika denne dagen? – Og før dei skildest er dei blitt samde om å prøve å få i gang ei kvinneforening for misjonen.

Slik ble spiren til Kvarstein kvinneforening lagt, og eg vil tru det var nokså likt med dei andre foreningane i bygda, både når det gjeld starten og arbeidet fram til i dag. Dei hadde høyrte og lese Jesu ord

Kvarstein Kvindeforening 1927.

Sittende: Ingeborg H. Ravnds, Torborg Kvarstein, Dina Moseidjord, Anna Berntsen, Ingeborg N. Ravnds.

2. rekke: Jakobine Jakobsen, Jørgine Greipsland, Knudine Skjævesland, Matilde Salvesen, Guri Aas, Torborg Mosland, Katrine Jørgensen.

3. rekke: Ellen Aas, Ingrid (Ravnds) Eppeland, Bergljot Eivindson, Brita Rike, Ingeborg Sandrip, Anna Berntsen.

om «markene som er kvite til haust» og misjonsordren «Gå derfor ut!» – og ville så gjerne vere med å gjere noko. Og så *talte dei saman* om dette. Det var lite pengar mellom folk, men saman kunne dei heller gjere noko.

Frå Kvarstein som eg kjenner best til, fortelest det at «Gamle Inger Ravnås gav de første 5 kroner til foreningen i det hun sa: Nå må dykken ha det til å begynne med!» Elles arbeidde dei i mange år varer til sal eller utluting. Dei fekk motbør ei tid på grunn av basarane dei heldt, men det endra seg nokså snart.

På Kvarstein hadde dei foreningsmøta klokken 3 (15). Dei fleste hadde vel eit par kyr som skulle ha stellet sitt, og måtte heim då til fjøs og born. På samværa var det aldri noko stort program. Det ble sunge saman, og ein las frå Bibelen og bad. Det er mange bønner som er sende opp desse åra – for misjonsarbeidet ute og heime – for bygda vår – for dei som har sin gang i den kristne forsamlinga, og for dei som ikkje kjem.

Etter andakten kom sjølvstelt misjonsbøssa fram, og kaffe og nistemat. Litt opplesing høyrde også med. Misjonsblada med sine reportasjar frå misjonsmarkene i mange land og verdsdelar gav utsyn over landegrensene. Biskop Hognestad skal ein gong ha sagt at «en misjonskvinne har ofte et ganske annet utsyn enn såkalte kulturmenesker.»

Kvinneforeningsarbeidet i krigsåra er eit kapittel for seg. Bedehusa blei rekvirerte av tyskerane så møta blei haldne i heimane.

«I denne pengeflommens tid,» skriv Oline Langevold i ei årsmelding, «da folk ikke kan få kjøpt så meget, går det særlig fint med basarene.» Krisemjølkaker var ein gevinst som var svært ettertrakta – serleg mellom ungdommen. Og på møta hygga kvinnene seg med kaffeerstatning og potetkaker, og bad om at det snart måtte bli fred i landet. Tidene har endra seg, men foreningsarbeidet blir vel drive omlag som før. Om «pengeflommen» er stor eller liten, trur eg alle har høve til å vere med å gi.

Me er ikkje så mange lenger i den eldre kvinneforeninga, men så er dei yngre komne til. Og nye foreningar for dei ulike organisasjonane gjer eit stort arbeid for misjonen. Her må me heller ikkje gløyme

barneforeningane. Omkring 1880 tok dei til med dei første «småpige-foreninger» i Vennesla.

Lat oss så framleis saman be og arbeide for bygda, det norske folket og for alle som ennå ikkje er nådd med Guds ord!

Torbjörg Mosland

Kvarsteins Kvindeforenings 50 års jubileum 1934.

Sittende f. v.: Tone Tellefsen, Ingeborg H. Ravnås, Anna Berntsen, Dina Moseidjord, Torborg Kvarstein, Ingeborg N. Ravnås, Jakobine Jakobsen, Ingeborg Helgesen, Brita Rike.

2. rekke: Tone Jensen, Gunhild Kristensen, Gunhild Mykland, Knudine Skjævesland, Oline Langevold, Jørgine Greipeland, Anna Tellefsen, Guri Aas, Tomine Andresen, Sigrid Bronebakk, Torborg Mosland, Inga Aas, Ellen Aas.

3. rekke: Bergljot Eivindson, Anna Moseidjord, Ingrid Moseidjord, Helga Ravnås, Mari Langevold, Ragna Enersen, Matilde Salvesen, Jørgine Åbel, Ingeborg Gundersen og Brita Rike.

Mødreforeningen til Vennesla Skolemusikkorps

Av Liv M. Torsøe

Målfrid Torsø, født i Kristiansand 1946. Flyttet til Vennesla i 66. Hun ble med i Mødreforeningen i 81 og var med til den ble lagt ned i 87.

En stor gruppe av bygdas kvinnelige innvånere fortjener å bli husket på. Det er alle dem som i en årrekke, mer eller mindre frivillig kanskje, ble medlemmer i skolemusikkens mødreforening. Dette skjedde nemlig automatisk når barnet begynte som medlem i korpset. Et umåtelig stort arbeide har de lagt ned til ungdommens og bygdas beste.

Da korpset ble startet høsten 1955, var gjelden på instrumentkjøp stor, og man hadde også et ønske om å se de «håpefulle» i uniformer til vårens spilleoppdrag. Det lyktes også, og det var en stor dag da de stilte opp 1. mai. Ellers ble det straks klart at noe måtte gjøres for å hjelpe med økonomien i framtiden. Mødrene startet opp en forening med samlinger en gang i måneden. Dessverre ble der ikke ført protokoll de første ti årene, men Herredshuset ble nok flittig benyttet. En hadde også gruppemøter privat, hvor man laget diverse gjenstander til utlodninger. Hver vår de første årene ble der avholdt et stort arrangement på Kvivollen, med bra økonomisk resultat. I

tillegg til håndarbeider og diverse andre ting mødrene laget, måtte hver enkelt levere 10 gjenstander hver til tombola-lotteri. For ikke å snakke om alle de rundstykker, vafler og kaker som vi har konsumert her i bygda, med mødreforeningens medlemmer som bakemestre, fulgt av litervis med kaffe!

Hvem husker ikke kakebasarene på Kvarstein og Moseidmoen skoler, kalkunlotteri til jul (kanskje nettopp *du* vant en julemiddag?)

Salg av «hekser» og nydelige juledekorasjoner, alt fra ivrige mødres hånd. Alle muligheter for å skaffe korpset nødvendige kroner i kasse ble diskutert og prøvet. En del moteoppvisninger har også gått av stabelen i regi av mødreforeningen. Den største var vel i 1970, da radioens populære Kjell Thue var konferansier og ble utnevnt til foreningens æresmedlem.

Noen år senere ble også vår alles kjære og populære Arthur Coldal æresmedlem.

Vennesla Skolemusikkorps 1987. En fin gjeng. Uten mangeårig innsats fra Mødreforeningen hadde det neppe vært noe skolemusikkorps i dag.

Konsserter i «Hallen» har det også blitt, bl.a. med populære Bjørø Håland. Det var også mødreforeningen som stod bak skolemusikkens bingokvelder. Nå er dette populære foretagende overtatt av en egen komité i korpset.

De første årene i foreningens historie var deltakelsen på møter og arrangementer veldig god. Men etter hvert ble det vanskeligere å samle medlemmene. Dette var en utvikling som var svært beklagelig, for ikke bare var foreningen viktig økonomisk. Den betydde svært mye også sosialt for medlemmene. En ble godt kjent med hverandre over kaffekoppen og håndarbeidet, og kunne snakke om uniformsproblemer, instrumenter, ungene, og få gode råd og veiledning av dem med mere erfaring.

Kaffedråpene løsnest på «munntøyet», og mange ble venner for livet. Høsten 1987, da foreningen hadde sitt årsmøte, ble det dessverre vedtatt at den skulle legges ned. Det ble for tungt å drive, og alle midler overføres til hovedstyret. En hjertelig takk til dere alle som har støttet opp om mødreforeningens arrangementer gjennom alle år, og til alle som har vært foreningens medlemmer.

Vennesla sanitetsforening

Det var noen driftige og samfunnsbevisste damer som i november 1905 tok initiativet til den forening som senere skulle bli Vennesla sanitetsforening. Foreningen var stiftet med formål å skaffe bygda en sykepleierske, og den fikk navnet «Vennesla kvinders forening til frivillig fattig og sygepleie».

Og damen lot ikke tiden gå fra seg, for allerede tidlig i året 1906 ble det avertert etter «En kvinne i 25–30 årsalderen som føler lyst og anlegg for sygepleie gjerningen, vil få fri utdannelse mot i et bestemt tidsrom at arbeide som sygepleierske i Vennesla. Vedkommen- de må medbringe legeattest for god helbred og preste- eller skole- attest».

Det var mange som svarte på denne annonsen, og den som reiste til Kristiania for å utdanne seg til sykepleier ble Anna Drivenes. Ut- dannelses tiden var 6 uker. Anna Drivenes ville selv betale for sin utdanning, «for ikke at komme i gjeld til foreningen».

Første desember 1906 var første arbeidsdag for foreningens nye sykepleierske, og at behovet var stort kan vi se av hennes protokoll.

I løpet av dette første året sendte foreningen søknad til kommunen, bedriftene og banken i bygda med anmodning om å gi et fast årlig beløp som tilskudd til sykepleierens lønn. Både Hunsfos Fabrikker og Vigeland Bruk svarte positivt på henvendelsen, men fra kommunen kom det avslag. De ville ikke gi årlig bidrag «da Herredets utgifter og Budgetforholdene i det hele ikke for tiden tillater det».

Statutter for foreningen og instruks for sykepleiersken ble utarbeidet. (Se vedlegg).

Landsmøte og 60 års jubileum for Norske Kvinners Sanitetsforening på Tøten juni 1956. Jentene fra Vennesla, fra høyre: Borghild Ravnås, Mabel Robstad, Randi Eikeland, Brita Robstad, Tonny Meyer Knutsen, Tilly Stabel og Marie Isaksen. (Dama ytterst til venstre er ikke fra Vennesla.)

Selv om det ble gitt årlige bidrag til lønnsutgifter, så var dette på langt nær nok. Foreningens damer laget istand basar og underholdning for å få penger i kassen. Senere ble det søkt kommunen om å få en kvelds inntekt av kinoen en gang i året, og det ble innvilget. Frilynde ungdomslag støttet også opp om foreningens arbeid ved å gi inntekten av «framsyning av skodespel». I protokollen kan vi også finne at «Kr. 28 er mottaget for juletrær hugget ulovlig i Vigelands skoge. Kr. 5 er sendt en politibetjent i Kristiansand for bryderiet.»

Og penger måtte der til.

På denne tiden, og i tiden fremover var det meget sykdom og nød i Vennesla. Det var smått om arbeid, og når det kom sykdom i familien var det ikke noe offentlig hjelpeapparat som sto klar til å hjelpe.

Foreningens sykepleier hadde så mye å gjøre at det ble ansatt en sykepleier til, og begge var travelt opptatt.

En sykepleier den gang bodde på stedet, og pleiet ikke bare den syke, men tok også hånd om hele familien. Dette ble etterhvert så tungt for sykepleieren at det ble bestemt at hun ikke lenger skulle bo der hvor hun var i pleie, men få sitt eget sted å bo. Dette måtte da kompenseres med høyere lønn.

Foreningen hadde ansvar for sykepleien i Vennesla i 11 år – inntil Vennesla kommune så seg i stand til å overta.

I februar 1914 ble det «Efter en del diskusjon enstemmig enighet om at foreningen burde meldes inn i Norske Kvinners Sanitetsforening, da man anså det meget heldig å tilhøre en stor landsorganisation.»

En av grunnene for å melde seg inn var nok for å få støtte i kampen mot tuberkulosen, som dessverre grep mer og mer om seg her i bygda. Sanitetsforeningen var til hjelp for de tuberkuløse på mange måter. Det var hjelp til mat og klær, det var melk til barn og syke, og det var utlån av sengetøy. Det ble også ydet hjelp til de som reiste til sanatoriet.

Den gang var en av behandlingene «Kuring». Det vil si at pasientene lå ute på åpne verandaer i flere timer hver dag. Til dette trengtes ulltepper og pute. Dette måtte pasientene holde selv. Dette skaffet sanitetsforeningen, og det var ikke få ulltepper som var på utlån i denne harde tiden.

*Fru Åsland, Hilda Tønnesen, fru Knutsen, fru Bjørlov, Anne Moseid Ven-
nesla, Åse Moseid, Trine Pedersen Solheim, Marie Kristensen, Tomine Ma-
ren Monen, Sigrid Gundersen, Maren Robstad, Gurine Thorkildsen, Åse
Honnemyr og lærer Raskeland.*

Sanitetsforeningen innså at det var det forebyggende helsearbeid som måtte prioriteres. Og det ble satt i gang med helseopplysning, om hygiene og om kosthold. Kurs i barnestell ble også holdt, og det var der stor interesse for. Kinoen ble brukt både til foredrag og fremvisning av opplysningsfilmer.

Etter anbefaling av bygdas leger ble det innkjøpt tran til alle skolebarn. Det er ikke sikkert at barna var så glade for dette, men det gjorde godt, og smått om senn ble befolkningens helse bedre.

Skolebarnundersøkelsen startet opp med hjelp fra saniteten, og foreningen startet opp med tannpleie for alle førsteklassinger. Det fremgår av protokollen at behovet var stort.

Da kommunen etter få år ville overta skoletannpleien, satte foreningen den betingelse at alle som hadde fått tannpleie i første klasse skulle få fortsette å få sine tenner ettersett.

I midten av 30 årene gikk man i gang med å planlegge folkebad i Vennesla. Sanitetsforeningen og kommunen samarbeidet om å få planene realisert. Og det overrasker vel ingen at det var foreningen som skaffe tilveie brorparten av pengene som skulle til. Dessuten forærte de 72 håndklær til bruk for de badende. Som motytelse forlangte man en plass i badestyret. Dette badet var i bruk da det gamle herredshus brant i 1948.

Vi er nå kommet frem til slutten av 30 årene. Det var ufred i Europa, og sanitetsforeningen satte i gang for å lage beredskapsmateriell. Og det kom godt med da det våren -40 ble opprettet feltlasarett på Folkets hus. Dette ble det heldigvis ikke særlig bruk for (der var bare 1 pasient).

Desto mer fikk man bruk for lasarettet da det i -43 brøt ut en stor difteri-epidemi. Det ble da opprettet en sykestue med 17 senger på Vennesla skole. Denne var i bruk et par måneder, og det er fortalt at den sist innlagte pasient var den behandlende lege.

Sanitetsforeningens arbeid i krigsårene var så omfattende at det trenger sin egen historie.

Norske Kvinners Sanitetsforening var en av de store hjelpeorganisasjonene som fikk fortsette sitt hjelpearbeid i denne tiden, takket være en standhaftig Hovedstyreformann. Og kvinnene i Vennesla gjorde en så stor innsats at man kan undres på hvor de fikk kreftene fra.

Men tross alt hjelpearbeidet fikk de i 1941 startet opp med spebarnskontroll. Det begynte med kontroll 4 ganger pr. år, og da det offentlige var rede til å overta 34 år senere var det åpent på spebarnskontrollen 1 dag pr. uke.

Etter krigens slutt ble det en ny oppblussing av tuberkulose, og foreningens ulltepper var flittig i bruk frem til man fikk denne sykdommen under kontroll i 50 årene.

Nå kom skjermbildeundersøkelsen i gang, og kvinnene stilte opp som hjelpere, både med å skaffe plass til undersøkelsen og som hjelp ved selve fotograferingen.

Og aktiviteten fortsatte. Det var fordeling av klær som kom via Nasjonalhjelpen, og det var barn som skulle utstyres og sendes til

Sverige på et 3 mnd. opphold, og de kom tilbake sunne, friske og oppkledd fra topp til tå.

Man hadde også noe å dele med andre, for det ble sendt hjelp til det krigsherjede Finnmark.

Etterhvert kom livet i sitt rolige gjenge igjen, og sanitetsforeningen fant store oppgaver i sin nærhet. Man startet barneparkering i samarbeid med Husmorlaget. Husmorlaget drev en barnepark på Vikeland, og sanitetens lå på Vennesla. Disse var bare åpne om sommeren, og det varte ikke lenge før tanken om å få til en helårsbarnehage meldte seg. Dette ble et langt lerret å bleke, men det lyktes tilslutt og i 1970 ble sanitetsforeningen den stolte eier av Vennesla's første barnehage.

Dette året er det 30 år siden Vennesla sanitetsforening startet med fotpleie for eldre. Også dette startet i det små, og har bare vokst seg større og større.

Når vi ser tilbake på det sanitetsforeningen har utrettet i alle disse årene, må vi bare bøye oss i ærbødighet for Vennesla kvinners frivillige arbeid.

Klara Enes

Tegning av Ellen Dyb Wedeld.

Vennesla Husmorlag gjennom 50 år

Av Erna Robstad

Erna Robstad er ekte vennelajente, født i 1934. Hun har vært med i Husmorlaget i 12 år, 9 år som formann. Utenom full jobb på Vaksentralen, jobber hun aktivt innen eldreomsorgen.

Vennesla Husmorlag ble stiftet den 11. mars 1936. Det første møte ble holdt i Vikeland Bedehus. Interessen var stor. 55 husmødre meldte seg som medlemmer denne kvelden.

Det var Olga Ranveig Olsen som med myndig hånd ledet det første møtet. Styret fikk denne sammensetning:

Guri Stokkeland, formann

Olga Ranveig Olsen, nestformann

Torborg Moseid, sekretær

Walborg Holt, kasserer

Det ser ut som om det sosiale samvær har vært av stor betydning den første tiden. Det ble holdt regelmessige møter, og av og til var det festlig samvær. Menyen på slike tilstelninger var som regel enkel og rimelig. Pølser og erter var vanlig, men det fortelles også om en tilstelning der det ble servert sild, poteter og sur melk. 32 sild, 15

kg poteter og 15 l sur melk ble fortært. Maten smakte og stemningen var høy i følge protokollen.

Laget arrangerte turer og utflukter for medlemmene allerede fra starten. Protokollen beretter utførlig om flere turer fra denne tiden. Både lagsmøtene og utfluktene var ganske sikkert fin avkobling fra hverdagens strabaser. Fremmøtet og deltakertallet var upåklagelig.

I august 1938 ble det arrangert en tur til Marnartun Folkehøyskole. «Turistene» ble mottatt av lærer Liestøl og frue. Det var en strålende varm dag. Turen gikk med buss og stemningen var på topp blant de 32 deltakerne, eller som det fremgår, de ca. 2500 kg husmødre.

Dette å dra på tur var populært. Utfluktene gikk ikke alltid så langt avsted. Det fortelles om en tur til Kringsjø i 1939, også denne gangen gikk ferden med bil. På den tiden var det bosatt ca. 60 mennesker rundt kraftstasjonen. En hel liten grend, med egen skole og andre aktiviteter. Husmorlagets medlemmer på Kringsjø var vertskap og stod for bevertningen og omvisningen i stasjonen. Før hjemreisen ble samtlige deltakere invitert inn til fru Krogstad for å smake på hennes hjemmelagede vin. Stemningen steg, om mulig, enda noen hakk. Fru Krogstads vin var viden kjent for sin høye kvalitet. Mange eldre Venndøler vil sikkert nikke bekreftende til det. Tross smaksprøven – hjemreisen forløp uten komplikasjoner av noen art.

Helt siden vennskapsforbindelen mellom Odder, Salo og Katrineholm ble opprettet, har laget deltatt i vennskapstreffene. Et populært innslag, kontingentene har år om annet blitt stadig mer omfangsrike. Men lenge før denne tiden hadde laget opprettet forbindelse med husmødre i Danmark. Så tidlig som i 1948 fikk laget besøk fra Vrå i Danmark. Året etter avla laget gjensjitt.

Kursvirksomhet og demonstrasjoner av forskjellige slag har i alle år vært et viktig innslag i lagsarbeidet. Til å begynne med var kursene bare myntet på kvinner. Praktiske tiltak som tok sikte på å være til hjelp i hverdagen. I de senere år har laget arrangert kurs for mannlige deltakere. Husstellkurs for menn var et slikt tiltak. Det ble populært og mange kjente venndøler ble innviet i kokekunstens mysterier.

Det første kurs som nevnes er et sykurs. 32 deltakere meldte seg. Kurset måtte deles i to for at alle skulle få plass. Omtrent samtidig

«Slipsrya» som kom i Guinnes Rekordbok. Fra venstre: Johanne Bruli, Gudrun Granly og Erna Robstad.

ble det satt i gang et kurs i veving. Dette kurset fikk 24 deltakere. Problemet den gang var å finne brukbare lokaler, men som regel ble det alltid en løsning. Økonomien var også anstrengt, kursene ble derfor avsluttet med utstilling av elevarbeidene og en utlodning. Inntektene skulle dekke utgiftene til husleie m.m.

Det første vevkurs ble holdt i kjelleren under Vikeland Bedehus, og ble avsluttet med utstilling, bevertning og utlodning. For anledningen holdt Gusten Sagen åpningstalen. Han sammenlignet deltakerne med kvinnene i Israel som vevde tepper for å smykke sine templer. Når deltakerne smykket sitt hjem med vevde ting og den rette ånd var tilstede, da ble ethvert hjem et tempel. En slik avslutning ble som regel alltid vellykket. Det duftet av nykokt kaffe og ferskt bakverk. Jo – det var både høytid og fest over avslutningen.

Gjennom årene har laget avviklet et stort antall bunadkurs. Der som alle de som har anskaffet seg bunad gjennom disse kursene møt-

te bunadkledt til 17. mai, ville det bli en ganske anselig flokk. Det må også nevnes at lagets medlemmer i fellesskap broderte og laget ny fane til vårt 50 års jubileum. Fanen ble innviet den 17. mai samme år.

Helt siden starten har laget engasjert seg i sosialt og humanitært arbeide. Laget har stått for innsamlinger av forskjellig slag, utlodninger, messer osv. Overskuddet har gått til lokale tiltak eller til internasjonalt hjelpearbeid. For noen år tilbake ble det foretatt en innsamling av tøy til Inger Næs. Hun var tilsatt av Norad og stod for driften av en blindeskole i Zambia. Givergleden var stor og anselige mengder tøy kom inn etterhvert. Det ble mange pakker – ja flere tonn som ble sendt avsted til bestemmelsesstedet i denne tiden. Det var en slitsom men morsom tid. Som takk for innsatsen ble laget gjennom formannen tildelt VG's julerose dette året. En hyggelig oppmerksomhet som vi satte stor pris på.

I denne forbindelse må vi også nevne «RYA». Opptakten ble gjort i 1984. Målet var å sette ny rekord i ryeveving. Råstoffet var gamle slips. Materialet fikk laget som gave av forretningsbestyreren i Cubus. 1400 slips ble klipt opp og vevingen ble utført på dugnad i lokalene til Torridalens Tweed på Strai. Resultatet ble en rye som målte 1,30 – 19 m. Ny rekord! Med høytidelig oppmåling og innføring i Guinness Rekordbok. «Rya» ble delt opp i passende stykker og loddet ut. Overskuddet gikk til humanitære formål. Kr. 10.000 gikk til hjelpearbeid i Polen gjennom Sol. Strandberg. Venneslaheimen ble tilgodesett med nye høytalere og installasjoner for overføring fra Vennesla Kirke.

Et utstrakt samarbeid med andre foreninger og lag har i alle år vært et mål i lagets arbeid og har gjennom tidene gitt mange fine resutater. Ellers har laget bistått med avviklingen av større eller mindre arrangementer i bygda. Helt siden bygdekveldene på museums-tunet ble arrangert for første gang har laget medvirket i dette. Det vil føre for langt å gå i detaljer, men i protokollen er det omtalt et arrangement av mer fornøyeelig karakter. Et Kostyme- og Gubberenn. Åtte modige damer fra laget deltok i selve rennet. Margot Kvarstein ervervet seg en fin pokal for prestasjonen. Jo – aktiviteten har vært allsidig.

Egne lokaler har helt siden starten vært et savn. Lagsmøter, kurser osv. ble lagt til de forskjelligste steder. «Spisebrakk» på Vikeland ble mye benyttet til møter. Ellers ambulerte laget rundt i bygda. Drømmen om eget hus så kanskje dagens lys i denne tiden, men det gikk mange år før det ble en realitet. Ikke før laget gikk til innkjøp av egen tomt, begynte planene å ta form. Tomten lå i det området som i dag er bygdesentrum. Like bak Eikeland's bygg. Senere kjøpte laget Randi Eikeland's bolig som lå i nærheten. Huset måtte flyttes. Det var et stort prosjekt – nesten håpløst. Drømmen om eget hus var sterk og pågangsmotet stort. En dyktig dugnadsgjeng ble organisert og ved hjelp av mange velvillige hender kom huset på plass.

Det var utrolig – laget var i eget hus! I ettertid må vi berømme de som var så fremsynte og dessuten alle de som hjalp til for at drømmen ble til virkelighet.

Som følge av omlegninger i sentrum måtte laget ut på flyttefot noen år senere. Laget innledet et samarbeid med kommunen. Her ble vi møtt med stor velvilje. Særlig må daværende ordfører Ragnar Krogstad og finansrådmann Anders Var berømmes for sin innsats. Ny tomt ble anskaffet og finansieringsplaner lagt. I dag har laget sentrale og hensiktsmessige lokaler i eget hus. Det er en fin stimulans i arbeidet.

I alle år har laget hatt som målsetting å ta opp dagligdagse problemer og behov og med enkle midler forsøkt å løse og etterkomme behovene. Dette var motivet for kursvirksomheten i den første tiden. Sykursene var i første rekke ment som hjelp til selvhjelp. Husmoren kunne med enkle midler bøte på et anstrengt husholdningsbudsjett ved å sy til eget bruk. Laget har gjennom årene engasjert seg på forskjellige måte i nærmiljøet og forsøkt å påvirke utviklingen slik at bygda vår skulle bli et bedre sted å bo. Samfunnet er i stadig forandring. Problemene og behovene endrer derfor karakter. Laget har gjennom årene forsøkt å tilpasse sin aktivitet i samsvar med dette. Et eksempel på dette var oppstartingen av lekestuen for mor og barn for noen år siden. Det ble et populært tiltak som gav laget en ny giv. I det hele tatt, dette å finne nye veier i lagsarbeidet har medlemmene vært opptatt av i alle år.

Arbeidet i laget er selvsagt mer detaljrikt enn de man kan gi i denne

korte fremstillingen. Her er bare nevnt noen få innslag. Ved en gjennomgang av lagets virksomhet i de mer enn femti år siden det første møtet ble holdt, er det to ting som har stått sentralt i arbeidet: Samarbeid og dugnad i videste forstand. En passende avslutning kan derfor være: Samarbeid gjør sterk – I dughadens ånd. Dette har gitt resultater, og vil sikkert også i fremtiden være en brukbar vei å gå.

Tegning av Ellen Dyb Wedeld.

Bygdefest på vollen

Av Sylvi Egelandssaa

Sylvi Egelandssaa født 1946. Voks opp i Iveland. Flytta til Vennesla i 1965. Har vore med ein del i det lokalhistoriske arbeidet. Underviser i EDB på Vennesla og Gimle vidaregåande skuler.

Igjen fekk me ein uvanleg fin sommarkveld på vollen framfor Bygdemuseet. Vergudane smilte som dei alltid har gjort på den årlege festen der.

Me var ekstra spente på om folk ville komme i år. Kong Olav og dronning Margrethe gjesta Kristiansand, og elles var det fleire tilstelningar i distriktet. Men folk strøymde til. 2–300 koste seg i sola med rømmegraut, kaffe og vaflar utover ettermiddagen.

Det var mange aktivitetar rundt på museumstunet. Kvinnearbeid på garden sto i sentrum i år. Kvinner fra husmorlaget og bondekvinnelaget stilte opp og hjalp til. Dei fleste hadde på klær frå «gamle dagar». Me fekk demonstrert gamle, nesten gløymde, arbeidsteknikkar.

Eit av temaene var: Frå ull til tøy – og heile prosessen ble vist. Gregar Eikeland klypte sau, Tordis Gundersen karda ull, Anna Årosspann og laga sokkeband. Anne Siri Brøvig hadde med og fortalde

om plantefarging av garn. Gunhild Strandberg vov teppe. Det same gjorde billedkunstnaren Gjeruld Johannesen og fleire fra Heptekjerr Dagsenter.

Fleire hadde tatt med seg tekstiler og klær til utstilling. På stabbur-
ret hang tepper, gamle og nye, vevde og sydde, hekla og strikka. elles
var det innslag av nattøy, sengetøy og fint brodert undertøy.

Mange flokka seg rundt bondekvinnene som stelte med mjølk. Mary Ruenes separerte nytappa mjølk fra Rønninga. Solfrid Honnemyr kinna smør. Etterpå bau dei rundt nykinna smør, i eit stort trau, til alle som ville ha på vaflane.

Noen aktivitetar er faste innslag kvart år – mellom anna Vennesla-
mesterskapet i hesteskokasting er svært populært. Deltakarar i man-
ge aldersgrupper konkurrerte om tittelen i år også.

Arne Krogstad fekk med seg det meste av festen på video. Noe
me kan gle oss til på ein eller annan lagskveld utover vinteren. Harry
Arntzen sto for leiinga av «bygdekvelde». Han var i sving med mikro-
fonen og fekk folk til å fortelje om «arbeidsmåtar før i tida».

Mjølka er ferdig separert. Solfrid Honnemyr kinner smør av fløyten. Mary Ruenes til venstre.

Gregar Eikeland demonstrerar saueklypping.

Harry Arntzen i sving med mikrofonen. Her er det Hildur som blir intervjuet. Ho fekk pris for fin utkledding.

Anna Åros t.h. fletter sokkeband, Tordis Gundersen karder ull og Gunhild Strandberg t.v. gjer seg klar til å stige opp i veven.

Tordis Gundersen har sving på kardinga.

Kvinnearbeid på garden

For å få meir greie på korleis kvardagen var for bondekvinnene, har eg prata med to av deltakarane – Anna Åros og Tordis Gundersen. Begge er fødte og oppvaksne i Iveland, men flytta seinare til Vennesla.

Anna Åros er fødd på Åros i Iveland i 1907, og budde i bygda til ho var nesten 50 år. Med eit avbrekk vinteren 1930, då ho gjekk på husmorskule i Lillesand. Ho flytta så til Vennesla og arbeidde som husmorvikar til ho gjekk av med pensjon.

Anna fortel at ho var med på alt muleg arbeid – i fjøset og elles ute og inne. Handarbeid var ein viktig del av alle gjøremål. Ho begynte å strikke sokker og votter, alt da ho starta på skulen, av garn som var laga spesielt til det bruket. Det var ikkje vanleg med mønsterstrikking. Heller ikkje på andre strikkeplagg.

Anna fortel: – Me spann alt garnet til strikking og veving heime på garden. Sauer hadde me sjølv. Eg begynte å veve i 14–15 års alderen. Mor plantefarga ein del av garnet. Ho var læremeisteren i alt arbeidet.

Me skulle og veve alt til sengeklede sjølv, dynetrekk og tepper. Me kjøpte bomullsgarn til dette. Tepper «kvitle» til å ha under i senga, vov me av bomull og ullrenning. Dei var kvite og grå. Elles vov me åklær, gardiner, golvtepper og filleryer. Vevinga gjekk føre seg mest om vinteren. Me hadde enkel og dobbel vev ståande i huset. Den doble blei brukt for at ikkje teppane skulle få saum på midten. Det var ikkje så vanleg at folk brukte det.

Anna blei etterkvart flink til å veve. I 1926 fekk ho diplom for eit 5 håvålds teppe ho hadde med på utstilling i Søgne under eit stemne til Vest-Agder ungdomslag.

På garden vov dei bare til husbruk, men dei sendte ull til Sjøllingstad ullvarefabrikk, og fekk ulltepper og tøy tilbake. Dei leverte då ull på butikken, som ordna resten. Det var og vanleg å kjøre bort for å handle direkte på fabrikk.

På «bygdekvalden» fletta Anna sokkeband. Ho seier: – Dette lærte eg som lita jente. Banda er i svart, raudt og grønt. Det var vanleg å bruke slike band før. Dei gamle fletta til gutane i bygda. I dag er det få som kan denne teknikken.

Anna Åros er fast leverandør til bunadnemnda i Iveland, for sokkeband høyrer med til Ivelandsbunaden.

Tordis Gundersen er fødd i 1926 på Lesland i Iveland. Ho var yngst i syskenflokken, og budde mest heime på garden til ho gifte seg og flytta til Vennesla i 1948.

Tordis fortel: – «Karding» var min jobb. Eg begynte med det i 6–7 års alderen for å hjelpe mor, som spann. Eg lærte å spinne i 9–10 års alderen. Dette arbeidet gjekk føre seg mest om vinteren. Me plan-
tefarga ein del garn, men me strikka mye kvitt først, og farga det etterpå. Ofte karda me det så det skulle bli fint.

Me blanda svart og kvit ull for å få det grått. Somme tider brukte me ei snelle med kvitt og ei med svart garn for å få det spettete. Det var lite mønsterstrikking, me strikka mest slettstrikk. Men garnet kunne variere i tjukkeleik – me kunne bruke fin, tynn tråd – det kom an på kva det skulle vere til.

Elles leverte me ull til Sjøllingstad ullvarefabrikk, og fekk ferdigvarer tilbake.

Eg vov ikkje noe særleg, sjølv om eg hadde lyst. Det var ikkje garn å få tak i under krigen.

Til vanleg hadde eg mest med fjøset og alt som følgde med det. Om sommaren slo me mye på «skauløer», 30–40 lass høy var vanleg, og så «kjerva» me (dvs. hakka lau med sigd i passe stykke og bunta sammen). Lauet måtte tørkes. Me stabla fleire hundre «kjerver» rundt på låven. Dette var godt vinterfôr til dyra.

Tordis fortalde og mye om gamle matskikkar på garden, noe eg håper me kan ta opp på andre «bygdekveldar», og følgje opp i våre årsskrift seinare. Det er mye å gripe fatt og velge mellom av stoff fra «gamle dagar», for alt endrar seg så fort nå. Det er ikkje minst historia til desse to forteljarane bevis på.

Presentasjon av Vennesla Historielag

Laget er stiftet i 1983

Styret har følgende sammensetning:

Formann:	Olaf Ingebretsen
Nestformann:	Sylvi Egeland saa
Sekretær:	Nils Jan Bakken
Kasserer:	Åse Fjermedal
Styremedlemmer:	Olai Eikeland
	Harry Arntzen
	Oddvar Robstad
	Arne Krogstad
	Kristian Hodnemyr

Lagets adresse: Vennesla Historielag
Storevollhei 14
4700 VENNESLA
Tlf. 55 847

Årsskriftet for siste år er å få kjøpt i Vennesla Bokhandel og hos formannen eller sekretæren. Samtlige årsskrifter er fremdeles å få kjøpt. De kan bestilles av sekretæren. Prisene er som følger:

1984 kr. 10,00 – 1985 kr. 20,00

1986 kr. 30,00 – 1987 kr. 40,00

Samferdselsskriftet «He tåge pebe» foreligger nå i nytt opplag. Prisen er kr. 40,00.

Laget har pr. dato 230 medlemmer. Det er en oppgang på 30 medlemmer fra foregående år. Vi ønsker selvsagt å utvide vårt medlems-tall. Kontingenten er kr. 30,00 pr. år. Vi ønsker alle hjertelig velkommen som medlem. Innmelding kan gjøres til sekretæren Nils Jan Bakken, Vennesland, 4700 Vennesla. Tlf. 55 482.

Årsberetning

for perioden 10/2-1987 - 2/3-1988

1)

Styret:

har i perioden bestått av:

Formann:	Olaf Ingebretsen
Nestformann:	Sylvi Egelandssaa
Sekretær:	Torvald Hellum
Kasserer:	Åse Fjermedal
Styremedlemmer:	Olai Eikeland
	Arne Krogstad
	Arnfinn Sørensen
	Harry Arntzen
	Kristian Hodnemyr

2)

Virksomheten:

Det er totalt blitt avholdt 7 styremøter - foruten en lang rekke komité- og arbeidsutvalgsmøter. På styremøtene er det blitt behandlet 54 saker.

Det har også i denne perioden vært et aktivt år for laget, med en rekke arrangør-oppgaver og prosjekter som er satt i gang og dratt i land.

Vi har hatt god medgang i lagsarbeidet og ønsker også i neste periode - i 1988 - å få videreført de prosjektoppgaver vi er i gang med.

Medlemstallet passerte 200 - 205 for å være presis - ikke minst takket være den kombinerte verve- og salgsbrosjyren vi sendte ut til alle husstandene i Vennesla i desember måned.

Hovedoppgaver i perioden

Stedsnavninnsamlingen:

Innsamlingen av stedsnavn ble formelt sluttført i desember 1987. En del hvite felter på kartet står ennå udekket, men dette må tas

opp igjen når vi får tak i flere innsamlere. Vi hadde gjerne sett at Vennesla Videregående skole kunne ha engasjert seg i den oppgaven – i nært samarbeid med historielaget.

Det gjenstår nå å bearbeide det innsamlede materiell, slik at man kan nyttiggjøre seg de verdifulle opplysningene i en større sammenheng. En bok om stedsnavn i Vennesla er i høyeste grad aktuell.

2 bygdekvalder i 1987:

I 1987 ble det arrangert 2 bygdekvalder i historielagets regi.

Bygdekvalden ved museet 20. juni ser ut til å bli en stadig større suksess. Mellom 300 og 400 var samlet for å beskue smedkunsten som ble presentert under årets store arrangement. Faktisk begynner det å bli smått med plass – også ute på tunet. Inne i museet har det aldri vært god plass. Historielaget er av den klare oppfatning at dette samarbeidsprosjektet også med det nyvalgte museumsutvalget – bør kunne fortsette. Ikke minst for å presentere utdødde eller døende håndverk.

Bygdekvald nr. 2 – var egentlig ment å være en lagskvald, men med 140 deltakere samlet i en slik festlig og «stilig» ramme – må vi kunne betegne det som en festkvald eller gjerne bygdekvald. Og det ble en festkvald av de sjeldne – førjulstreffet på Ungdomshuset 3. desember. Emnet: Juletradisjoner – skikk og bruk – gikk rett hjem hos publikum – takket være en usedvanlig opplagt Harry Arntzen som toastmaster – i et enmanns-show få gjør ham etter.

150 år med lokalt sjølstyle i Vennesla:

På 3 ganske forskjellige måter – og gjennom 3 krevende oppgaver har Vennesla Historielag, mer enn noen annen, markert 150-års jubileet for lokalt sjølstyle.

De enkelte arrangement blir viet en egen omtale, men de blir i kort-het nevnt her:

- 1) Festkvalden i Samfunnshuset 7. april.
- 2) Jubileumsutstillingen på Furuly 12.-19. november.
- 3) Årsskriftet 1987 – med tema: 150 år med sjølstyle i Vennesla.

*

Vi gjengir en kort, skjematisk oversikt over de enkelte arrangementer Vennesla Historielag har vært arrangør eller medarrangør for i årsberetningsperioden:

10/2: Foredrag av Johannes Seland på årsmøtet i Vigelandss festivitetslokaler. Emnet var «Bygda og folket» – en gjennomgang av Stein Tveites kultursoge for Vennesla. Carl Fr. Thorsager fulgte opp med en presentasjon av styringsgruppen for Vigeland Hovedgårds planer og vyer for fremtidig bruk og utnytting av bygninger. Ca. 50 fremmøtte.

7/4: Festkveld i Samfunnshuset – ledet av Sylvi Egelandssaa. Foredrag av Kjell Åsen og 2 tablåer – samt fremtidsvyer fra ordfører Robstad – skulle belyse historikeres syn på 150 år med lokalt styre og perspektiver på et eventuelt fremtidig sjølstyre. Vel 200 fremmøtte.

17/5: Historielaget bidrog med en lokalhistorisk konkurranse mellom lærere fra hver enkelt skole – i 17. mai arrangementet på festplassen. Olaf Ingebretsen, Jon Lilletun og Torvald Hellum sto for innslaget.

3/12: Førjultreffet med juleforberedelser som tema. Det ble servert middag til 140 stk. – (meny: gryterett) og et utall gode historier og beretninger fra møtelydens side. Harry Arntzen intervjuet vel 20 av de fremmøtte og fikk dem til å fortelle hvordan de feiret jul, brygging av juleøl, slakting av julegris, jul i konsentrasjonsleir og om hvordan man gikk julebukk m.m. En usedvanlig trivelig kveld – vi håper vi kan fortsette med.

*

I tillegg til disse arrangementene ble det også avholdt lagskvelder i Vennesla Biblioteks lesesal i en mild og uformell tone.

3)

Representasjon, komitéer og deltakelse:

- Olaf Ingebretsen og Torvald Hellum utgjorde lagets arbeidsutvalg til bearbeidelse av innsamlede stedsnavn.
- Olaf Ingebretsen, Sylvi Egeland saa og Torvald Hellum var lagets faste arbeidsutvalg.
- Ellinor Ågesen, Toralf Bjørnstad, Knut John Bakken og Torjus Stavenes utgjør styringsgruppa for fotoprojektet. Reidar Lian har trukket seg tilbake fra dette arbeidet.
- Arne Krogstad har vært lagets faste representant i styringsgruppa for Vigeland Hovedgård.
- Sylvi Egeland saa er medlem av jubileumskomiteén for markering av grunnskolen 250-års jubileum i 1989.
- Olai Eikeland, Erik Odd Eriksen, Else Ingebretsen, Ellinor Ågesen og Reidun Nygård har vært lagets faste festkomité.
- Olaf Ingebretsen og Torvald Hellum deltok på landsmøtet til Landslaget for lokalhistorie i Stavanger 30. og 31. mai.
- Harry Arntzen, Olaf Ingebretsen og Kristian Hodnemyr var lagets medlemmer i bygdekveltskomitéen av 20. juni.
- Olaf Ingebretsen, Olai Eikeland og Arne Krogstad har vært med i utstillingskomitéen - for markering av jubileet på Furuly 12.-19. november.
- Olaf og Else Ingebretsen var lagets utsendinger til Norden-besøket i Salo, Finland.
- Olaf Ingebretsen, Sylvi Egeland saa og Orvin Sagedal deltok på Agder Historielags høstsamling på Brekkestø i november.
- Sylvi Egeland saa deltok som lagets representant på et årsskriftseminar i Trondheim i oktober.
- Åse Fjermedal, Sylvi Egeland saa og Torvald Hellum har vært lagets årsskriftkomité.
- Olaf Ingebretsen og Arnfinn Sørensen var utsendinger til Agder Historielags årsmøte i april.

4)

Utgivelser 1987:

- «Nytt fra Historielaget» - vårt meldingsblad.
- Årsskriftet for 1987 - det 4. i rekken - kom i handelen 12. november og selges for kr. 40,00. Opplag: 800.
- Utgivelse av Venneslakalenderen. For 2. gang er Historielaget med på å utgi denne kalenderen i samarbeid med speiderne. Opplag: 1.500 og utsalgsprisen er kr. 25,00.

TRYKKSAKER for ethvert behov

Telefon (042) 55128 – 4700 Vennesla

VIGELAND METAL REFINERY A/S

er et raffineringsverk som produserer aluminium med en renhet på 99,99 – 99,999% Al og er markedsført som "Super Purity aluminium". Råstoffet, som benyttes i produksjonen, er vanlig aluminium med renhet 99,5 – 99,7% Al.

Produksjonen er for tiden 6.000 tonn pr. år, og bedriften har ca. 100 ansatte. Hele produksjonen går til eksport.

Den høyere aluminiumen brukes i dag vesentlig i elektroindustrien – og da som bearbeidet til elektrokondensatorer i T.V. og radiomottakere og i telekommunikasjonsanlegg o.s.v. De relativt store kraftmengder som brukes til en slik produksjon blir levert av søsterselskapet, A/S Vigelands Brug, som ved den regulering Otra har pr. 1987, har en årsproduksjon på ca. 190 mill. kwh.

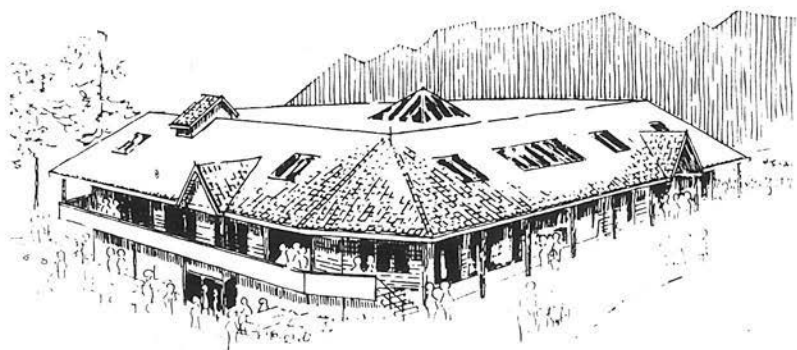
HVA ER HUNSFOS?

- Venneslas største arbeidsplass med 700 medarbeidere.
- Kjøper av nær 350.000 m³ tømmer fra skogeiere på Sørlandet.
- En integrert papirfabrikk med en kapasitet på 100.000 tonn - papir i en kontinuerlig prosess fra tømmerstokk til ferdig papirark.
- En ledende norsk produsent av kontorpapir og trykkipapir til for eksempel bøker og tidsskrifter. Vi leverer papir til tippekupongen som du fyller ut og til selvangivelsen din.
- En av Nordens 2 største produsenter av sulfitt emballasjepapir, for blant annet poser, fruktomslag, blomsterpapir og gavepapir.
- En av Europas ledende produsenter av tapetpapir for vaskbare tapeter, vinyl tapeter og prelmede tapeter.
- En bedrift i fremgang.

HUNSFOS
HUNSFOS FABRIKKER

4700 VENNESLA

**DAGLIGVARE
FINANS
GAVEARTIKLER
GULL OG SØLV
KAFÉ OG RESTAURANT
KIOSK
KONFEKSJON
PLATEFORRETNING
UR OG OPTIK**